

TÜRKİYE SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

(Turkish Journal of Social Work Research)

TÜRKİYE SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

TURKISH JOURNAL OF SOCIAL WORK RESEARCH

TÜSHAD (ISSN: 2602-3393), MD Publishing tarafından yılda iki kez olmak üzere Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan uluslararası hakemli dergidir.

Editör

Doç. Dr. Ozan SELÇUK
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)

Yardımcı Editör

Doç. Dr. Bekir GÜZEL
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)

Sekreter

Arş. Gör. Ümran ALTUNDAL
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Jonathan SINGER
Loyola University-Chicago (ABD)

Prof. Dr. Katherine PHILLIPPO
Loyola University-Chicago (ABD)

Prof. Dr. Melinda MADEW
Protestant University of Applied Sciences Ludwigsburg (Almanya)

Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)

Doç. Dr. Zeki KARATAŞ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)

Doç. Dr. Umut YANARDAĞ
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Türkiye)

İngilizce Editör / English Editor

Öğr. Gör. Dr. Emine GÜZEL Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)

TSW
Publishing

TÜRKİYE SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF SOCIAL WORK
ISSN: 2602-3393

Journal homepage: www.turkishsocialwork.com
Available online: www.dergipark.gov.tr/tushad

MD PUBLISHING

Ekrem Orhon Mahallesi, Leyla Sokak, No.2/701 Merkez, Rize

Uluslararası hakemli dergidir.
International refereed journal.

Sahibi / Owner

MD PUBLISHING
www.turkishsocialwork.com
info@turkishsocialwork.com
+90 532 203 2486

Cilt/Volume: 8

Sayı/Number: 2

Yıl/Year: 2024

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Dergi Künyesi / Masthead

ss. i-ii

Sosyal Hizmet Eğitimi Veren Lisans ve Lisansüstü Bölümlerin Afet ve Acil Durumlarda Sosyal Hizmet / Psikososyal Destek Ders Müfredatının İncelenmesi

Asiye Bekarca Şen, Selami Topuz

Sayfa: 96-117

Sivas İlinde Yaşayan Evli Bireylerin Aile Danışmanlığı Konusundaki Görüşleri

Eda Kahveci, İshak Aydemir

Sayfa: 118-129

Edmund Husserl'in Transandantal İndirgemeci Fenomenolojisi Düzleminde Metodolojik Nitel Bir Desen Olan Fenomenolojinin Sosyal Çalışmada Uygulanabilirliği

Metin Zafer

Sayfa: 130-141

Adli Sürece Dahil Olan Çocuklara Yönelik Uygulamaların Hak Temelli Yaklaşım Perspektifinden Değerlendirilmesi

Ayşe Demirci, Mehmet Kırılıoğlu, Edanur Atik

Sayfa: 142-155

Gruplarla Sosyal Hizmet Müdahalelerine İlişkin Türkiye'deki Lisansüstü Tezler: Sistemik Bir İnceleme

Merve Deniz Pak Güre, Seda Erdoğan

Sayfa: 156-176

Madencilik Kaynaklı Çevresel Bozulmayı Ekososyal Çalışma Bağlamında Değerlendirmek

Merve Akıncı, Filiz Yıldırım

Sayfa: 177-188

Sosyal Hizmet Eğitimi Veren Lisans ve Lisansüstü Bölümlerin Afet ve Acil Durumlarda Sosyal Hizmet / Psikososyal Destek Ders Müfredatının İncelenmesi

Analysis of Social Work / Psychosocial Support Courses in Disaster and Emergency Situations in the Curriculum of Departments Providing Social Work Education

Asiye Bekarca ŞEN¹, Selami TOPUZ²,

¹ Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sosyal Hizmet ABD Doktora Öğrencisi, asiye.bsen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9101-9521

² Uzman Sosyal Çalışmacı, selamitopuz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7204-3497

*Araştırma Makalesi
Research Article*

Makale Atf: Bekarca-Şen, A. ve Topuz, S. (2024). Sosyal Hizmet Eğitimi Veren Lisans ve Lisansüstü Bölümlerin Afet ve Acil Durumlarda Sosyal Hizmet / Psikososyal Destek Ders Müfredatının İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 8(2), 96-117.

DOI: 10.55109/tushad.1486860

Alındı 20.05.2024
Kabul Edildi 21.10.2024
Yayımlandı 31.12.2024

Telif hakkı: © 2021 yazarlar tarafından. Lisans Sahibi Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Rize, Türkiye. Bu makale, Creative Commons Attribution (CC BY) lisansının (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

Öz

Afetler, salgınlar tarih boyunca insan hayatını çok etkilemiştir. Bu çalışmada Türkiye’de son yıllarda yaşanan afet ve acil durumların sayısının her geçen gün artarak devam etmesi ve saha çalışmalarında sosyal hizmet uzmanlarının ön saflarda yer almasına bağlı olarak afet ve acil durumlara yönelik müfredatın sosyal hizmet eğitimindeki mevcut durumunu incelemek ve değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmada nicel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Türkiye’de sosyal hizmet eğitim faaliyeti yürüten 75 lisans, 33 yüksek lisans ve 13 doktora programı incelenmiştir. Lisans programında afet ve acil durumlar kapsamında incelenen toplam 185 ders bulunmaktadır. Bu derslerin %73,3’ü afetler, %85,3’ü uluslararası göç, %5,3’ünü terör ve sosyal hizmet, %46,7’sini krize müdahale ve %24’ünü de diğer dersler kapsamındadır. Lisans programlarında afet ve acil durumlar kapsamında incelenen 185 dersin %20’si zorunlu iken %80’i seçmeli olarak verilmektedir. Afet ve acil durum kapsamında yüksek lisans düzeyinde toplam 40 (%12,9’u afetler, %58,1’i uluslararası göç, %25’i krize müdahale ve %19,4’ü de diğer), doktora düzeyinde toplam 17 ders (%25’i afetler, %66,7’si uluslararası göç ve %16,7’si krize ve travmalara müdahale) bulunmaktadır. Lisansüstü programlarda afet ve acil durumlar kapsamına giren derslerinin tamamı seçmeli olarak verilirken doktora programlarının %33,3’ün de bulunmamaktadır. Sonuç olarak sosyal hizmet eğitiminde afet ve acil durumlara yönelik derslerin zorunlu ders olarak verilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: sosyal hizmet, sosyal hizmet eğitimi, afet ve acil durumlar, uluslararası göç, psikososyal destek

Abstract

Natural disasters and epidemics have affected human life throughout history. In this study, it was aimed to examine and evaluate the current status of the curriculum for disasters and emergencies in social work education in Turkey due to the increasing number of disasters and emergencies in recent years and the fact that social workers are at the forefront in field studies. 75 social work undergraduate programmes, 33 master's and 13 doctoral programmes in Turkey were examined. There are a total of 185 courses examined within the scope of disasters and emergencies at the undergraduate level. Of these courses, 73.3% are in disasters, 85.3% in international migration, 5.3% in terrorism and social work, 46.7% in crisis intervention, and 24% in other courses. While 20% of the 185 courses examined within the scope of disaster and emergencies in social work undergraduate programmes are compulsory, 80% of them are

elective. Within the scope of disaster and emergency, there are a total of 40 courses at the master's level (12.9% disasters, 58.1% international migration, 25% crisis intervention and 19.4% other) and a total of 17 courses at the doctoral level (25% disasters, 66.7% international migration and 16.7% crisis and trauma intervention). While all courses in postgraduate programs that fall within the scope of disasters and emergencies are offered as electives, 33.3% of doctoral programs do not have them. As a result, it is considered appropriate to offer courses on disasters and emergencies as compulsory courses in social work education.

Keywords: social work, social work education, disaster and emergency, international imigration, psychosocial support

1. Giriş

Dünya tarihi boyunca birçok afet meydana gelmiş ve gelmeye devam etmektedir. Türkiye’de yakın zamanda deprem, sel, yangın, maden kazaları vb. birçok afet ve acil durum yaşanmıştır. Afet ve acil durum kaçınılmaz olarak yaşanmaktayken bu durumdan etkilenen insanların psikososyal yönden desteklenmesi amacıyla profesyonel bir yapılanmaya ihtiyaç vardır.

Küresel Risk İndeksi’ne göre Türkiye, afete maruz kalma, incinebilirlik ve baş etme kapasitesi açısından 4,8 puanla orta risk seviyesindeki ülkeler arasında yer almaktadır (INFORM, 2024). Son yıllarda Türkiye’de afet ve acil durumların sayısının, yoğunluğunun ve sıklığının her geçen gün artarak devam etmesi, bu alana yönelik uzmanlaşmış ve donanımlı personel ihtiyacını da arttırmaktadır (Bekarca-Şen, 2021).

Afet ve acil durumlar, doğal (deprem, sel, kasırga/fırtına, tsunami, çığ, toprak kayması vb.) ve insan kaynaklı (savaşlar, terör olayları, yangınlar, trafik kazaları (uçak, tren vb.), maden patlamaları vb.) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (IASC, 2007). Doğal afet kategorisine giren fakat sebepleri derinlemesine incelendiğinde insan kaynaklı oldukları anlaşılan afetler de yeni bir kategori olarak eklenmelidir (Bekarca-Şen, 2024).

Sosyal hizmet mesleği, tarihsel misyonu gereği savaş zamanında yardım sağlamasındaki kökleri ve bireylerin çevresiyle ilgilenmesi gereği insani yardım alanının bir parçasıdır (Zakour, 2024). Sosyal hizmet uzmanları özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde 1871’deki Chicago yangını ve 1906 San Francisco depremlerinde itibaren 11 Eylül saldırıları, 2005 Katrina kasırgası gibi afet ve acil durumlarda ön saflarda görev almıştır ve ABD’deki afet ruh sağlığı hizmetlerinin yaklaşık yarısı sosyal hizmet uzmanları tarafından verilmektedir (Akt. Bekarca-Şen, 2024). Sosyal hizmet mesleği, afet ve acil durumların çok boyutlu doğası gereği sosyal sorunlarla birey, aile, grup ve toplum düzeyinde müdahale etmektedir. Bir meslek olarak gerekli temel bilgi, beceri ve donanıma sahiptir (Bauwens, 2017). Türkiye’de de 1999 Marmara depreminden sonra sosyal hizmet uzmanları afet bölgesinde görev almış ve önemli çalışmalar yürütmüştür (Erkan ve vd., 2002). Ulusal Psikososyal Destek Çalışma Grubunun hazırlanmasıyla birlikte psikososyal destek ekiplerinin içinde meslek elemanı olarak yer almaya devam etmiştir. Afet ve acil durumlar travmatik olaylar olmakla birlikte insani yardımlardan terapötik müdahalelere geniş ölçekte hizmet sağlamayı gerektirmektedir (IASC, 2007).

Afet ve acil durumlarda afet bölgesinin karmaşıklığı, farklı düzeylerde herkesin ihtiyaç sahibi haline gelmesi, toplumsal kaynakların yetersiz kalması, içerdiği duygusal yükler nedeniyle sosyal hizmet uzmanı için istisnai bir çalışma alanıdır. Özellikle zorlu çevre koşulları sosyal hizmet uzmanlarının beklenmedik durumlarla başa çıkma becerisi üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir (Yanay ve Benjamin, 2005). Her afet ve acil durumun kendine has özellikleri olduğu için benzersizdir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının tüm

kişisel ve profesyonel bilgi, beceri ve potansiyellerini kullanmaları gerekebilir. Aynı zamanda afet çalışanı olarak ikincil travmaya maruz kalma olasılığı çok yüksek olduğu için yardım ederken meslek elemanı ve birey olarak kendini de koruyabilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda sosyal hizmet eğitim programları hazırlanırken lisans ve lisansüstü düzeyinde verilen afet ve acil durumlara yönelik eğitimlerin temel düzeyde verilmiş olması gerekir. Ancak var olan eğitim programları incelendiğinde farklı isimlerle tanımlandığı, hemen hemen tamamına yakınının seçmeli olduğu ve hatta içeriğinin ilgili akademisyenin kendi seçimi doğrultusunda ilgi ve bilgi alanlarıyla belirlendiğini söylemek “abartılı” olmayacaktır.

Bu çalışmada, sosyal hizmet bölümü bulunan üniversitelerin, afet ve acil durumlar kapsamına giren derslerin isimleri ve derslerin türü incelenmiş ve geliştirilmesi gereken konularda önerilerde bulunulmuştur.

2. Dünya’da ve Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitimi

Sosyal hizmet alanına ilişkin ilk mesleki çalışmalar 1800’lü yıllarda başlamış, sosyal refah kurumlarının kurulmasıyla bu alanda eğitilmiş insan ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Zastrow, 2014). Bu alanda hayırsever dernekler faaliyetleriyle başlayan eğitim sürecinin sonunda ilk sosyal hizmetler okulu 1899 yılında Hollanda Amsterdam’da açılmış ve Amerika’da ve Avrupa’nın diğer ülkelerinde hızla yayılmıştır (Özdemir, 1999).

İkinci Dünya savaşından sonra çeşitli ülkelerde sosyal hizmet eğitim faaliyetlerinin başlamasında Birleşmiş Milletlerin rolü önem kazanmıştır (Karataş ve Erkan, 2002). Ülkemizde sosyal hizmet eğitimin başlamışında Birleşmiş Milletlerin desteği olmuştur. Çeşitli burs imkanları ile yurtdışına eğitimci gönderilmiştir (Koşar ve Tufan, 1999).

Türkiye’de sosyal hizmet eğitimi tarihi 1961 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Enstitüsü’ne bağlı olarak kurulan Sosyal Hizmetler Akademisi ile başlamıştır. Buna ek olarak 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi bünyesinde “Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler” okulu açılmıştır. Yeni açılan bu bölüm, 1981 yılı 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu çerçevesinde 1982 yılında kapatılırken aynı kanuna istinaden Sosyal Hizmetler Akademisinin adı ve statüsü değiştirilerek Rektörlüğe bağlı “Sosyal Hizmetler Yüksekokulu (SHYO)” olarak Hacettepe Üniversitesine bünyesine alınmıştır (Karataş ve Erkan, 2002; Kut, 2005; Alptekin, 2021).

1982 yılından itibaren 20 yıl süresince tek bölüm olarak eğitim vermiş ve yeni bir bölüm açılmamıştır. 2002 yılında Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi bağlı Sosyal Hizmet Bölümü açılması ile ilk yaygınlaşma girişimleri başlamış ve 2006 yılında yeni bölümlerinde eklenmesiyle kısa sürede bölüm sayısı hızla artmaya başlamıştır (Alptekin ve di., 2017).

2023 yılı Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) Kılavuzuna göre 75 lisans bölümünde sosyal hizmet eğitimi verilmektedir (ÖSYM, 2023). İnternet üzerinden Şubat-Nisan 2024 tarihleri arasında yapılan araştırma sonucunda sosyal hizmete ilişkin 33 yüksek lisans ve 13 doktora programının olduğu görülmüştür.

3. Ulusal Sosyal Hizmet Eğitim-Öğretim Standartları

Sosyal hizmet eğitimi, sınıf içi uygulamaları, uygulama alanını ve araştırmayı kapsamaktadır (Özdemir, 1999). Yeterliliğe dayanan (çıkı odaklı) eğitimde düz anlatım, ödevler, problem çözme, soru-yanıt ve tartışma gibi klasik öğrenme yöntemlerinin yanı sıra vakaya dayalı öğrenme, proje-araştırma ve web tabanlı öğrenme, grup çalışması, seminer, sunum, canlandırma, beyin fırtınası, kurum ortamını inceleme, kurum ziyareti gibi pek çok öğrenme yöntemine yer verilmektedir (Alptekin, 2024).

Toplumsal değişimlerle yakından ilgili olan sosyal hizmet mesleği dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle belirlenmiş işlevlerine yeni işlevler katılmaktadır. Bu özelliği sayesinde toplumun ihtiyaçları ve değişen koşullarına göre gözden geçirilmelidir (Özdemir, 1999).

Sosyal hizmette uygulanmakta olan genelci eğitimin temel özellikleri; birey-sorun etkileşimi, bütüncül değerlendirme, bireyin sosyal işlevselliğinde sosyal koşulların değerine verilen önem başlıkları altında toplanabilir (Şahin ve Küçükkaraca, 2002).

Türkiye’de sosyal hizmet eğitiminin uluslararası standartlara uygunluğuna özel bir önem verilmiştir. Sosyal Hizmetler Akademisi eğitime başladığı beşinci yılda (1966) Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliğine üye olmuş ve devam eden yıllarda Sosyal Hizmetler Akademisi Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliğinin pilot çalışmalarında yer almıştır. Birlik Sosyal Hizmetler Akademisini nüfus konusunda da pilot okul seçmiş ve okulun müfredat programına “Nüfus ve Sosyal Refah Dersi” bu bağlamda konulmuştur (Karataş ve Erkan, 2005).

2000’li yıllara girerken yayımlanan Bologna Bildirgesiyle birlikte 2005 yılında Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (YÖDEK) kurulmuştur. Bu gelişme sonrasında “Yükseköğretim Kalite Güvence Yönetmeliği” ve “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” gibi mevzuat düzenlemeleri, Türkiye yükseköğrenim sisteminde bulunan eğitim programlarının standartlarının oluşturulmasını ve kalite süreçlerinin belirlenmesini zorunlu hale getirmiştir (Yılmaz ve vd., 2022).

Türkiye’de sosyal hizmet eğitimindeki standartları ve yeterlilikleri belirlemeye yönelik ulusal nitelikli kapsayıcı çalışmalar 2010 yılından itibaren başlamıştır. Meslek derneği olan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ile Sosyal Hizmet Okulları Derneği’nin önderlik ettiği çalışmalar yıllar içinde devam etmiştir. (Alptekin ve Türkeri, 2023). Ulusal Sosyal Hizmet Eğitimi standartlarında sosyal hizmet bölümlerine “Afetlerde Sosyal Hizmet Bilim Dalı” olması önerilmiştir (Alptekin, 2024).

4. Türkiye’de Afet ve Acil Durumlarda Sosyal Hizmet/Psikososyal Destek Müdahaleleri

Türkiye’de afet ve acil durumlara yönelik yaklaşım 2009 yılında Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)’nın kurulması ve 2014 yılında Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)’nin yayınlanması ile önemli bir ivme yakalamış ve ulusal bir yapıya evrilmiştir. TAMP ile birlikte hizmetin niteliğine göre çalışma grupları oluşturulmuş yetki ve görev dağılımı ile bütüncül bir yapı kazanmıştır (Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, 2013).

Türkiye’de afet ve acil durumlarda ruh sağlığı ve sosyal hizmetlere yönelik psikososyal destek (PSD) yaklaşımı benimsenmiştir. Psikososyal destek yaklaşımı; ulusal ve yerel kapasiteleri ve kaynakları sürdürülebilir bir şekilde oluşturmayı, normal yaşama dönmeyi ve patolojik ruh sağlığı sorunlarının gelişmesini önlemeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda bireylere, ailelere, gruplara ve topluluklara hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarında yardımcı olmak için tasarlanmış müdahalelerden oluşur. (Drolet vd., 2021, 2007). Psikososyal Destek Müdahale; *ihtiyaç ve kaynak tespiti, psikolojik ilk yardım (PİY), sevk etme ve yönlendirme, bilgi merkezi oluşturma/bilgilendirme, toplumu harekete geçirme, sosyal projeler/sosyal iyileştirme etkinlikleri, eğitimler ve psikoeğitim, çalışana destek ve izleme ve değerlendirme* araçlarından oluşmaktadır (2007).

TAMP’a göre Türkiye’de psikososyal destek hizmetlerinin koordinasyonundan ve yürütülmesinden Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) sorumludur. ASHB, PSD hizmetlerinin sunulmasında Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Türk Kızılayı gibi destek çözüm ortakları ile birlikte hareket eder, etmektedir. Bu sorumluk kapsamında destek çözüm ortaklarının da görüşleri alınarak “Ulusal ve Yerel Düzey Psikososyal Destek Hizmet Grubu Planları” hazırlanmıştır (2022).

Afet ve acil durumlar travmatik olaylar olmakla birlikte aynı duruma maruz kalan bireylerin etkilenme düzeyi ve tepkileri birbirinden farklı olmaktadır. Duncan ve Arnston (2004) da, afet ve acil durumlardan sonra toplumun etkilenme düzeyini risk derecesine göre %70’ini genel olarak etkilenmiş grup (psikolojik ve sosyal işlevselliği bozulmayan), %20 risk altındaki grup (baş etme stratejileri yeterli olmayan ve müdahale edilmezse patoloji geliştirme riski olan) ve %10 ciddi etkilenmiş grup (patoloji tanısı olan veya geliştiren) olarak tanımlamışlardır. Saha çalışmalarında görev alan sosyal hizmet uzmanları travmaya maruz kalmış genel etkilenmiş bireyden psikopatoloji geliştirmiş bireylere kadar geniş bir yelpazede insan ile çalışmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları hane ziyaretlerinde hanenin ihtiyaçlarını ve hane üyelerinin ruhsal triyajını yapmakla görevlidir. Ayrıca uzmanlar psikiyatrik tanısı olan, tedavisi yarım kalmış veya semptomları kötüleşmiş bireylerle karşılaşabilmektedir. Bu bireylerin sağlık hizmetlerine sevk ve yönlendirmesinin yapılması uzmanların sorumluluğundadır. Bu nedenle uzmanların yaygın psikiyatrik bozuklukların olası

semptomlarını tanıyabilmesi, bu semptomlar ile afet sonrası olağan tepkiler arasındaki ayrımı yapabiliyor olması gerekmektedir(Bauwens & Naturale, 2017; Yanay & Benjamin, 2005).

Wiger ve Harowski (2003), afet ve acil durumlarda sosyal hizmet uzmanının görevlerini; sevk etme (yönlendirme), debriefing (bilgilendirme), kriz danışmanlığı, aile, sosyal ve yasal sistemlerle devam eden çalışmalar, kısa süreli terapi ve uzun süreli terapi (eğitimi alan uzmanlar) olarak sıralamıştır. Kanada orman yangınlarında da kişi merkezli ve çözüm odaklı, danışan merkezli, travmaya dayalı uygulama, kriz danışmanlığı, motivasyonel görüşme ve kritik olay stres bilgilendirmesi (CISD) gibi sosyal hizmet müdahaleleri gerçekleştirilmiştir (Drolet vd., 2021).

5. Araştırmanın Yöntemi

Afet ve acil durumlar, insani yardım çalışanları ve topluma hizmet sağlayan çok sayıda profesyoneli, gönüllüyü ve vatandaşı bir araya getirmesi yönüyle bir fırsat ve özel bir çalışma alanıdır.

Bu çalışmada Türkiye’de son yıllarda yaşanan afet ve acil durumların sayısının her geçen gün artarak devam etmesi ve saha çalışmalarında sosyal hizmet uzmanlarının ön saflarda yer almasına bağlı olarak afet ve acil durumlara yönelik müfredatın sosyal hizmet eğitimindeki mevcut durumunu incelemek ve değerlendirmek amacıyla nicel araştırma yöntemi kapsamında tarama modelinden yararlanılmıştır. Afet ve acil durumlarda yaşanan artışa bağlı psikososyal destek alanında uzmanlaşmış ve donanımlı personel ihtiyacının da paralellik göstererek artması sonucu sosyal hizmet eğitimindeki afet ve acil durumlar kapsamına giren derslere yönelik öneriler sunulmuştur.

Tarama modellerinden de tekli tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modelleri, evren hakkında genel bir yargıya varmak için evrenin tümü veya örneklem üzerinden yapılan çalışmalardır. Bu süreçte görüşlerin ve özelliklerin nedenlerinden çok evren veya örneklemdeki dağılımına odaklanmaktadır (Fraenkel ve Wallen, 2006).

5.1 Araştırmanın Evreni ve Veri toplama Süreci

Bu çalışmada Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından yayınlanan kılavuz ve listelerdeki verilerden yararlanılarak Türkiye’de sosyal hizmet eğitimi veren sosyal hizmet lisans ve lisansüstü eğitim veren bölümlerin ders programları incelenmiştir. Türkiye afet müdahale planına göre afet ve acil durumların koordinasyonundan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumludur. Bu çerçevede Bakanlık tarafından hazırlanan “Ulusal Psikososyal Destek Çalışma Grubu Planına” göre, afet ve acil durumlarda psikososyal destek müdahale ekiplerinde sosyal hizmet lisans bölümü mezunları görev alabilmektedir (Bekarca-Şen, 2022). Bu nedenle ön lisans programları bu araştırmanın dışında tutulmuştur.

Çalışma kapsamında ders programlarına yönelik veriler doküman taraması yoluyla bölümlerin web sayfalarından erişilmiş, erişilemeyenlere ise eposta yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Sosyal hizmet lisans,

yüksek lisans ve doktora eğitimi ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu açıdan evrene tam sayım yoluyla ulaşılmıştır. Bu çalışmanın evrenini 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar dönemi itibariyle Türkiye'deki 75 lisans, 33 yüksek lisans ve 13 doktora sosyal hizmet programı oluşturmuştur.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler lisans, yüksek lisans, doktora, ders adı, ders türü gibi kategoriler kapsamında içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi metinlerden ya da diğer anlamlı içeriklerden kullanım bağlamlarına, tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmak için kullanılan araştırma tekniğidir (Akt. Berg ve Lune, 2015). Elde edilen veriler Excel programına aktarılmış ve pivot tablo kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir.

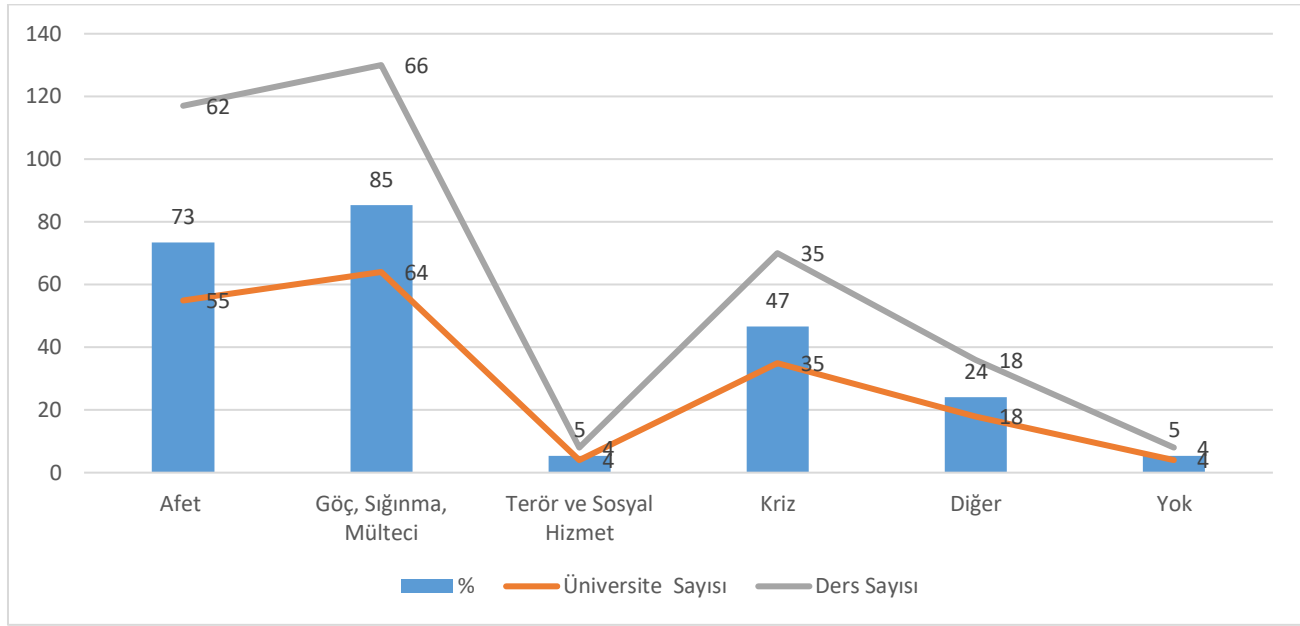
6. Bulgular

Çalışma kapsamında Türkiye'de sosyal hizmet bölümü bulunan üniversitelerin 75 lisans, 33 yüksek lisans ve 13 doktora programı afet ve acil durumlar kapsamına giren dersleri incelenmiştir. Sosyal hizmet programlarının müfredatlarında afet ve acil durumlar kapsamına giren dersler içerik benzer olmasına rağmen farklı şekillerde isimlendirilmişlerdir. Bu bağlamda afet ve acil durumlar ile ilgili tema kategorileri oluşturulmuş ve dersler içeriklerine göre bu tema kategorilerinin altından gruplanmıştır.

İlgili literatüre göre doğal afetler afet olarak tanımlanırken insan kaynaklı afetler acil durum kapsamında değerlendirildiği için afetler, göç, terör ve sosyal hizmet, krize müdahale/ krize ve travmalara müdahale ve diğer tema kategorileri oluşturulmuştur. Afetler teması, doğal afetleri ve afet yönetimini; uluslararası göç teması, mülteci ve sığınmacılara yönelik sosyal politikalar, sosyal hizmetler ve müdahaleleri; krize müdahale/ krize ve travmalara müdahale teması, bu derslerin içeriğinde afetler, göç, mülteci ve sığınmacıları da kapsayacak şekilde içeriği olduğu afetler ve göç olarak ayrılmadığı için ayrı bir kategori olarak diğer teması, afet ve acil durumlarda temel derslerin yanında patoloji, yas danışmanlığı, kayıp ve travma yaşamış çocuklara yönelik müdahaleler gibi daha odak dersleri içerecek şekilde kategorize edilmiştir.

6.1. Sosyal Hizmet Lisans Eğitimi

Türkiye'de bulunan 208 üniversiteden 75'inde sosyal hizmet bölümü bulunmaktadır. Sosyal hizmet bölümü bulunan üniversitelerin 7 tanesinde iki farklı lisans bölümü bulunmaktadır.

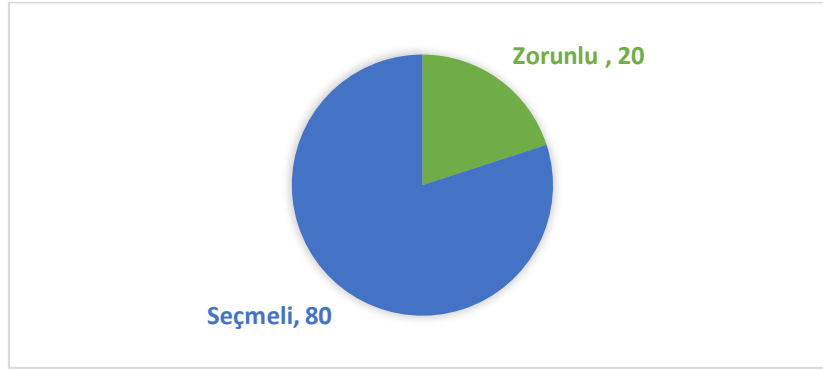
Tablo 1: Afet ve Acil Durumlar kapsamında Sosyal Hizmet Bölümü Derslerinin Dağılımı ve Yüzdeleri

Türkiye’de bulunan 75 sosyal hizmet lisans programında afet ve acil durumlar kapsamında incelenen toplam 185 ders bulunmaktadır. Tabloya göre bu derslerin %73,3’ü afetler, %85,3’ü uluslararası göç, %5,3’ünü terör ve sosyal hizmet, %46,7’sini krize müdahale ve %24’ünü de diğer dersler kapsamındadır. Lisans programı olan üniversitelerin %5,3’ünde afet ve acil durumlar kapsamında herhangi bir ders olmadığı görülmektedir.

Tablo 2: Afet ve acil durumlar kapsamında incelenen lisans derslerinin türü

Ders	Zorunlu	Seçmeli
Afetler	4	58
Uluslararası Göç	14	52
Terör ve Sosyal Hizmet	0	4
Krize Müdahale	13	22
Diğer	6	12
Toplam	37	148

Tablo 2’ye göre sosyal hizmet lisans programlarında afetler kategorisindeki derslerin 4’ü zorunlu, 58’i seçmeli; uluslararası göç kategorisindeki derslerin 14’ü zorunlu, 52’si seçmeli; terör ve sosyal hizmet kategorisindeki 4 ders seçmeli; krize müdahale kategorisindeki derslerin 13’ü zorunlu, 22’si seçmeli; diğer kategorisindeki derslerin 6’sı zorunlu ve 12’si seçmeli olarak verilmektedir. Krize müdahale dersi hariç tüm kategorilerde zorunlu dersler seçmeli derslerin yarısından daha azdır.

Tablo 3: Afet ve acil durumlar kapsamında incelenen lisans derslerinin türünün yüzde dağılımı

Tablo 3'e göre sosyal hizmet lisans programlarında afet ve acil durumlar kapsamında incelenen 185 dersin %20'si zorunlu iken %80'i seçmeli olarak verilmektedir.

Tablo 4: Afet ve acil durumlar kapsamında Sosyal Hizmet bölümlerinde incelenen derslerin kategorisi ve dağılımı

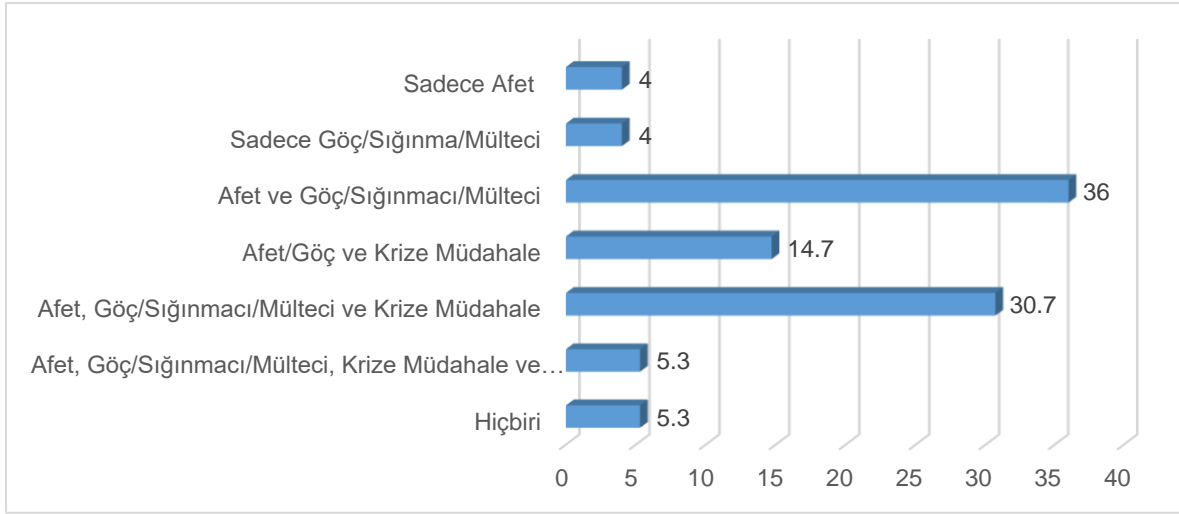
Kategori	Bölüm Sayısı	Dersin Adı
Afetler	2	Afet Kültürü ve Afetlerde Sosyal Hizmet
	4	Afet ve Kriz Yönetimi
	1	Afetlerde Psikososyal Destek Hizmetleri
	37	Afetlerde Sosyal Hizmet
	11	Doğal Afetler ve Sosyal Hizmet
	1	Salgın ve Afetlerde Sosyal Hizmet
Uluslararası Göç	13	Göç ve Sosyal Hizmet
	1	Göç, Çokkültürlülük ve Uyum
	5	Göç, Sığınmacılık, Mültecilik ve Sosyal Hizmet
	40	Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet
	8	Mülteciler ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet
Terör ve Sosyal Hizmet	4	Terör ve Sosyal Hizmet
Kriz Müdahale	1	Kriz ve Afet Yönetimi
	6	Kriz Müdahale ve Afetlerde Sosyal Hizmet
	16	Kriz Müdahale
	1	Kriz ve Stres Yönetimi
	3	Kriz Yönetimi ve Sosyal Hizmet
	7	Kriz Müdahale ve Sosyal Hizmet
	2	Travma ve Kriz Yönetimi/Müdahale
Diğer	6	Psikopatoloji
	5	Ruh Sağlığı ve Bozukluklar
	4	Ruh Sağlığı ve Sosyal Hizmet
	1	Travma ve Kayıplarla Baş Etme

	1	Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Travma
	1	Travma Psikolojik Danışmanlığı

Sosyal hizmet lisans programlarında bulunan derslerin isimlendiriliş şekli programdan programa farklılık göstermektedir. Bu kapsamda benzer isim ve içeriğe sahip olanlar gruplandırılmıştır. Tabloya göre afetler kategorisindeki dersler, 2 bölümde afet kültürü ve sosyal hizmet, 4'ünde afet ve kriz yönetimi, 1'inde afetlerde psikososyal destek hizmetleri, 37'sinde afetler, 11'inde doğal afetler ve 1'inde de salgın ve afetlerde sosyal hizmet şeklindedir. Afetler kategorisinde yoğunlukla "Afetlerde Sosyal Hizmet" şeklinde tanımlanmasında sonradan açılan birçok bölümün Hacettepe Üniversitesi'nin müfredatını kaynak olarak almasının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 5: Afet ve acil durumlar kapsamında birden fazla ders olan üniversitelerin ve derslerin dağılımı

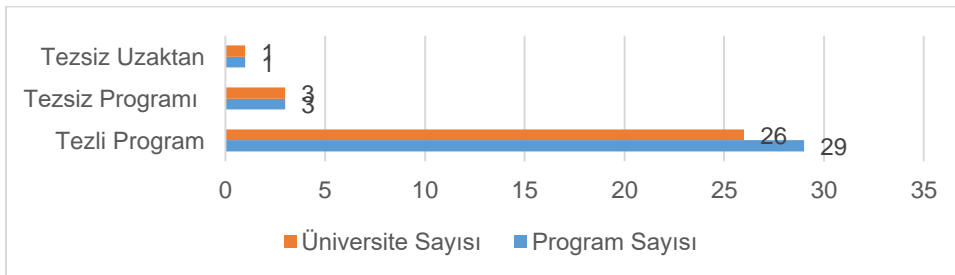
Türü	Üniversite Sayısı	Dersin Adı	Yorum
Afet	1	Doğal Afetler ve Sosyal Hizmet	Bir bölüm afetlerde sosyal hizmet ve afet travması; bir bölüm aynı isim ve farklı kredilendirilmiş; bir bölüm afet bilinci ve afetlerde sosyal hizmetler; bir bölüm afet kültürü ve afetlerde sosyal hizmet ve 3 bölüm de afet yönetimi ve afetlerde sosyal hizmet olacak şekilde farklı dersler olarak müfredatına dahil etmiştir.
		Afet ve Travma Psikolojisi	
	1	Afetlerde Sosyal Hizmet	
		Afetlerde Sosyal Hizmet	
	3	Afet Yönetimi	
		Afetlerde Sosyal Hizmet	
	1	Afet Bilinci	
		Afetlerde Sosyal Hizmet	
1	Afet Kültürü (Üni. Seçmeli)		
	Afetlerde Sosyal Hizmet		
Acil Durum	1	Göçmen ve Sığınmacılara Yönelik Sosyal Hizmet	Bir bölüm göçmen ve sığınmacılara yönelik sosyal hizmetler ve göç ve mültecilik olarak, diğer bir bölümde göçmen ve sığınmacılara yönelik sosyal hizmet ile birlikte göçün çokkültürlülük ve uyum sürecine yönelik olacak şekilde iki farklı ders olarak müfredatına dahil etmiştir.
		Göç ve Mültecilik	
	1	Göç, Çokkültürlülük ve Uyum	
		Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet	

Tablo 5: Afet ve acil durumlar kapsamında incelenen sosyal hizmet bölümü derslerinin üniversitelerdeki yüzde dağılımı

Sosyal hizmet lisans programı bulunan 75 üniversitenin %4'ünde sadece afet, %4'ünde sadece göç/sığınma/mülteci, %36'sında afet ve göç/sığınma/mülteci, %14,7'sinde afet ve krize müdahale veya göç/sığınma/mülteci ve krize müdahale, %30,7'inde afet, göç/sığınma/mülteci ve krize müdahale dersleri, %5,3'ünde afet, göç/sığınma/mülteci, krize müdahale ve terör ve sosyal hizmet dersleri bulunmakta iken %5,3'ünde afet ve acil durumlar kapsamında incelenen derslerin hiçbiri bulunmamaktadır.

Son olarak yeşil sosyal hizmet dersi 8 üniversitenin sosyal hizmet bölümünde bulunmakla birlikte iklim krizlerine ve yarattığı etkilere bağlı olarak afetlere değinse de doğrudan afet ve acil durumlara yönelik olmadığı için analizlere dahil edilmemiştir.

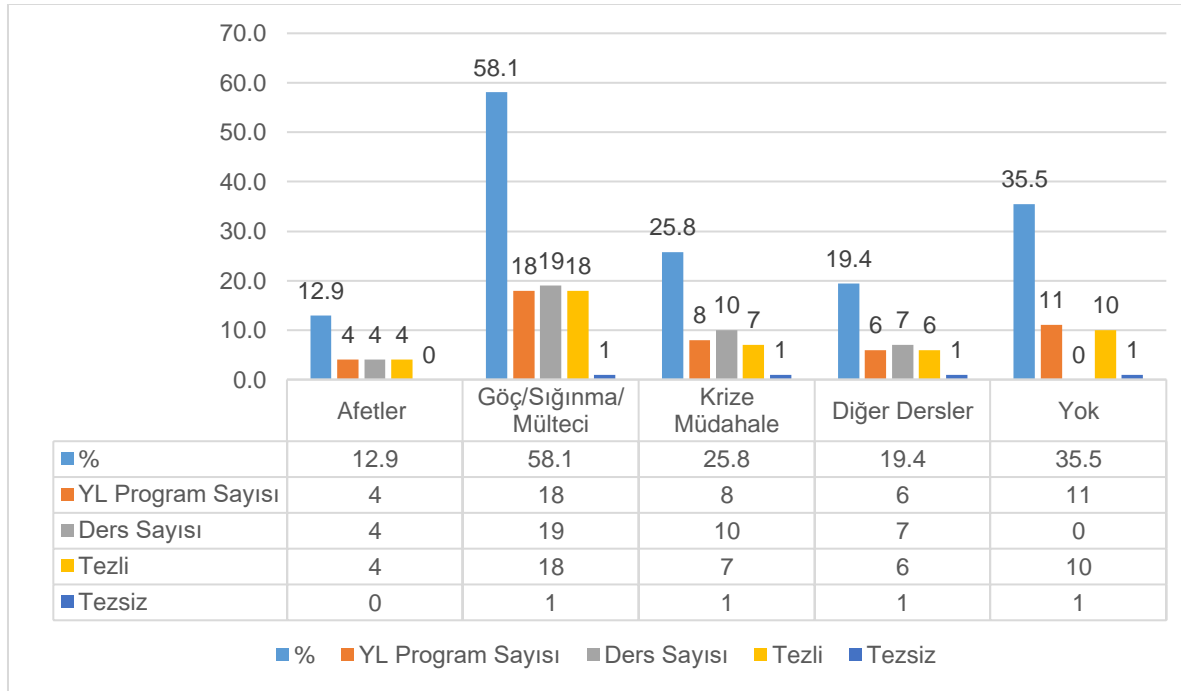
6.2. Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Eğitimi

Tablo 6: Sosyal hizmet yüksek lisans programı ve üniversite dağılımı

Türkiye'de sosyal hizmet bölümü bulunan 75 üniversitenin 29'unda yüksek lisans programı bulunmaktadır. 29 üniversitenin sadece tezli program 26'sında, tezli ve tezsiz program 2'sinde ve tezli, tezsiz ve tezsiz uzaktan programlar 1'inde olmak üzere toplam 33 sosyal hizmet yüksek lisans programı

bulunmaktadır. Çalışma kapsamında 1 tezsiz ve 1 tezsiz uzaktan program müfredatına ulaşamadığı için analizler 31 sosyal hizmet yüksek lisans programı üzerinden yapılmıştır¹.

Tablo 7: Sosyal hizmet yüksek lisans programlarında afet ve acil durumlar kapsamında ele alınan derslerin dağılımı

Sosyal hizmetler alanında 31 yüksek lisans programında afet ve acil durumlar kapsamında ele alınan toplam 40 ders bulunmaktadır. Tablo 7'ye göre bu derslerin %12,9'u afetler, %58,1'i uluslararası göç, %25'i krize müdahale ve %19,4'ü de diğer dersler kapsamındadır. Tezsiz bir programda doğrudan afet ile ilgili bir ders bulunmamakla birlikte tüm programlarda derslere yer verilmiştir. Krize müdahale derslerinin içeriği incelendiğinde afetler ve göç/sığınma/mülteci süreçlerini de kapsadığı görülmektedir. Yüksek lisans programlarının %35,5'in de afet ve acil durumlar kapsamında bir ders olmadığı görülmektedir.

Tablo 8: Afet ve acil durumlar kapsamında incelenen derslerin seçmeli ve zorunlu olma dağılımı

Ders Kategorileri	Zorunlu	Seçmeli
Afetler	0	4
Uluslararası Göç	0	19
Krize Müdahale	0	10
Diğer Dersler	0	7

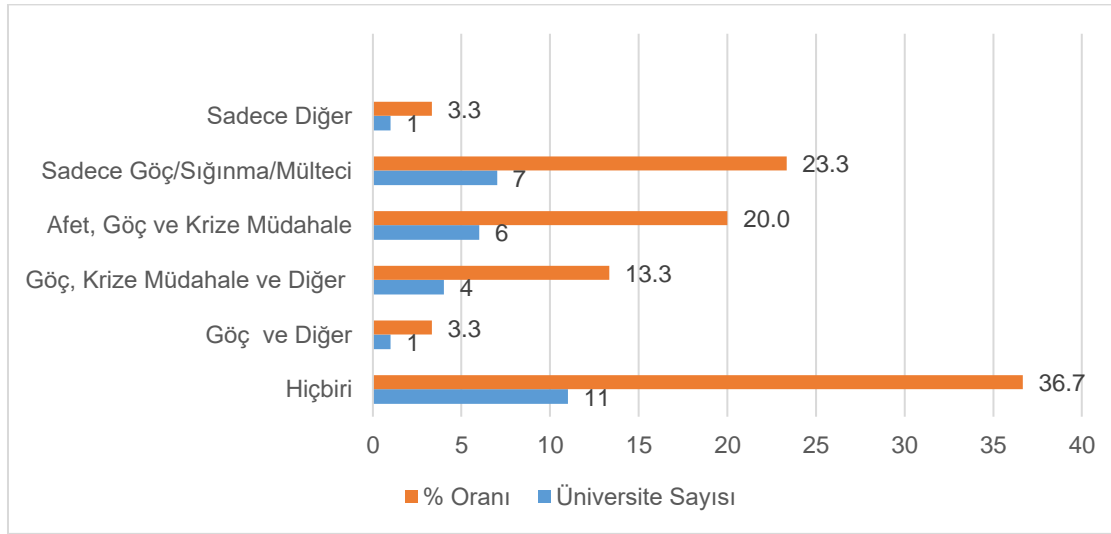
Tablo 8'e göre sosyal hizmet yüksek lisans programlarında afet ve acil durumlara yönelik incelenen 40 dersin tamamı seçmeli olarak verilmektedir.

¹ İlgili üniversite lisansüstü eğitim koordinatörlüğüne e-posta ve telefon ile ulaşılmaya çalışılmış fakat sonuç alınamamıştır.

Tablo 9: Yüksek lisans programlarındaki derslerin kategorisi ve dağılımı

Kategorisi	YL Program Sayısı	Dersin Adı
Afetler	2	Afetlerde Sosyal Hizmet
	2	Afetlerde Sosyal Hizmet ve Krize Müdahale
Uluslararası Göç	7	Göç ve Çokkültürlü Sosyal Hizmet
	1	Sosyal Hizmette Göç ve Travma
	3	Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmet
	3	Göçmen ve Sığınmacılara Yönelik Sosyal Politikalar
	2	Göç ve Göçmenlere Yönelik Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler
	2	Göç ve Psikopatoloji
	8	Krize Müdahale
Krize Müdahale	2	Travma Müdahalesi
	5	Psikopatoloji
Diğer	1	Kayıp ve Travma Geçirmiş Çocuklarla Sosyal Hizmet
	2	Sosyal Hizmet ve Yas Danışmanlığı

Sosyal hizmet yüksek lisans programlarında bulunan derslerin isimlendiriliş şekli programdan programa farklılık göstermektedir. Bu kapsamda benzer isim ve içeriğe sahip olanlar gruplandırılmıştır. Tablo 9'a göre afetler kapsamındaki dersler afetlerde sosyal hizmet ve afetlerde krize müdahale şeklinde kategorize edilmiştir. Uluslararası göç kategorisindeki derslerde; 7 programda göç ve çokkültürlü sosyal hizmet kapsamında çokkültürlü sosyal hizmet yaklaşımı vurgusu, 3 programda sığınmacı, mülteci ve göçmenlere yönelik daha çok sosyal hizmet müdahaleleri odağına, 3 programda daha çok makro ölçüde sosyal politika odağına ve 2 programda müdahale ve politika boyutu beraber ele alınmıştır. Ayrıca 2 programda göç ve göçün travmatik etkilerine yönelik psikopatoloji ders olarak verilmektedir. Krize müdahale kategorisinde; 8 programda krize müdahale ve 2 programda travma müdahalesi verilmektedir. Bu noktada krizler travmatik olaylar olarak kabul edilmekte ve içeriğinde, krizin yarattığı sosyal, ekonomik ve psikolojik etkilere de yer verilmektedir. Travma müdahalesi dersinin içeriğinde de afet ve acil durumların yarattığı krizler ve travmatik etkilerine yer verilmiştir. Diğer kategorisinde; 5 programda psikopatoloji dersi, 1 programda kayıp ve travma geçirmiş çocuklara yönelik sosyal hizmet ve 2 programda sosyal hizmet ve yas danışmanlığı dersleri bulunmaktadır. Özellikle afet ve acil durumlarda sosyal hizmet uzmanları çalıştıkları vakaları ve bireylerin ruhsal durumunu değerlendirip orta riskli veya çok riskli kategorisine girenlerin ilgili hizmetlere yönlendirilmesini ve gerekli hizmeti almalarını sağlaması gerektiği için saha çalışmalarında ayırıcı tanıyı yapabiliyor olmaları önemlidir. Böylece sosyal hizmetin koruyucu ve önleyici işlevi sağlanmış olur.

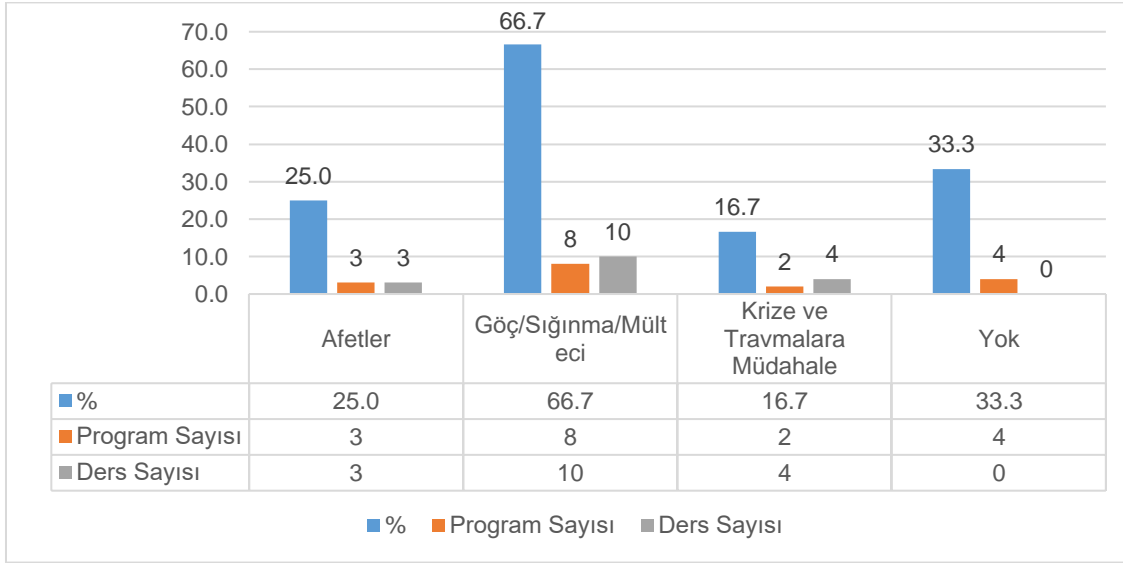
Tablo 10: Afet ve acil durumlar kapsamında incelenen derslerin üniversitelerdeki sayısal ve yüzde dağılımı

Sosyal hizmet yüksek lisans programı bulunan 29 üniversitenin %3,3'ünde sadece diğer kategorisindeki dersler, %23,3'ünde sadece uluslararası göç dersleri, %20'sinde afet, uluslararası göç ve krize müdahale derslerinden en az iki tanesi, %13,3'ünde uluslararası göç, krize müdahale ve diğer kategorisindeki derslerinden, %3,3'ünde uluslararası göç ve diğer kategorisindeki dersler bulunmakta iken %36,7'sinde afet ve acil durumlar kapsamında incelenen derslerin hiçbiri bulunmamaktadır. Bir üniversitede iki farklı yüksek lisans tezli programından biri "afet, uluslararası göç ve krize müdahale" diğeri de "hiçbiri" kategorisinde olduğu için toplam 30 üzerinden yüzdeler hesaplanmıştır.

Son olarak yeşil sosyal hizmet dersi iklim krizlerine ve yarattığı etkilere bağlı olarak afetlere değinse de doğrudan afet ve acil durumlara yönelik olmadığı için analizlere dahil edilmemiştir. Sosyal hizmet yüksek lisans programları kapsamında 1 tezli programda seçmeli ders olarak verilmektedir.

6.3. Sosyal Hizmet Doktora Eğitimi

Türkiye'de sosyal hizmet bölümü bulunan 75 üniversitenin 12'sinde doktora programı bulunmaktadır. Bir üniversitede iki farklı program bulunduğu için toplam 13 sosyal hizmet doktora programı bulunmaktadır. Çalışma kapsamında aynı üniversitede iki doktora programı olan bölümlerden birinin müfredatına ulaşılamadığı için analizler 12 sosyal hizmet doktora programı üzerinden yapılmıştır.

Tablo 11: Sosyal hizmet doktora programlarında afet ve acil durumlar kapsamında ele alınan derslerin dağılımı

Sosyal hizmet doktora programları kapsamında afet ve acil durumlar kapsamında incelendiğinde 2'si afetler, 10'u uluslararası göç ve 4'ü krize ve travmalara müdahale olmak üzere toplam 17 ders bulunmaktadır. Tablo 11'e göre %25'i afetler, %66,7'si uluslararası göç ve %16,7'si krize ve travmalara müdahale kapsamındadır. Krize ve Travmaya müdahale derslerinin içeriği afetler ve göç kapsamında alt başlıkları içerdiği için birlikte kategorize edilmiştir. Doktora programlarının %33,3'ün de afet ve acil durumlar kapsamında bir ders olmadığı görülmektedir.

Tablo 12: Afet ve acil durumlar kapsamında incelenen doktora derslerinin seçmeli ve zorunlu olma dağılımı

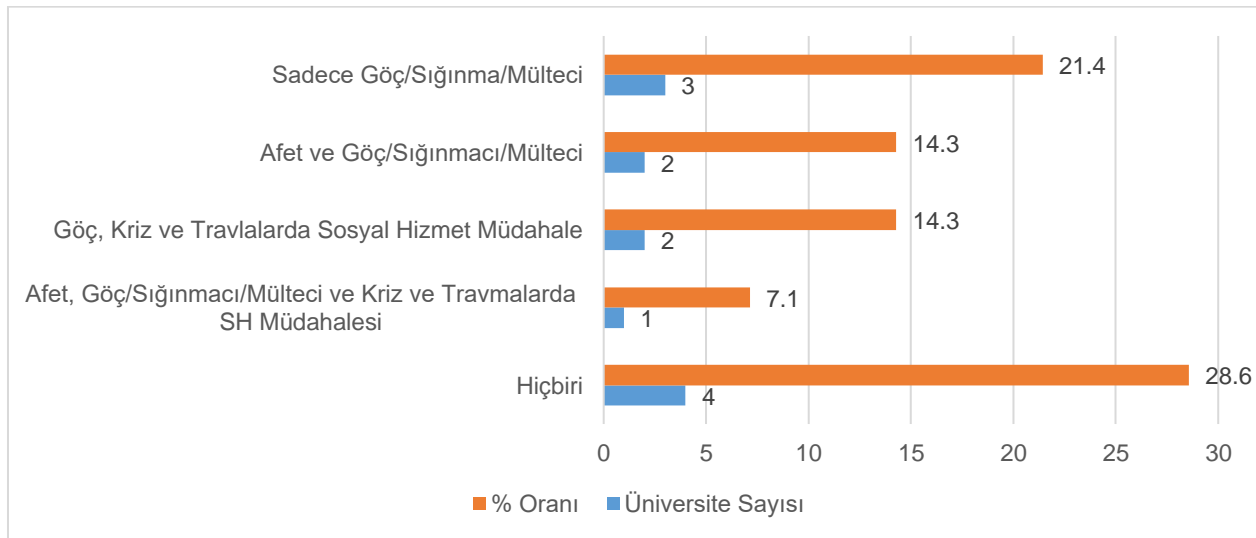
Ders Kategorisi	Zorunlu	Seçmeli
<i>Afetler</i>	0	4
<i>Uluslararası Göç</i>	0	10
<i>Krize ve Travmalara Müdahale</i>	0	3
Toplam	0	17

Tablo 12'ye göre sosyal hizmet doktora programlarında afet ve acil durumlara yönelik incelenen 17 dersin tamamı **seçmeli** olarak verilmektedir.

Tablo 13: Doktora programlarındaki derslerin kategorisi ve dağılımı

Türü	DR Program Sayısı	Dersin Adı
Afet	2	Afet Yönetimi ve Sosyal Hizmet
	1	Kriz ve Afet Yönetimi
Uluslararası Göç	4	Göç, Uyum ve Sosyal Bütünleşme
	1	Sosyal Hizmette Göç ve Travma
	5	Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet
Kriz ve Travma	2	Krizde Sosyal Hizmet Müdahalesi
	2	Krizde ve Travmalarda Sosyal Hizmet Müdahalesi

Sosyal hizmet doktora programlarında bulunan derslerin isimlendiriliş şekli programdan programa farklılık göstermektedir. Bu kapsamda benzer isim ve içeriğe sahip olanlar gruplandırılmış ve benzer olanlar birleştirilmiştir. Tablo 13'e göre afet kategorisinde, kriz ve afet yönetimi dersi 1 programda ve afet yönetimi ve sosyal hizmet dersi 2 programda; Uluslararası göç kategorisinde 4 programda göç ve uyuma bağlı entegrasyon süreçleri dersi 4 programda, göç ve travma ile ruhsal boyutu 1 programda ve göçmen ve sığınmacılara yönelik sosyal hizmet müdahalesi boyutuna 5 programda yer verilmiştir. Kriz ve travma kategorisinde ise krizde sosyal hizmet müdahalesi ve krize ve travmalarda sosyal hizmet müdahalesi ile patoloji boyutuna 2'şer programda yer verilmiştir. Kriz ve travma kategorisinde yer alan derslerin içeriği afetler ve göçe yönelik sosyal hizmet müdahalelerini de içermektedir.

Tablo 14: Afet ve acil durumlar kapsamında incelenen derslerin üniversitelerdeki sayısal ve yüzde dağılımı

Sosyal hizmet doktora programı bulunan 12 üniversitenin %21,4'ünde sadece uluslararası göç dersleri, %14,3'ünde afet ve uluslararası göç dersleri, %14,3'ünde uluslararası göç, kriz ve travmalarda sosyal hizmet müdahalesi ile ilgili dersler, %7,1'inde kategorize edilmiş tüm dersler bulunmakta iken %28,6'sında afet ve acil durumlar kapsamında incelenen derslerin hiçbiri bulunmamaktadır.

Son olarak yeşil sosyal hizmet dersi sosyal hizmet doktora programı kapsamında 1 üniversitede seçmeli ders olarak verilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Afet ve acil durumlar bireysel düzeyden toplumsal düzeye maddi ve manevi kayıpların yaşandığı, bireysel ve toplumsal baş etme stratejilerinin yetersiz kaldığı, birçok stres faktörünün ortaya çıktığı travmatik süreçlerdir. Afet ve acil durumlar doğası gereği kaotik ortamlar olmakla birlikte afet bölgesindeki tüm bireyler ihtiyaç sahibidir. Bu nedenle birçok sistem ve aktörün bir arada çalıştığı multidisipliner bir çalışma alanıdır. Psikososyal destek çalışanları; koruyucu ve önleyici hizmetlerden iyileştirici ve rehabilite edici mesleki müdahalelere kadar uzmanlaşmış mesleki müdahaleler gerçekleştirmektedir.

Bu çerçevede sosyal hizmet eğitimi afet ve acil durumlar kapsamında;

- Sosyal hizmet uzmanlarının hem afet ve acil durumlarda hem de engelli, çocuk, kadın gibi çalışma alanlarında çalışırken birçok travma yaşamış bireylerle ve travmanın etkileriyle karşılaşması kaçınılmazdır. Bu nedenle “travmaya dayalı sosyal hizmet (trauma-informed social work)²” yaklaşımı eğitim programına dahil edebilir. Bu yaklaşıma göre sosyal hizmet uzmanı mevcut sorunları danışanın geçmiş travmatik deneyimleri bağlamında değerlendirir ve “travma bilgisine dayalı bakım (trauma-informed care)” ilkelerini müdahalelerine dahil ederek müracaatçının travma sonrası büyümeyi(güçlenmeyi) kolaylaştırabilir (Levenson, 2017).
- Travma belirtilerinin nasıl tanımlanacağını ve psikososyal desteğin nasıl sağlanacağını anlamak, bir vaka yöneticisi olarak sosyal hizmet uzmanının ruhsal triyajı doğru yapmasıyla mümkündür. Ruhsal triyaj noktasında amaç tanı koymak değil ayırıcı teşhis yapabiliyor olmaktır. Sosyal hizmet uzmanı, afet ve acil durumlarda hane ziyaretleri ve saha çalışmalarında ruhsal triyaj yaparak riskli veya ağır riskli gruplar kategorisine giren ve acil müdahale gerektiren vakaları ayırt etmesi ve ilgili hizmete yönlendirmesi gerekmektedir. Bu nedenle patoloji eğitimi sosyal hizmet müfredatında zorunlu olmalıdır.
- Sosyal hizmet uzmanı olağan dönemde sunduğu hizmet ile afet ve acil durumlarda sahada yürüttüğü hizmetlerin birbirinden farklı ama tamamlayıcı rolü olduğunun bilincinde olmalıdır. Özellikle vaka yöneticisi rolü ön plana çıktığı için travmatik vakalar ile çalışırken bilgi olarak “uzman kararına/klinik kararına” ve “mesleki müdahalesine” güvenecek donanımda olmalıdır. Bu sebeple derslerin içeriği teori ve pratik uygulamayı kapsayacak nitelikte olmalıdır.
- Afet bölgesinin kaotik ortamı ve acil müdahale gerektirmesi durumu, mesleği değil sunulan hizmetleri ön plana çıkarmaktadır. Müdahaleler standart mesleki uygulamalardan önemli farklılık

² Detaylı bilgi için “Jill Levenson, Trauma-Informed Social Work Practice, *Social Work*, Volume 62, Issue 2, April 2017, Pages 105–113, <https://doi.org/10.1093/sw/swx001>” bakınız.

göstermektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet eğitimindeki afet ve acil durumlara yönelik derslerin içeriği de çalışma alanının ihtiyacını karşılayacak nitelikte olmalıdır. Örneğin psikolojik ilk yardım eğitimi, kriz danışmanlığı eğitimi, psikodrama, yaratıcı drama gibi spesifik içerikler sadece teorik değil beceri kazandıracak uygulama boyutuyla dersin içeriğinde yapılandırılmalıdır.

- Özellikle Amerika ve birçok gelişmiş ülkede sosyal hizmet uzmanları terapi eğitimleri olarak kısa ve uzun süreli psikoterapi müdahalelerini de gerçekleştirmektedir (Bekarca-Şen, 2024). Afet ve acil durumlara yönelik çalışmalar terapötik müdahaleleri de gerektirdiği için özellikle yüksek lisans ve doktora düzeyinde terapi teknikleri uygulama boyutunda eğitime dahil edilebilir.
- Yapılan araştırmalar eğitimsel donanımları yeterli olmadığı halde travmatik vakalarla çalışan ruh sağlığı uzmanlarında kaçınma, kaygı, kişilik çözünmesi, kopma, yetersizlik hissi gibi bulguların daha fazla olduğunu ortaya koymuştur (Akt. Erdener, 2019). Sosyal hizmet uzmanı, mesleki bilgi ve müdahale teknikleriyle ne kadar donanımlı olursa saha çalışmaları da aynı oranda başarılı olacaktır. Böylece afet ve acil durumlarda uzmanın kendini yetersiz hissetmesi, mesleki tükenmişlik yaşaması ve ikincil travmatizasyon yaşamasına karşı koruyucu ve önleyici bir etkiye sahip olacaktır.
- Çocukları travmatik olaylardan etkilenme ve kendilerini ifade etme şekilleri yetişkinlerden farklıdır. Bu süreçte özellikle bakım verene bağımlı oldukları için daha çok incinebilir gruplar kategorisinde yer almaktadır. Bu nedenle eğitim müfredatında çocuğa yönelik uygulamalar ve yaklaşımlar farklı bir ders olarak verilmelidir.
- Afet ve acil durumların yarattığı maddi ve manevi kayıplar “yas danışmanlığını” bu sürecin önemli bir parçası haline getirmektedir. Bu nedenle genel bir eğitimden ziyade bu alanda çalışacak uzmanların yas danışmanlığı konusunda uzmanlaşmış bir eğitime ihtiyacı vardır. Sosyal hizmet uzmanları sadece afet ve acil durumlarda değil çalıştıkları her alanda kayıplar ile karşılaşabildikleri için “yas danışmanlığı” ayrı bir ders olarak eğitime dahil edilmelidir.
- Sosyal hizmet yüksek lisans ve doktora derslerinin önemli çoğunluğunun “uluslararası göç” alanında olmasının sebebi, 2011 yılından itibaren Suriye’den Türkiye’ye yönelik sığınmacı göçünün etkili olduğu düşünülmektedir. Toplumsal düzeyde yaşanan acil durum, Türkiye’deki eğitim müfredatlarından gündelik yaşama her alanı etkilemiştir. Aynı şekilde son yıllarda Türkiye’de yaşanan afet ve acil durumların insani ve yapısal yönünün “afetler” kapsamındaki derslerin sayısının artmasında etkili olacağı kanaatine varılmıştır. Bu kapsamda aşamalı ve bütüncül olarak;
 - Afet ve uluslararası göç kapsamındaki seçmeli dersler yerine içeriği daha çok teori ağırlıklı olmak üzere “afet ve acil durumlarda temel düzey sosyal hizmet müdahaleleri” dersi,
 - Ruhsal tiraj kapsamında ayırıcı tanı yapabilmek için “patoloji” dersi,

- Yukarıda gerekçelendirildiği gibi eğitimin beceri boyutu için özel müdahale tekniklerinin yer aldığı daha çok pratik uygulamaya dayalı “afet ve acil durumlarda ileri düzey sosyal hizmet müdahaleleri” dersi,
- Travma alanında çalışırken çocuğu yetişkinlerden ayrı değerlendirmek ve ona göre müdahale yöntemleri kullanmak gerekmektedir. Bu çerçevede “afet ve acil durumlarda çocuğa yönelik sosyal hizmet müdahaleleri” dersi zorunlu olarak,
- “Yas Danışmanlığı” dersi ise seçmeli olarak lisans düzeyinde verilebilir.
- Yüksek lisans ve doktora düzeyinde daha çok terapötik temelli müdahaleleri içeren “afet ve acil durumlarda yetişkinlere yönelik uzmanlaşmış sosyal hizmet müdahaleleri” ve “afet ve acil durumlarda çocuğa yönelik uzmanlaşmış sosyal hizmet müdahaleleri” adıyla seçmeli olarak verilebilir.

Sonuç olarak Türkiye’de sosyal hizmet bölümlerinin müfredatında afet ve acil durumlara yönelik derslerin olmasının yeterli olmadığı görülmüştür. Derslerin tamamına yakınının seçmeli olması ve açılma durumunun ilgili akademisyenin inisiyatifine bağlı olması da afet ve uluslararası göç kategorisindeki derslerden sadece bir tanesinin açılması veya hiç birisinin açılmaması riskini barındırmaktadır. Bu bağlamda da hiç bu dersleri almadan mezun olan öğrencilerin olması olasılığını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu nedenle son yıllarda yaşanan afet ve acil durumların artarak devam etmesi ve bu alanda yetişmiş uzmana ihtiyacın olması ideal olarak yukarıda önerilen aşamalı bütüncül bir ders süreci veya derslerin afet ve uluslararası göçü de kapsayacak şekilde bir ders olarak da olsa zorunlu olarak verilmesinin sosyal hizmet müfredatına dahil edilmesi önem arz etmektedir.

Ayrıca özellikle beceriye dönük ve terapötik eğitimlerin sorumluluğu sadece üniversitelere yüklenmemeli, afet ve acil durumlarda veya travma alanında uzmanlaşmak isteyen sosyal hizmet uzmanları bu eğitimleri kendi imkanları ile de almaya çalışmalıdırlar. Ulusal Sosyal Hizmet Eğitimi standartlarında sosyal hizmet bölümlerine “Afetlerde Sosyal Hizmetin” bilim dalı olması ideal olarak önerilmekle birlikte somut ve öncelikli adım olarak afet ve acil durumlara yönelik derslerin ve içeriklerinin standart bir çerçevesi çizilebilir. Sosyal Hizmet Okulları Birliği bu yönde standart geliştirilmesi için alan uzmanları ile bir araya gelerek bir rapor hazırlanabilir.

Teşekkür

Yazarlar, bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde katkısı olan Özgül TOPUZ ve Ali ŞEN’e teşekkür etmektedir.

Fon

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir fondan faydalanılmamıştır.

Not

1. Makalede kullanılan "APA" kavramı Amerika Psikoloji Birliği'ni temsil etmektedir.
2. Örnek metin gösterim amacıyla eklenmiştir. Uygun olan yerlerde başlıklar dahil olmak üzere makale metniyle değiştiriniz.

Kaynaklar

- Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 2887, 2013. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140103-12.htm>
- Alptekin, K. (2021). Sosyal Hizmet Eğitiminde Kontrolsüz Büyüme Döneminin Ağır Faturası: Açıköğretim. Sosyal Hizmet Eğitiminin Genişleyen Sınırları: Uygulama Ve Araştırma İçin Bir Rehber. Eğitim Yayınevi.
- Alptekin, K. (2024). Sosyal Hizmet Eğitiminin Niteliğini Geliştirme Çalışmaları. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.
- Alptekin, K. ve Türkeri, S.S. (2023). Ulusal Sosyal Hizmet Eğitimi Standartları ve Yeterliliklerini Belirleme Üzerine Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 7(1), 18-29.
- Alptekin, K., Topuz, S. ve Zengin, O. (2017). Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitiminde Neler Oluyor? . Toplum ve Sosyal Hizmet, 28 (2), 50-69.
- Bauwens, J. ve Naturale, A. (2017). The Role of Social Work in the Aftermath of Disasters and Traumatic Events. Clinical Social Work Journal, 45(2), 99-101. <https://doi.org/10.1007/s10615-017-0623-8>
- Bekarca-Şen. A. (2021). Afet ve Acil Durumlarda Akut Dönem Psikososyal Destek Müdahaleleri. 6-8. https://0fec145c-6a7f-4fbb-b1c3-b00a3c3bb731.filesusr.com/ugd/ea52d0_7aae95628c4d48bc852646610331d8a7.pdf
- Bekarca-Şen. A. (2022). Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek kapsamında EMDR Terapisi ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. İçinde Gamze Erükçü Akbaş & Meliha Funda Afyonoğlu (Ed.), Sosyal Hizmet Uygulamasında Vaka Sunumları Teoriden Pratiğe Bir Köprü (1. Basım, ss. 401-422). Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Bekarca-Şen. A. (2024). Cumhuriyetin 100 Yılında Afetler ve Sosyal Hizmet, Afet ve Acil Durumlar, Travmatik Stres Tepkileri, Psikososyal Destek ve Sosyal Hizmet Müdahaleleri (İlhan Tomanbay & Aziz Şeker, Ed.; ss. 401-426). SABEV Yayınları, Ankara. <https://www.sabev.org.tr/eKitap/Cumhuriyet100yil/mobile/index.html>
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Çev. H. Aydın). Konya: Eğitim Yayınevi.
- DRMKC - Disaster Risk Management Knowledge Centre. (t.y.). INFORM > INFORM Risk > Country Risk Profile. Geliş tarihi 05 Şubat 2024, gönderen <https://drm.ec.europa.eu/inform-index/INFORM-Risk/Country-Risk-Profile>
- Drolet, J. L., Lewin, B. ve Pinches, A. (2021). Social Work Practitioners and Human Service Professionals in the 2016 Alberta (Canada) Wildfires: Roles and Contributions. The British Journal of Social Work, 51(5), 1663-1679. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab141>
- Duncan, J. ve Arntson, L. (2004). Children In Crisis: Good Practices In Evaluating Psychosocial Programming. The International Psychosocial Evaluation Committee and Save the Children Federation, Inc. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/2663.pdf/>
- Erdener, M. Afet Alanında Çalışan Profesyonellerin Psikolojik Dayanıklılık ve İkincil Travmatik Stres Düzeylerinin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Erkan, G., Demiröz, F., Özkurt Çetin, S. (Ed.). (2002). *Deprem ve Sosyal Hizmetler: Sosyal Hizmet Sempozyumu' 2001, 5 7 Aralık 2001, Ankara; Bildiriler*. H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Fraenkel, J.R. ve Wallen, N.E. (2006). *How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw-Hill International Edition.

IASC. (2007). *Kuruluşlararası Daimi Komite (IASC) Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Kılavuzu*.

Karataş, K. ve Erkan, G. (2005). Türkiye'de sosyal hizmet eğitiminin tarihçesi. (İçinde) Ü. Onat (yayına hazırlayan). *Sosyal hizmet sempozyumu 2002: sosyal hizmet eğitiminde yeni yaklaşımlar*(ss. 112-133). Ankara: Aydınlar Matbaacılık Ltd. Şti.

Koşar N. ve Tufan B. (1999). *Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Tarihçesine Genel Bir Bakış*. Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No 004: Ankara

Özdemir, U. (1999). *Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitimi*. Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No 004: Ankara

Kut, S. (2005). Türkiye'de sosyal hizmet mesleğinin eğitimi. (İçinde) Ü. Onat (yayına hazırlayan). *Sosyal hizmet sempozyumu 2002: sosyal hizmet eğitiminde yeni yaklaşımlar*(ss. 9-13). Ankara: Aydınlar Matbaacılık Ltd. Şti.

Levenson, J. (2017). *Trauma-Informed Social Work Practice*, Social Work, Volume 62, Issue 2, Pages 105–113 <https://doi.org/10.1093/sw/swx001>

Yanay, U. ve Benjamin, S. (2005). *The role of social workers in disasters: The Jerusalem experience*. *International Social Work*, 48(3), 263-276. <https://doi.org/10.1177/0020872805051704>

Yılmaz, B., Koçak, S. ve İçağasıoğlu Çoban, A. (2022). *Sosyal Hizmet Eğitimi Veren Bölümlerin Müfredatlarında Yer Alan Uygulama Derslerinin Analizi*. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 6(1), 66-82. DOI: 10.55109/tushad.1083290

Zakour, M. J. (2024). *Social Work and Disasters*. Erişim adresi: <https://training.fema.gov/emiweb/downloads/edu/socialworkanddisasters4.doc#:~:text=Social%20work%20disaster%20services%20include,for%20management%20of%20temporary%20shelters>

Zastrow, C. (2014). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ed: Baran Çiftçi D, 2. Basım, Ankara: Nika.

Yazar Biyografileri

Asiye Bekarca Şen, Sağlık Bilimleri Üniversitesi doktora öğrencisi ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında sosyal çalışmacı olarak görev yapmaktadır. Afet ve acil durumlarda psikososyal destek, uluslararası göç, savaş ve toplumsal tarvmaya müdahale, EMDR terapisi gibi konularda çalışmalar yapmaktadır.

Selami Topuz, Uzman Sosyal Çalışmacı, Aile ve Sosyal Hizmetleri Uzmanı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında görev yapmaktadır. Yoksulluk, sosyal hizmet eğitimi, istihdam gibi konularda çalışmalar yapmaktadır.

Sivas İlinde Yaşayan Evli Bireylerin Aile Danışmanlığı Konusundaki Görüşleri

Opinions of Married Individuals Living In Sivas on Family Counseling

Eda KAHVECİ¹, İshak AYDEMİR²

¹ Sağlık Bilimleri Fakültesi, Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı, Cumhuriyet Üniversitesi, ilyseda@gmail.com, 0009-0006-8465-5654

² Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, ishak72@gmail.com, 0000-0001-8910-9413

Öz

Bu araştırmanın amacı evli bireylerin aile danışmanlığı konusundaki görüşlerini belirlemektir. Araştırma genel tarama modelini esas almıştır. Çalışmanın evrenini Sivas'ta yaşayan evli bireyler oluşturmaktadır. Görüşme formu literatür taraması yapılarak oluşturulmuştur. Kolayda ve kartopu örnekleme yöntemleri seçilerek veriler yüzyüze ve online toplanmıştır. Çalışma 341 evli bireyin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu aile danışmanlığı hizmetlerinden faydalanmamış, çoğunluğu aile danışmanlığı konusunda bilgi sahibi ve ilgili kuruluşlardan haberdardır, aile danışmanlığını yüz yüze almayı tercih etmekte, yarısından fazlası bütün kişisel çözüm yollarını denedikten sonra yine de sonuç alamadıysa aile danışmanlığına başvurabileceğini, aile danışmanlığına başvuramama sebepleri arasında aile içi sorunlarını bir başkasına anlatmanın yarattığı tedirginlik, zaman sıkıntısı, eşinin kabul etmemesi gibi nedenler olarak gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile danışmanlığı, Aile danışma merkezi, Aile.

Abstract

The purpose of this research is to determine the opinions of married individuals about family counseling. The research was based on the general screening model. The population of the study consists of married individuals living in Sivas. The interview form was created by reviewing the literature. Data were collected face to face and online by choosing convenience and snowball sampling methods. The study was carried out with the participation of 341 married individuals. The majority of the participants have not benefited from family counseling services, the majority of them are knowledgeable about family counseling and are aware of relevant organizations, they prefer to receive family counseling face to face, more than half of them say that they can apply for family counseling if they still do not get results after trying all personal solutions, and among the reasons for not applying for family counseling is family counseling. Reasons such as anxiety caused by telling someone else about their problems, lack of time, and their spouse's rejection are cited as reasons.

Keywords: Family, Family Counselling, Family Counselling Centre

Araştırma Makalesi
Research Article

Makale Atfı: Kahveci, E. ve Aydemir, İ. (2024). Sivas İlinde Yaşayan Evli Bireylerin Aile Danışmanlığı Konusundaki Görüşleri. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 8(2), 118-129.

DOI: 10.55109/tushad.1521125

Alındı 23.07.2024
Kabul Edildi 12.08.2024
Yayınlandı 31.12.2024

Telif hakkı: © 2021 yazarlar tarafından. Lisans Sahibi Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Rize, Türkiye.
Bu makale, Creative Commons Attribution (CC BY) lisansının

1. Giriş

“Aile dünyanın mikrokozmosudur (küçük evrenidir). Aileyi nasıl iyileştireceğimi bilirim, dünyayı nasıl iyileştirebileceğimi bilirim.”

Virginia Satir

Tarihin en kadim sosyal yapılarından biri olan aile ile ilgili pek çok tanım yapılmış olmakla birlikte bütün tanımlar değişen aile dinamiklerini yeterince yansıtmamaktadır. Gladding (2012)'in “biyolojik ve psikolojik bağları olan; aralarında tarihsel, duygusal, ekonomik bir birliktelik olan ve kendilerini aynı evin üyeleri olarak hisseden bireylerin oluşturduğu birliktelik” tanımı modern toplumla beraber değişen aile dinamiklerine cevap veren bir tanımdır.

Aile, insanların sosyal yaşantısını düzenlemek motivasyonu ile ilkel dönemde kendiliğinden oluşmuş modern çağda ise toplumların medeniyet seviyesini artırmak maksadıyla devletlerin üzerinde bilhassa çalışarak şekillendirdiği bir alan olmuştur. Aile yaşanan toplumsal dönüşümlerden önemli düzeyde etkilenerek başkalaşım geçirmiş ancak evrenselliğini ve toplumun en temel birimi olma özelliğini korumuştur (Yıldırım, 2020).

Bambaşka iki ailede farklı yaşam tarzı ve kültürel öğretilerle büyütülmüş iki bireyin evlenerek kurdukları ailede başta uyum problemleri olmak üzere çok çeşitli problemler yaşanabilmektedir. Evlenme ile beraber kişinin rollerine pek çok yeni roller eklenmiş olup bireyler artan sorumluluklarla baş etme, değişen sosyal statüsüne uyum sağlama gibi süreçlerden geçmektedir. Bireyler bu süreçlerden geçerken önemli düzeyde çatışmalar ve uyum problemleri yaşayabilmekte, hatta bu sorunların çözülememesi durumu bazı evliliklerin bitişine sebep olabilmektedir (Mirzanezhad, 2020).

Aile toplumun en küçük yapıtaşı olmakla beraber bu küçük yapıtaşında süregelen ve sistemin işlevini bozan her türlü problemi çözmek gerekir. Bireyler bazen kendi bireysel çözüm yollarını kullanmalarına rağmen bir sonuca varamazlar. Bu noktada profesyonel destek almak önemlidir. Ancak eğitim ve kültürel olarak gelişmemiş kimi aileler için ruh sağlığı alanında profesyonel destek almak bir tabudur; sadece ciddi akıl hastalığı olması durumunda başvurulacak bir yoldur. Bazı aileler ise aile içinde yaşanan her durumu mahrem olarak görür, her ne kadar bir profesyonel de olsa yaşadığı aile içi problemi bir yabancıya aktarmak istemez. Bazı aileler içinse çok ciddi bütçeler gerektirdiğini düşündüğü için böyle bir girişimde bulunmaz. Kimi aileler ise diğer sebeplerden bağımsız dışarıdan bir yabancıya kendisine yardımcı olabileceğine inanmaz. Türlü sebeplerden dolayı aile danışmanlığının etkisine inanmayan aileler olmakla birlikte aile içinde yaşanan en ufak bir problem durumunda destek almak isteyen aileler vardır. Bu durumun kişilerin sosyo-kültürel düzeyi, mesleği, ekonomik gelir durumu gibi pek çok faktörle alakalı olabileceği değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı, Sivas gibi küçük ve gelişmekte olan bir ilde yaşayan evli bireylerin aile danışmanlığı alma konusundaki görüşlerini ortaya koymaktır.

2.1. AİLE DANIŞMANLIĞI

2.1.1. Aile Kavramı

Dünyanın en köklü kurumlarından biri olan aileyle ilgili pek çok tanımlama yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Ailenin çağın değişmesi ile beraber yerini farklı sosyal yapılara bıraktığı ile ilgili pek çok tartışma olsa bile aile insanlığın başlangıcından beri varlığını sürdürmektedir (Toscana, 2010:2 akt. Özgür, 2023). TDK (Türk Dil Kurumu, 2024)'nin tanımına göre “aile, evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir”.

Maslow'un ihtiyaç hiyerarşisinde de bilindiği üzere insan temel olarak fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarla dünyaya gelir. Bireylerin sağlıklı ve mutlu bireyler olabilmeleri için bu ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Bireylerin ait olma, sevilme, kabul görme, korunma gibi ihtiyaçlarının hepsinin bir arada karşılanabildiği nadir kurum olarak aile yüzyıllardır önemini korumaktadır (Foley, 1989). Aile üyesinin yaşamından keyif alması, yaşadığı sosyal çevre içinde kabul görmesi, işlevlerini başarılı bir şekilde yerine getirmesi ailede bireye sağlanan destek ile mümkündür. Bireylerin ihtiyaçlarının aile içinde karşılanamaması bireylerde çeşitli bağımlılıkların gelişmesine, yasal olmayan davranışlarda bulunmak gibi toplumsal problemlere yol açtığı ile ilgili pek çok araştırma mevcuttur. Ailedeki problemlerin toplumsal sorunlara dönüşmesi devletin aileyi koruma işlevini daha önemli hale getirmektedir. Modern yaşamın en üst seviyede yaşandığı Amerika'da bile aile idealize edilir ve devlet tarafından muhafaza edilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sında da "Aile Türk Toplumunun Temelidir" ibaresi bulunmaktadır (Gülerce,1990).

2.1.2. Ailenin Tarihsel Gelişim Süreci

Aile ile ilgili yapılan önde gelen çalışmalardan ilkinin 1861 yılında Bachefen tarafından yazılan "Analık Hukuku" olmuş olup devamında da Lennan ve Morgan adlı yazarlar çeşitli eserleriyle bu alana katkı sağlamışlardır. Anciefily Society isimli çalışma ailenin tarihsel süreci ile ilgili kıymetli çalışmalardır. Ülkemizde aile ile ilgili çalışmaların gelişim süreci Avrupa'daki gelişimlerle eş zamanlı bir şekilde devam etmiştir (Gökçe, 1991).

Ailenin ortaya çıkışı ile ilgili yapılan taramalarda bu alanda çok fazla bilimsel verilerin olmadığı bilimsel değeri olmayan hipotezlerle bu sürecin açıklanmaya çalışıldığı göze çarpar. Bu noktada tarihsel süreçle beraber ailedeki gelişim sürecini açıklamaya çalışmak daha somut veriler ortaya koyabilmeyi mümkün kılar. Avcı toplayıcı dönemde kadının rolünün daha fazla olması nedeniyle anaerkil bir dönem yaşanırken zirai faaliyetlerin artması ve fiziksel gücün ön plana çıkması nedeniyle sonrasında baba erkil bir dönem göze çarpar. Sanayileşme ile beraber kadın ve erkeğin iş gücüne eşit oranda katılmaya başlaması ile beraber modernleşme hız kazanmış ve aile dinamikleri de değişme sürecine girmiştir (Can, 2013).

2.1.3. Aile Kavramının İşlevselliği

Aile, bireylerin dünyaya gelerek biyolojik, duygusal ve toplumsal gereksinimlerinin karşılandığı bir kurum olması nedeniyle hiçbir sosyal kurum ailenin işlevini karşılayamamaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar da evliliğini sürdüren bireylerin fiziksel olarak da daha sağlıklı olduğunu göstermektedir (Soyyigit, 2002).

İşlevsel aileler problemleriyle baş edebilen, birbirlerini duygusal olarak destekleyebilen, rollerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilen, doğrudan iletişim kurabilme becerisi olan sosyal yapılardır. İşlevsel olmayan ailelerde ise aile ilişkilerindeki iletişimin bozuk, rol dağılımının ölçüsüz ve empatinin yetersiz olduğu göze çarpmaktadır (Bulut, 1990). Özgüven (2001)'e göre ailenin işlevleri 4 maddede sadeleştirilebilir:

1. Cinsellik ve üremeyi düzenlemesi,
2. Eşler arasındaki ekonomik iş birliği,
3. Sıcak ve sevgi dolu bir ortamda çocukların büyütülmesi,
4. Yetişmekte olan gencin sosyalleşmesi ve kültürlenmesi." Bu sınıflandırma biyolojik, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik işlevler olmak üzere en genel sınıflandırmalara uygun düşmektedir.

2.2. AİLE DANIŞMANLIĞI

Toplumun en küçük yapıtaşı olan ailenin özellikleri, problemleri ve gereksinimleri içinde geliştiği sosyal yapıya göre değişebilmektedir. Aile yaşamını kalkındırarak her türlü çaba ve girişim dolayısıyla içinde yaşayan bireylerin kalkınmasına ve iyileşmesine katkı sağlar (Yıldırım, 2020).

Aile danışmanlığı, kimi yaşamsal problemlerin, aile içinde ele alınmasını ve bu bağlamda çözülmesini öneren, bu nedenle tüm aile üyelerinin katılımıyla ailenin iyilik halini artırmayı hedefleyen terapötik bir müdahale sürecidir (Rivett ve Street, 2003).

Bireylerin problemlerinin çıkış noktası olarak aileyi tanımlamak Freud'un çalışmaları ile başlar bu şekilde aile bilim dalı içerisinde incelenmeye başlanmıştır. Psikoloji biliminde insan davranışlarının kökeni incelenmeye başlandığında ailenin bireyi ne kadar etkilediği konusu ön plana çıkmıştır. En erken yaşlarda oluşan etkiler daha genel ve kalıcı olur. Bu bizi ben idealinin oluşumuna geri götürür; çünkü ardında bireyin ilk ve önemli özdeşleşmesi, kişisel tarih öncesinde anne-babayla olan özdeşleşmesinde yatmaktadır (Freud, 2011).

2.2.1. Aile Danışmanlığının Evrimi

Freud, anne-bebek ve anne-çocuk ilişkisinin bireyin kişiliğine etkilerini açıklayan çalışmalar yapmıştır. Adler ise Freud'un ortaya koyduğu bu çalışmalar ışığında aile dinamiklerinin bireye etkisi ile ilgili çalışmalar yapmış ve 1920'li yıllarda aileleri bilinçlendirmek için ailelere eğitim veren merkezler kurmuştur (Nazlı, 2020). 1920'li yıllarda Adler tarafından kurulan Çocuk Rehberlik Merkezinden (Child Guidance Clinic) sonra Rudolf Dreikurs tarafından ilk aile eğitim merkezi 1937 yılında açılmıştır. Bu merkezleri günümüz aile danışmanlığının temeli olarak değerlendirebiliriz (Akçabozan ve Hatipoğlu Sümer, 2016).

3. Yöntem

3.1 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada genel tarama modeli esas alınmıştır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bu evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinden yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2016).

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Sivas'ta yaşayan evli bireyler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında evreni temsilen araştırmacının ikamet ettiği Sivas ilindeki yaşayan evli bireyler örneklem gurubunu teşkil etmektedir. Araştırmaya gönüllü olarak 341 kişi katılım sağlamıştır. Araştırmada evrene, kolayda ve kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Gönüllülük esası çerçevesinde araştırmaya katılan bireylere, anket uygulanmadan önce araştırma hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında araştırmacı tarafından oluşturulan anket kullanılmıştır. Hedeflenen bilgileri elde etmek için veri toplama yöntemlerinden biri olan anket kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan anket, çoktan seçmeli 27 sorudan oluşmaktadır. Başlangıçtaki sorular kişilerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi kişisel bilgileri ile ilgiliyken ilerleyen bölümlerde kişilerin aile danışmanlığı alma konusundaki tutumlarını ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Hazırlanan anket soruları daha çok kişiye erişebilmek için docs.google.com/forms aracılığıyla ve yüzyüze doldurulmuştur. Anketlerin 300'ü online ve 41 adeti ise yüzyüze doldurulmuştur. Düzenlenen anket linki araştırmacının sosyal çevresine sosyal medya

hesaplarından gönderilmiştir. 2024 Şubat-Mayıs döneminde toplam 341 kişiden anket yanıtı gelmiştir. Araştırmanın hiçbir aşamasında katılımcıların kimlik bilgileri istenmemiş ve kullanılmamıştır.

3.4. İstatistiksel Analiz

Çalışmada elde edilen veriler SPSS 24 istatistiksel programının deneme sürümünde analizleri yapılmıştır. Veriler işlendikten sonra analiz edilerek bulgular sayı, yüzde ve çapraz tablolarda gösterilmiştir.

4. Bulgular

Katılımcıların %65,4'ü kadın, %34,6'sı erkek; %62,2'si lisans mezunu, %17,3'ü lisansüstü, %16,1'i ortaöğretim ve %4,4'ü ise ilköğretim mezunu; Çoğunluğu devlet memuru ve ev hanımı; %29,3'ü 10-20 yıl aralığında, %21,1'i 5-10 yıl aralığında, %18,8'i 0-3 yıl aralığında, %17,9'u 20 yıl ve üstü ve %12,9'u 3-5 yıl aralığında evlilik süresine sahip; %56,6'sı flört ederek, %21,7'si görücü usulü ve %21,7'si ise tanışma yöntemi ile evlenmiş;

Katılımcıların %24,9'u aile danışmanlığı hizmetinden faydalanmış ve bunların %74,1'i kadınlar oluşturmakta; %88'i aile içi sorun yaşayan yakınlarına aile danışmanlığı tavsiye edeceğini; %94,1'i aile danışmanlığı alırken yüzyüze görüşmeyi tercih ederken, %2,3'ü telefonla görüşmeyi, ve %3,5'i online görüşmeyi tercih etmekte; Aile içi sorunları çözemediğinde yardım almayı tercih ettikleri uzmanlar dağılımı sıralamasında %51,9 oran ile aile ve çift danışmanı ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 1. Aile Danışmanlığına Başvurmayı Güçleştiren Etkenler

Etkenler	N	%
Aile içi sorunlarımızı bir başkasına anlatmak beni tedirgin eder	66	19,4
Zaman sıkıntısı	55	16,1
Eşim kabul etmez	53	15,5
Maddi sebeplerden dolayı	46	13,5
Güvenilir kuruluş bulamama	46	13,5
Faydalı olacağını düşünmüyorum	36	10,6
Gizliliğin korunabileceğine inanmıyorum	31	9,1
Diğer	8	2,3
Toplam	341	100,0

Tablo 1'de katılımcıların aile danışmanlığına başvurmalarını güçleştiren faktörlerin dağılımı verilmiştir. Buna göre, katılımcıların %19,4'ü aile içi sorunlarını bir başkasına kendilerini tedirgin ettiği için, %16,1'i zaman sıkıntısı, %15,5'i eşinin kabul etmemesi, %13,5'i maddi nedenler, %13,5'i güvenilir kuruluş bulamadığı için, %10,6'sı faydalı olacağını düşünmediği için ve %2,9'u ise diğer nedenlerden dolayı başvurmadığını belirtmiştir.

Tablo 2. Aile Danışmanlığı Alma Konusunda Hizmet Veren Kuruluşlarla İlgili Bilgi Sahibi Olma Durumu

Gruplar	n	%
Evet	253	74,2
Hayır	88	25,8
Toplam	341	100,0

Tablo 2'ye göre katılımcıların %74,2'i aile danışmanlığı konusunda hizmet veren kurumlarla ilgili bilgi sahibi olduğu ve %25,8'i ise aile danışmanlığı konusunda hizmet veren kurumlarla ilgili bilgi sahibi olmadığı görülmektedir.

Tablo 3. Aile Danışmanına Başvurulabileceği Durumlar

Gruplar	N	%
Eşler arası uyum problemleri	139	40,8
Aile bireylerinin psikolojik sorunlar yaşaması durumunda	82	24,0
Boşanma	46	13,5
Ebeveyn-Çocuk iletişim sorunları	35	10,3
Aldatılma	19	5,6
Aile İçi şiddetle karşılaştığımda	15	4,4
Cinsel sorunlar	5	1,5
Toplam	341	100,0

Tablo 3'te katılımcıların hangi durumlarda aile danışmanına başvuracakları görülmektedir. Buna göre katılımcıların %40,8'i eşler arasında uyum sorunları olduğunda, %24'ü aile bireylerinin psikolojik sorunlar yaşaması durumunda, %13,5'i boşanma aşamasına gelindiğinde, %10,3'ü ebeveyn-çocuk iletişim sorunları yaşandığında ve %5,6'ı ise aldatılma olduğunda aile danışmanına başvurulabileceğini belirtmektedir.

Tablo 4. Evlilikte Çatışma Yaşanan Problemlerin Dağılımı

Problem	n	%
İletişim problemleri	170	49,9
Eşimin ailesi ve kendi ailemle ilgili problemler	84	24,6
Çocukların bakımı ve yetiştirilmesi ile ilgili problemler	50	14,7
Ekonomik problemler	25	7,3
Diğer	12	3,5
Toplam	341	100,0

Tablo 4'de evlilikte çatışma yaşanan problem durumlarının dağılımı görülmektedir. Buna göre, katılımcılara göre evlilikte en çok karşılaştıkları problemlerin başında %49,9 iletişim, %24,6 eşinin ailesinin ve kendi aileleri ile ilgili sorunlar, %14,7 çocukların bakımı ve yetiştirilmesi ile ilgili sorunlar, %7,3 ekonomik sorunlar ve % 3,5 oranında ise diğer sorunlar yer almaktadır.

Tablo 5. Eşlerinin Aile danışmanlığı Alma Konusundaki Yaklaşımı

Durum	n	%
Kabul eder	140	41,1
Emin değilim	129	37,8
Kabul etmez	72	21,1
Toplam	341	100,0

Katılımcıların eşlerinin aile danışmanlığı alma konusunda görüşlerine göre, %41,1' eşinin aile danışmanlığını kabul edeceğini, %37,8'i emin olmadığını ve %21,1'i ise eşinin kabul etmeyeceğini belirtmiştir.

Tablo 6. Aile İçi Sorunlar Yaşama Durumunda Yardım Alınan Kişiler

Kişiler	n	%
---------	---	---

Hiç kimseden yardım almadan çözmeye çalışıyoruz	168	40,3
Kendi ailemden (Anne baba ve Kardeşlerimden)	84	24,6
Arkadaşlarımdan	65	19,1
Eşimin ailesinden (Anne, baba ve kardeşlerinden)	12	3,5
Çocuklarımdan	11	3,2
Komşularımdan	1	0,3
Toplam	341	100,0

Katılımcıların aile içi sorunlar yaşanması durumunda yardım alınacak kişi ve kaynaklar sıralamasında %40,3'ü hiç kimseden yardım almadan çözmeye çalıştığını, %24,6'sı kendi ailemden yardım alarak, %19,1'i arkadaşlarından, geri kalanı ise eşinin ailesinden, çocuklarından ve komşularından yardım almaktadır.

5. Tartışma

Carter ve McGoldrick tarafından geliştirilen aile yaşam döngüsünde, ailelerin dönemsel geçirdiği süreçlerle beraber bir takım problemlerle karşı karşıya kaldığı saptanmıştır. Yeni evlenen çiftler beraber yaşamaya ve biz olmaya alışma süreci, iletişim problemleri gibi bir takım problemler nedeniyle danışmanlık desteği alırken, küçük çocuğu olan aileler çocuk yetiştirme ile ilgili problemler, sorumlulukların paylaşımı gibi sıkıntılar nedeniyle aile danışmanına yönelebilir. Ergen çocuğu olan aileler, ergenlik sürecinde kimlik çatışmaları yaşayan yetişkin aday aile üyesi ile çeşitli problemler yaşayabilir. Yetişkin çocuğu olan aileler çocuklarının evden gidişine alışma sürecinde çeşitli sıkıntılar yaşayabilir (Glanding,2012).

Yaptığımız çalışmada örneklem grubunu oluşturan bireylerin 22'si(%6,5)'i aile danışmanlığı ile ilgili hiçbir bilgisinin olmadığı, 131'i(%38,4) az bilgisinin olduğunu, 143'ü(%41,9) orta derecede bilgisinin olduğunu, 45'i(%13,2) oldukça fazla bilgisinin olduğu tespit edilmiştir. Baltacı tarafından 2010 yılında yapılan Aile Danışmanlığı Hizmetinden Faydalanmak İsteyen Evli Kadınların Niteliklerini Tespit Etmeye Yönelik yüksek lisans çalışmasında katılımcıların devlet tarafından verilen ücretsiz aile danışmanlığı hizmeti hakkındaki bilgileri tespit etmeye yönelik sorulara katılımcıların %72'sinin böyle bir hizmet verildiğinden haberi yokken, %27,3'ü böyle bir hizmet verildiğini bildiğini belirtmiştir. Bu bulgular doğrultusunda büyük bir çoğunluğun böyle bir hizmetten haberdar olmaması devlet tarafından verilen aile danışmanlığı hizmetinin yeteri kadar kamuya duyurulmadığını göstermektedir. Bizim araştırmamızın sonucunda aile danışmanlığı ile ilgili bireylerin daha bilgi sahibi olmasının, araştırmamızın zamanı ile ilgili olabileceği 14 senelik zaman zarfında bireylerin bu konuda daha bilinçlenmiş olabileceği değerlendirilmiştir.

Katılımcıların %51,3'ü bütün kişisel çözüm yollarını denediysen ve sonuç alamadıysa aile danışmanlığına başvurabileceğini (bunların çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta), %27,6'sı boşanma aşamasına gelirse aile danışmanına başvurabileceğini (bunların çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta) belirtmektedir. Bireylerin bütün çözüm yollarını denediysen ve sonuç alamadıysa ya da boşanma aşamasına gelince aile danışmanlığına başvurmayı düşünmesi, bireylerin aile danışmanlığına mesafeli baktığını ispatlar niteliktedir. Aile danışmanlığına sorunlar içinden çıkılmaz bir hale gelmeden başvurmak ailenin sağlıklı bir şekilde devamı için önemlidir. Oysaki aile danışmanlığı ailenin kurulma aşamasında, sorun yaşamaksızın bireylerin aile içinde yaşabilecek sorunlarla ilgili bilgi sahibi olması, bireylerin iletişim becerilerinin artırılması, evlilikle ilgili beklentilerin net ve açık bir şekilde ortaya koyulması, aile içi rollerin paylaşılması ilerde yaşanabilecek sorunların ortadan kalkması ya da azalması yönünde katkı sağlayabilecek önemli bir hizmettir. Aile içi ilişkiler yıpranmadan ve kopma noktasına gelmeden faydalanmak önemlidir.

Aile danışmanlığına başvuramama nedenleri arasında ilk sırada, %19,4 oran ile aile içi sorunlarını bir başkasına anlatmak beni tedirgin eder, %16,1 zaman sıkıntısı, %15,5 eşinin kabul etmemesi, %13,5 oranında ise ekonomik nedenler ve güvenilir kuruluş bulamama, %10,6'sı ise faydalı olmadığını; %88'i aile içi sorun yaşayan yakınlarına aile danışmanlığı tavsiye edeceğini belirtmiştir. Bireylerin aile danışmanlığına başvuramama nedenleri arasında en çok orana sahip olan seçenek aile içi sorunları başkasına anlatmanın kendisini tedirgin hissetmesidir. Aile danışmanlığı çok yeni bir hizmet olup, bireysel danışmanlık daha eski bir kavram olmasına rağmen toplum içinde hala yeterli derecede kabul görmemektedir. Herhangi bir sorun oluştuğunda aile içinde çeşitli çözüm yolları üretilmektedir. Aile içinde yetişen bireyler sosyal öğrenme yoluyla köken ailelerindeki çözüm yollarını kendi kurduğu aile içinde uygulamaktadır. Birey köken ailesinde böyle bir sorun çözüm yöntemi eğer görmemişse aile içinde bir problem yaşaması durumunda profesyonel yardım almak kendileri için çok uzak bir çözüm yöntemi olarak görülmektedir ancak yukarıdaki bulgularda bireylerin %88'inin problem yaşayan yakınlarına aile danışmanlığını tavsiye etmesi aile danışmanlığının faydalı olacağına inandıklarını ancak tanışmadıkları bu profesyonel hizmetten yararlanma konusunda çekimser kaldıklarını göstermektedir.

Katılımcıların %40,8'i eşleri arası uyum problemleri yaşandığında aile danışmanına başvurabileceğini, %13,5'i boşanma durumuna geldiklerinde aile danışmanına başvurabileceği tespit edilmiştir. Bireylerin en çok problem yaşadığı konu %40,8'lik oranla eşler arası uyum problemleridir. Aile içi bazı problemler örneğin ekonomik problemler zamanla azalabilmekte, ya da çocuk yetiştirmeye ilgili problemler çocukların büyüüp evden ayrılması ile tamamen ortadan kalkabilmektedir ancak bireyler arasındaki iletişim ve davranış problemleri evlilik süreci boyunca bireyleri etkilemeye devam etmektedir. Bu nedenle bireylerin en çok danışmanlık almak istediği konu olan eşler arası uyum problemleri aile danışmanlığına en iyi cevap verecek sorun alanlarından biridir.

Katılımcılara göre eşlerinin aile danışmanlığına yönelik görüşleri dikkate alındığında %41,1'i eşinin aile danışmanlığı almayı kabul edeceğini düşündüğünü, %21,1'i eşinin aile danışmanlığı almayı kabul etmeyeceğini ve %37,8'i ise emin olamadığını belirtmiştir. Aile danışmanlığını diğer profesyonel bireysel danışmanlığından ayıran en önemli nokta ailenin birden fazla bireyinin bu sürece müdahil olmasıdır. Bireyler eşlerinin katılımı olmadan bu danışmanlıktan faydalanamamaktadır. Aileden herhangi bir bireyin bireysel olarak aile danışmanlığından faydalanması "aile danışmanlığı" değil "bireysel danışmanlık" olmakta ve aile içindeki problemlerin çözülmesi için gereken olanağı sunmak konusunda eksik kalmaktadır.

Örneklem grubunu oluşturan bireylere aile içinde en çok problem yaşadığı konular sorulduğunda 25'i (%7,3) ekonomik problemler, 84'ü (%24,6) eşinin ailesi ve kendi ailesi ile ilgili problemler, 50'si (%14,7) çocukların bakımı ve yetiştirilmesi ile alakalı problemler, 170'i (%49,9) iletişim problemleri, 12'si (%3,5) diğer problemler yaşamaktadır. Yılmaz (2016) tarafından yürütülen Evli Bireylerinin Yaşadıkları Sorunların ve Aile Danışmanlığından beklentilerinin incelenmesi amacıyla yürütülen yüksek lisans çalışmasında ebeveyn-çocuk iletişim sorunlarına %8'si hiç, %17,7'si sık sık ve %5'i her zaman olarak yanıt vermişlerdir. "Sık sık" ve "her zaman" seçeneklerine verilen yanıtlar birlikte dikkate alındığında evli bireylerin %22,7'si çocuklarıyla ebeveyn-çocuk iletişimi sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışmanın bulguları da bizim çalışmamızda olduğu gibi iletişim probleminin aileleri en çok etkileyen problem olduğunu ispatlar niteliktedir.

Türk Aile Yapısı Araştırması(TAYA) 2011 verilerine göre; evli bireylere eşleriyle ilişkilerinin nasıl olduğu, sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Aile bireylerinin eşleriyle ilişkilerinin hemen hemen her konuda iyi olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Çeşitli sıklıklarda olmak üzere en çok sorun oluşturan konular

“ev ile ilgili” ve “çocuklar ile ilgili” sorumluluklardır. Bu iki sorunu “harcamalar” konusu izlemektedir. En az sorun yaşanan konular ise “kumar alışkanlığı” (%2), “dini görüşlerin farklılığı” (%3), “cinsellik” (%3) ve “siyasi görüş” (%3) oluşturmaktadır. Araştırmamıza ait bulgulardan Tablo 22 incelendiğinde TAYA 2011 verileri ile uyumlu olduğu, örneklem grubunu oluşturan bireylerin 139’unun(%40,8) eşleri arası uyum problemleri, 82’sinin (%24) ailede psikolojik sorunlar nedeniyle, 46’sinin (%13,5) boşanma, 35’inin(%10,3) ebeveyn-çocuk iletişim sorunları, 19’unun(%5,6) aldatılma, 15’inin (%4,4) aile içi şiddet, (%1,5) cinsel sorunlar, yaşaması durumunda aile danışmanına başvurabileceği tespit edilmiştir. Her iki araştırmada da en az sorun yaşanan konuların “cinsellik” veya “cinsel sorunlar” olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamızda aile içi sorun yaşamaları durumunda kimden yardım aldıkları ile ilgili soru sorulduğunda örneklem grubunu oluşturan bireylerin 84’ü (%24,6) kendi ailesinden, 12’si (%3,5) eşinin ailesinden, 65’i (%19,1) arkadaşlarından, 11’i (%3,2) çocuklarından, 1 ‘i (%0,3) komşularından yardım aldığı 168’inin ise (%40,3) hiç kimseden yardım almayı tercih etmediği saptanmıştır. 2010 Yılında Baltacı’nın aile danışmanlığı hizmetinden yararlanmak isteyen evli kadınlarının niteliklerinin tespiti amacıyla yürütülen bir çalışmada yapılmış olup bu çalışmaya 400 evli kadın katılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen bulgular çerçevesinde evli kadınların %40’lık gibi önemli bir yüzdesi aile içinde problem yaşamaları durumunda hiç kimseden yardım almadıklarını, %28’i eşinden yardım aldığını ifade etmiştir. Bu araştırmanın sonuçları da bizim araştırmamızla uyumlu olup katılanların %40 lık kısmı hiç kimseden yardım almamayı tercih etmemektedir.

Katılımcıların aile içi sorunlar yaşanması durumunda yardım alınacak kişi ve kaynaklar sıralamasında %40,3’ü hiç kimseden yardım almadan çözmeye çalıştığını, %24,6’sı kendi ailemden yardım alarak, %19,1’i arkadaşlarından, geri kalanı ise eşinin ailesinden, çocuklarından ve komşularından yardım almaktadır. Arslantaş ve arkadaşları tarafından 2011 yılında yetişkinlerde profesyonel psikolojik yardım arama tutumu ve bunu etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik bir çalışma yapılmış olup, araştırma sonucuna göre örnekleme oluşturan bireyler en sık aileden birilerine %57.1, ikinci sıklıkla arkadaşlarına %31.3, üçüncü sırada profesyonel destek arayışıyla psikiyatriste %15.5 başvurumaktadırlar Muhafazakar bireylerin ağırlıklı olarak yaşadığı ülkemizde kültürel olarak aile içi paylaşımlar mahrem olarak kabul edilmekte, bireyler sorunlarını kişisel yolları ile çözmeye çalışmaktadır. Araştırmamızın sonucunda da görüldüğü üzere %40,3 gibi önemli bir oranın sorunlarını kimseden yardım almadan çözmeye çalışması bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Katılımcıların %94,1’i aile danışmanlığı alırken yüz yüze görüşmeyi tercih ederken, %2,3’ü telefonla görüşmeyi, ve %3,5’i online görüşmeyi tercih etmektedir. “Çevrimiçi psikolojik danışma, fiziksel ya da ruhsal sağlık sorunları ya da ekonomik nedenlerle evden dışarı çıkamayanlar; yüz yüze psikolojik yardım alabileceği kurum ve kuruluşlardan uzak bölgelerde yaşayanlar; sık sık seyahate çıkmak zorunda olanlar; kendilerini yüz yüze olmayan iletişimde daha rahat ifade edenler; ruh sağlığı merkezlerine gittiklerinde etiketlenmekten endişe yaşayanlar gibi çeşitli gruplar için oldukça avantajlı bir yardım biçimi olarak kabul edilmektedir.”(Zeren ve Bulut, 2018). Barak, Hen, Boniel Nissim ve Shapira (2008) çeşitli sorunlara sahip 9764 danışanı ile yürüttükleri meta-analiz çalışmasında, çevrimiçi psikolojik danışmanın yüz yüze psikolojik danışma kadar verimli olduğu belirtmişlerdir.

Aile içi sorunları çözemediğinde yardım almayı tercih ettikleri uzmanlar dağılımı sıralamasında %51,9 oran ile aile ve çift danışmanı ilk sırada yer almaktadır. Araştırmamızın bulgularına göre bireylerin çok yüksek bir oranla (%51,9) aile ve çift danışmanından yardım almayı tercih etmesi bireylerin branşlaşmaya önem verdiğini, aile ve çift danışmanının kendilerine yardımcı olacağı konusunda daha çok güven duyduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Ailenin toplumun en küçük yapıtaşı olduğu genel geçer kabul gören bir gerçektir. Bu küçük yapıtaşında süregelen ve sistemin işlevini bozan her türlü problemi çözmek gerekir. Bireyler bazen kendi bireysel çözüm yollarını kullanmalarına rağmen bir sonuca varamazlar. Bu noktada profesyonel destek almak önemlidir. Ancak eğitim ve kültürel olarak gelişmemiş kimi aileler için ruh sağlığı alanında profesyonel destek almak bir tabudur; sadece ciddi akıl hastalığı olması durumunda başvurulacak bir yoldur. Bazı aileler ise aile içinde yaşanan her durumu mahrem olarak görür, her ne kadar bir profesyonel de olsa yaşadığı aile içi problemi bir yabancıya aktarmak istemez. Bazı aileler içinse çok ciddi bütçeler gerektirdiğini düşündüğü için böyle bir girişimde bulunmaz. Kimi aileler ise diğer sebeplerden bağımsız dışarıdan bir yabancının kendisine yardımcı olabileceğine inanmaz. Türlü sebeplerden dolayı aile danışmanlığının etkisine inanmayan aileler olmakla birlikte aile içinde yaşanan en ufak bir problem durumunda destek almak isteyen aileler vardır. Bu durumun kişilerin sosyo-kültürel düzeyi, mesleği, ekonomik gelir durumu gibi pek çok faktörle alakalı olabileceği değerlendirilmiştir. Çalışmamızın amacı evli bireylerin aile danışmanlığı konusundaki görüşlerini belirlemektir.

Katılımcı grubunun içinde aile danışmanlığı hizmetinden yalnızca %24,9 gibi düşük bir oranda faydalanılmıştır. Faydalanmama gerekçesi olarak da aile içi sorunlarını başkalarına anlatmanın tedirginlik yarattığını ifade etmektedirler. Araştırma sonucunda da görüldüğü üzere evlilikte en çok problem yaşanan konu iletişim problemleridir. Aşamalı olarak yaşanan iletişim problemleri içinden çıkılmaz bir hal alınca bireyler genelde aile danışmanlığı hizmetinden faydalanmak istemektedir ancak iletişim problemlerinin bu kadar büyüme sürecinde ilişkinin yıprandığı ve çiftler arasında saygının azaldığını göz ardı etmemek gerekir. Aile danışmanlığı hizmetinden evlilik öncesi faydalanmak bireylerin birbirlerini daha iyi tanımalarını, evlilikle ilgili beklentilerini değerlendirmeleri, evlilikte karşılaşılabileceği sorunlarla ve daha pek çok konu ile ilgili bilgilendirilmeleri evliliğe daha sağlam adımlarla başlamaları yönünde katkı sağlar. Bir diğer önemli nokta da aile danışmanlığının boşanma konusunda da bireylere rehberlik edeceğidir. Bireyler her türlü çabayı göstermelerine rağmen boşanma konusunda eğer kararlılar ise bu süreci sağlıklı yürütebilmek adına aile danışmanlığından faydalanmak evlilik sürecinde yaşanmış olan bu krizi en az hasarla atlattıkları konusunda aile üyelerine katkı sağlar.

Araştırma sonucuna göre evli bireylerin faydalanmama gerekçesi olarak da aile içi sorunlarını başkalarına anlatmanın tedirginlik yarattığını ifade etmektedirler. Devlet kurumları tarafından bu yönde politikalar geliştirilerek sosyo ekonomik durum fark etmeksizin her aileye bir aile danışmanı atanması, bir problem olsun olmasın bireylerin belirli sürelerle bu kişilerle görüşmesi yukarıda bahsettiğimiz bireylerin problemlerini bir yabancıya anlatması durumunda yaşayacağı tedirginliğin en aza inmesini sağlayacaktır. Her aileye atanmış bir aile danışmanının olmasının aile danışmanlığı hizmetinin daha ulaşılabilir olması açısından da ailelere katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Teşekkür

Yazarlar, bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde katkısı olan örnekleme oluşturan bireylere teşekkür etmektedir.

Fon

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir fondan faydalanılmamıştır.

Not

Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Kaynaklar

- Akçabozan, N. B. Hatipoğlu Sümer, Z. (2016). Adler Yaklaşımında Aile Danışmanlığı. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 6(46), 87-101.
- Arslantaş H, Dereboy İF, Aştı N, Pektekin Ç(2011) Yetşikinlerde Profesyonel Psikolojik Yardım Arama Tutumu ve Bunu Etkileyen Faktörler. ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi.
- Barak A, Hen L, Boniel-Nissim M, Shapira NA(2008) A comprehensive review and metaanalysis of the efectiviness of internet-based psychoterapeutic interventions. J Technol Hum Serv.
- Can, İ. (2013). Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü Bugünü ve Yarını, Sistematik Aile Sosyolojisi içinde, Ed: Mustafa Aydın, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Foley, V. (1989). FamilyTherapy, Corsini, R. Ve Wending D. (Ed).Current Psychotherapis. 4. Edition Hacsa: F.F.Peacock.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., &Hyun, H. H. (2012). How to design and evaluate research in education (8th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Freud, S. (2011). Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd, İstanbul: Metis Yayınları
- Gladding, ST.(2012). Aile terapisi: tarihi, kuram ve uygulamaları. Keklik İ, Yıldırım İ, editörler. 2. baskı. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Gökçe, B. (1991). "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", Aile Yazıları: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç, B. Dikeçligil& A. Çiğdem(ed), cilt. 1, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Gülerce, A. (1990). Aile Terapisinin Psikolojiye Getirdiği Epistemolojik Yenilik, Psikoloji Dergisi.7,2.
- Karasar, N. (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Mirzanezhad, B. (2020). "TheEffect Of Problem-Solving Based Family Therapy On Emotional İntimacy and Marital Quality Of Cultura Couples in Tabriz." The American Journal of Family Therapy.
- Nazlı, S. (2020). Aile danışmanlığı ve Uygulamaları (3. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özgür A.(2023). Kültürümüze Uygunluğu Açısından Aile Danışmanlığı, Yüksek Lisans Tezi, Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Özgüven İE. (2001). Ailede iletişim ve yaşam. Ankara: PDREM Yayınları.
- Rivett, Mark C, Eddy Street (2003). FamilyTherapy in Focus, Family, CoupleandSystemicTherapy, SageBooks, Catalogue No: 88637, London.
- Soyyigit, R. (2002). Sanayileşmenin Türk Ailesi Üzerine Sosyal Etkileri. Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım B. (2020) Sosyal Hizmet Uygulamasında Bowen'ın Aile Sistemleri Yaklaşımı, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20(47),287-313

Zeren, Ş. G. ve Bulut, E. (2018). Çevrimiçi psikolojik danışmada etik ve standartlar: Bir model önerisi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 8(49), 63-8.

Yazar Biyografisi/Biyografileri

Eda KAHVECİ, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Aile Danışmanlığı Anabilim Dalında Yüksek lisans öğrencisi.

İshak AYDEMİR, Prof.Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sosyal hizmet eğitimi, sosyal hizmet araştırması, aile danışmanlığı gibi konularda çalışmalar yapmaktadır.

Edmund Husserl'in Transandantal İndirgemeci Fenomenolojisi Düzleminde Metodolojik Nitel Bir Desen Olan Fenomenolojinin Sosyal Çalışmada Uygulanabilirliği

The Applicability of Phenomenology a Methodological Qualitative Pattern on the Level of Edmund Husserl's Transcendental Reductionist Phenomenology in Social Work

Metin ZAFER¹

1- Dr., Sosyolog, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, metinzafer2344@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2360-1162.

Öz

Pozitivizmin istatistiksel verilerle insanı anlamada bütüncül olarak yetersiz olduğu fikri nitel araştırmaların önemini ortaya çıkarmıştır. Fenomenoloji; epistemolojik olarak bilgiyi insanın dışında aramakta aksine herhangi bir olay veya olguya ilişkin bireyin yaşamında yer bulan deneyimler, hisler ve düşüncelerde aramaktadır. Fenomenolojinin felsefi kökleri çok eskilere dayanmakla birlikte sosyal bilimlerde araştırma yöntemi olarak kullanılmasında, Edmund Husserl'in çalışmaları önemli ölçüde etkili olmuştur. Fenomenoloji, betimleyici (transcendental), varoluşsal (existential) ve yorumlayıcı (hermeneutic) fenomenoloji olmak üzere üç aşamadan geçmiştir. Varoluşsal fenomenoloji günlük yaşamda varlığın beliren doğasını konu alırken, yorumlayıcı fenomenoloji düşünce ve deneyimleri yorumlamaktadır. Husserl'in betimleyici fenomenoloji ise deneyimin özüne inerek tanımlama yapmaktadır.

Bu çalışmada Husserl'in transandantal indirgemeci fenomenolojisinde; epokhe, apaçıklık, yönelimsellik gibi çeşitli kavramları irdelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada; Husserl'in transandantal indirgemeci fenomenolojisinin nitel araştırma yöntemi içinde yer alan fenomenoloji desenine uyarlanması ve sosyal çalışmada uygulanabilirliği ortaya konmaya çalışılmıştır. Sosyal çalışmanın disiplinlerarası, teorik yapısı ve uygulama alanı sosyal çalışmayı fenomenolojik çalışma alanına itmektedir.

Anahtar kelimeler: Edmund Husserl, fenomenoloji, sosyal çalışma.

Abstract

The idea that positivism is inadequate in understanding people holistically through statistical data has revealed the importance of qualitative research. Phenomenology does not seek epistemological knowledge outside of humans, but rather seeks it in the experiences, feelings and thoughts that take place in the life of an individual regarding any event or phenomenon. Although the philosophical roots of phenomenology date back to ancient times, the works of Edmund Husserl have had a significant impact on its use as a research method in the social sciences. Phenomenology has gone through three stages: descriptive, existential and hermeneutic phenomenology. While existential phenomenology deals with the emergent nature of existence in everyday life, interpretive phenomenology interprets thoughts and experiences. Husserl's descriptive phenomenology, on the other hand, defines the experience by getting to its essence.

Derleme Makale
Review Article

Makale Atf: Zafer, M. (2024). Edmund Husserl'in Transandantal İndirgemeci Fenomenolojisi Düzleminde Metodolojik Nitel Bir Desen Olan Fenomenolojinin Sosyal Çalışmada Uygulanabilirliği. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 8(2), 130-141.

DOI: 10.55109/tushad.1541571

Alındı 01.09.2024
Kabul Edildi 29.11.2024
Yayınlandı 31.12.2024

Telif hakkı: © 2021 yazarlar tarafından. Lisans Sahibi Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Rize, Türkiye.
Bu makale, Creative Commons Attribution (CC BY) lisansının

In this study, various concepts such as epoché, evidentiality, intentionality in Husserl's transcendental reductionist phenomenology are examined. In line with this purpose, the study attempts to adapt Husserl's transcendental reductionist phenomenology to the phenomenology pattern within the qualitative research method and to reveal its applicability in social work. The interdisciplinary, theoretical structure and field of application of social work pushes social work into the phenomenological field of study.

Key words: Edmund Husserl, phenomenology, social work.

Giriş

Nitel araştırmaların genel kabul gören bir tanımının yapılması pek mümkün görünmemektedir. Nitekim; etnografya, eylem araştırması, durumsal araştırma, antropoloji, doğal araştırma, yorumlayıcı araştırma, betimleyici araştırma, içerik analizi, kuram geliştirme gibi kavramlar araştırma deseni ve analiz teknikleri yönünde birbirlerine benzer yapıda olmaları, nitel araştırma kavramını birer şemsiye kavram olarak görmemizi sağlamaktadır. Bu bağlamda nitel araştırma deseni araştırmanın yaklaşımının belirlenmesi ve yaklaşımın çeşitli aşamalarında tutarlı olması için rehberlik eden bir strateji olarak tanımlanabilir. Diğer taraftan nitel araştırma desenleri farklı gelenek ve yaklaşımları içinde barındırması bu desenleri belirgin şekilde birbirinden ayırtmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, ss. 40-62). Fenomenolojiyi diğer nitel desenlerden ayıran temel özelliği benzer olgu, olay ya da kavramlara farklı bireylerin ne anladığı ve bunu nasıl anlamlandırdığına yoğunlaşmasıdır. Böylece herhangi bir olgunun daha iyi anlaşılmasına ve tanınmasına yardımcı olacak açıklamalar, örnekler ve yaşantılar sunulmasına olanak sağlamaktadır (Sözbilir, 2019, s. 51).

Fenomenolojinin felsefi arka planına bakıldığında, dış gerçekliği reddetmeyerek sezgi yoluyla kazanılmış bilgilerin öncelikli olduğunu daha belirgin olarak bilinçlilik konusunda hakikate ilişkin son karar verici mercinin sezgi olduğu fikrine dayanmaktadır (Budak, 2009, s. 285-286). Fenomenoloji epistemolojik anlamda bilgiyi insanın dışında değil, dolayısıyla insanın yaşantısından başlayarak onun bilinci aracılığıyla oluşturduğu olgular olarak ele almaktadır (Yılmaz, 2019, s. 114). Bu nedenle fenomenologlara göre kişi bir yönüyle dünyayı inşa eden bir özneyken, diğer yönüyle inşa edilen dünyanın etkisindedir. Bu bağlamda çevre ile kurulan ilişkiler diyalektik bir ilişki içinde dışsallaştırma-nesnelleştirme ve içselleştirme süreçlerinin süreklilik kazandığı bir döngüye dönüşmektedir. Toplumsal yapının inşasının dinamik bir süreç olduğu düşüncesinden yola çıkılarak, inşa sürecinden kişiyi fenomenologlar pasif birer varlık olarak değil, aksine sürecin aktif birer aktörü olarak görmektedirler (Canatan, 2020, s. 90).

Fenomenoloji gerek felsefi gerekse birer desen olarak kendi içinde farklılaşabilmektedir. Bu nedenle çalışmada, Husserl'in transandantal indirgemeci fenomenolojisinin, fenomenolojik desene uygun duruma getirilmesi için izlenecek adımların bilinmesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim Husserl saf bilince varmanın yöntemini bulup özleri transandantal bilinçte kurabilmesi durumunda ancak fenomenolojinin kesin bir bilim olma iddiasını yerine getireceğinden bahsetmektedir (Husserl, 1997, s. 72). Bu nedenle çalışma ile Husserl'in transandantal indirgemeci fenomenolojisinin sosyal hizmet bilimi çerçevesinde uygulanabilir olmasının ortaya konulmasının yanı sıra sosyal çalışmacıların bilimsel araştırmalarında alternatif olarak transandantal indirgemeci fenomenolojik bakış açısının oluşmasına katkı sunması umulmaktadır.

1. Tarihsel Bağlamda Fenomen-Fenomenoloji Kavramları

İlkçağ Yunan felsefesinde fenomen akıl tarafından kavranan gerçek nesnenin aksine duyularla kavranan veya idrak edilen nesne duyusal görünüş manalarını içermektedir. Nitekim Platon fenomenleri "idea" ya da bir şeyin özünü karşı karşıya getirip böylece gerçekliğin en düşük ve zayıf şeklini temsil ettiklerinden bahsetmektedir. Diğer taraftan Platon idealar dünyasından farklı olarak "akıl yoluyla bilinebilir olan duyu ile algılanabilir" sözüyle sürekli değişme içinde olan fenomenler dünyasını, görünüşler dünyası olarak ifade etmektedir (Cevizci, 2013, ss. 654-656).

Fenomenoloji ve fenomen terimleri Grekçe "Phainomenon" (kendini gösteren şey ya da gözükten, zuhur eden şey) kelimesinden gelmektedir. Kavramsal olarak fenomenoloji felsefi manada, ilk olarak Johann Heinrich Lambert'in Neues Organon (1764) adlı eserinde yer bulmuştur. Lambert fenomenolojiyi din ve felsefi fenomenolojiden bağımsız olarak "yanılsama teorisi" olarak tanımlamıştır. On sekizinci yüzyılın sonlarında Alman filozof Immanuel Kant deneyimin, zihnimizce oluşturulan ve görülen şeylerin verileri olan fenomenlerle ilgili olarak önemli çıkarımlarda bulunmuştur. Bu bağlamda Kant "numenler" yani zihinden bağımsız olarak kendinden olan şeyler veya yalnızca akıl ile idrak edilen şeylerden ayrılan fenomenlerin objektif, rasyonel ve bilimsel olarak çalışılabileceğini ifade etmektedir. Hegel "The Pheno

menology of the Spiril" (1807) adlı eserinde, Kant'ın fenomenler-numenler ile ilgili olarak fenomenlerin, saf duyu deneyiminin gelişmemiş bilincinde tezahür ederek mutlak bilgi formunda sona eren bilginin reel safhaları diğer bir ifadeyle ruhun gelişmesindeki tezahürleri olarak ifade etmiştir (Douglas, 1996, ss. 438-440).

Fenomenolojisi Lambert'e göre bilincin araştırılması, Kant'a göre algıladığımız şeylerin özlerinin bilinmemesi, Hegel göre ise şeylerin bize görüldüğü şekilde incelenmesidir (Moseley, 2008, s. 102). Heidegger, 2006 fenomeni: "*Kendini-kendinde-gösteren, ayan olan*" fenomenolojiyi ise "*Kendini gösterenin bizatihi kendinden hareketle görünür kılınması*" olarak tanımlamıştır (Heidegger, 2006, ss. 29-35) Sartre'ye göre fenomen fikrinin ortaya çıkması modern fikrin var olanın ve onu açığa çıkaran görünmeler dizisine indirgeyerek önemli gelişme gösterdiği, böylece düalizmin ortadan kaldırılarak yerine monizmin konmasının hedeflendiğini ifade edilmiştir (Sartre, 2009, s. 19).

Fenomenolojinin temel düşüncesine göre felsefecilerin önemli bir kısmının bilginin kökenin gerekçelendirilmesi problemlerinin olduğu, nitekim ampristler için duyuların geçerli olması, rasyonalistlere göre sadece zihnin tümdengelim işlemlerinin anlam kazanacağını ifade etmişlerdir. Fenomenologlar ise bu tartışmada zihnin çalışmasıyla beden arasındaki ikiliği çözüme kavuşturmayı amaçlamaktadırlar (Moseley, 2008, s. 102). Bir bilgi kuramı olarak fenomenoloji, fenomenin betimlenebileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda gözlemlenebilen fenomenin saf betimleme bilimi olmasının yanı sıra dolaysız deneyimi duysal ve emprik değil sezgiseldir. Böylece fenomenolojik bir cümle analitik ve non-empriktir. Bu da zorunlu olarak fenomenolojiyi doğru yaptığı gibi diğer taraftan da "apriori" yapmaktadır (Çüçen, 2005, s. 91). Daha sonra Alfred Schutz, Phenomenology fot the Social Word (1932) adlı kitabında sosyolojinin temel ilkelerini ortaya koyarak gündelik hayatımızda devamlı iç içe olduğumuz nesnelere ve onlara ilişkin bilgilerimizi farklılaşmamış esas bir deneyim akımında nasıl kurduğumuzdan bahsederek bilincin temel eyleminin tripleştirme olduğunu savunmuştur (Marshall, 2009, s. 241).

2. Husserl'de Fenomenoloji

Fenomenolojinin entelektüel köklerinin felsefede Edmund Husserl'in düşüncelerine dayanmaktadır. Daha sonrasında da fenomenoloji pek çok sosyal bilime ilham kaynağı olmuştur (Canatan, 2020, s. 90). Husserl özne ile nesne arasında ortaya çıkan ilişkiyi gözlemlemek gayesiyle "şeylere dönüş" sloganıyla olguların nasıl meydana geldikleri sorusunu ön planda tutmuştur. Aynı zamanda Descartes'ten sonra benlik gerçeğini tekrardan ele alan Husserl öznenin olgular ile olan ilişkisinin bilinç yoluyla sağlanacağını ifade ederek bilincin yönelim özelliğini kanıtlamıştır (Unat, 2012, s. 11).

Husserl'in 1900-1901'de yayınladığı Logische Untersuchunge (Mantık Araştırmaları) adlı eserinde fenomenolojiye ilişkin ilk düşüncelerinin daha sonra 1913 yılında yayınladığı "Ideen zueinerreinen Phanomenologie und Phanomenologischen Philosophie" (Saf Bir Fenomenolojiye ve Fenomenolojik Felsefeye İlişkin Düşünceler) adlı ikinci yapıtında büyük ölçüde değiştiği, aynı şekilde 1936 yılında yayınladığı "Krisis der Europäischen Wissenschaften und Die Transzendental Phanomenologie (Avrupa Bilimler Krizi ve Transzendental Fenomenoloji) adlı yapıtında da düşüncelerindeki değişimler net şekilde görülmüştür (Husserl, 2003, s. 8). Husserl'in fenomenoloji düşüncesinin ortaya çıkması ile ilgili temel iddiası, felsefede ortaya çıkan krizi Yunan düşüncesine özgü gerçek akılcılığın sona ermesiyle ilişkilendirerek, amacının insan aklını kurtarmak olduğunu belirtmiştir (Cevizci, 2010, s. 220). Husserl fenomenolojiyi sezgiye dayanan, betimlemeye ilişkin bir öz bilimi olarak ifade etmektedir (Husserl, 1973, s. 71). Husserl, Platon gibi değişmeyen, kalıcı ve kendi kendisiyle aynı kalan gerçeğin varlığına inandığı fakat bu gerçeğe Husserl fenomenlerden giderek duysal algılama aktı sayesinde ulaşabileceğini iddia etmiştir (Öktem, 2005, s. 54).

Husserl fenomenolojisinde önemli yer tutan "*yönelimsellik*" kavramını hocası Brenteno'ndan (skolastik felsefeden aldığı) olarak bilinç edinimlerini açıklamıştır (Husserl, 2003, s. 114).

“Bilincin bir şeyin bilinci olabilmesi için, öncelikle onun söz konusu “şeyi” görüsel olarak görünebilir hale getirebilme gücünün bilincinde olması gerekir. Bilincin bir nesneye yönelimi, şey’le kurulan durağan bir ilişki değildir. Yönelimsel bilinç, her türünde, deneylenenin görüsel bir biçimde kendisine sahip olmaya çalışır; apaçıklığa ulaşmaya çalışır. Bu bilincin amacıdır (telos). Bu anlamda her türlü bilinç yaşantısı, “teoloji” yasası altında toplanabilir” (Husserl, 2003, s. 14).

Husserl’in yönelimsellikten sonra “*apaçıklık*” (evidenz) ikinci temel kavramıdır. Apaçıklık Husserl’e göre raslantısal birtakım yargılara eşlik eden ve ona bağlı olan bir duygu değildir. Ayrıca doğru yargılarla da ilişkilendirilecek bir psikolojik niteliği de yoktur. Nitekim apaçıklık doğruluğun yaşantısının kendisidir. Doğruluğun yaşantısıysa ideal var olanın reel bir edimde yaşanması anlamından başka bir anlamı da içermemektedir (Husserl, 2003, s. 111).

Sistematik bir biçimde bilincin incelenmesini konu alan fenomenolojinin temel iddiası, emin olduğumuz tek fenomenin bilinç olmasıdır. Matematiksel formüllerden nesnelere algılayışımıza kadar tüm dünya tecrübelerimiz bilinç içinde ve bilinç tarafından kurulmuştur. Bu nedenle dünyaya ilişkin tüm bildiklerimizin boş verilmesi ve bilginin hangi süreçlerden geçerek oluştuğuna yönelmemiz gerekmektedir. Nitekim fenomenolojik indirgeme diğer bir ifade ile paranteze alma stratejisi bu şekilde sağlanmaktadır (Marshall, 2009, s. 241).

Husserl fenomenolojinin obje karşısında fenomenolojik tavır aldığını bu tavrın doğal tavrıdan zıddı olduğunu, çünkü doğal tavrın kendine verilenle yetindiği için dogmatik olarak değerlendirmektedir. Fakat fenomenolojik tavır kritik bir öz bilimdir bu nedenle eleştirel olmak zorundadır. Fenomenolojik tavır refleksiyona dayandığından bilincin aktarı için varlık alanına dolayısıyla bilince çevrilmiştir (Öktem, 2005, s. 29) Bu tavır günlük yaşantımızda sergilemiş olduğumuz doğal tavrıdan ayrılarak fenomenolojik indirgeme (redüksiyon) pratiğinden sonra nesnelere yönelimimizin nasıl olması gerektiği ile de ilgilidir. Redüksiyon bizlere yaşanmış olaylar, dış dünyanın sağladığı önyargılar ve harmanlanmış olan tüm fenomenler gibi dış etkilerin fenomeni anlamlandırmada bizleri yanılgıya düşürebilmektedir (Güleroğlu, 2023, s. 6). Husserl’in temel yöntemi olan indirgeme “*epokhe*” ile kullandığında yargıdan kaçınma, paranteze alma, askıya alma gibi anlamları içermekte genel olarak dış dünyaya ilişkin inançlarımız, düşüncelerimiz ve ruhsal durumlarımızın askıya alınmasına yani ön kabullerden kaçınmayı ifade etmektedir (Taşkın, 2021, s. 153). Modern felsefedeki sorunlarını Husserl transandental indirgeme ve epokhe ile çözümlenmeye yönelir. Bu yönde temel eleştirisi her şeyin bilimsel bilgi ile ele alınmasının ve yaşam dünyasının nedensellik ilkesiyle anlaşılmasının mümkün olmadığı düşüncesine dayandırmaktadır (Gür, 2021, s. 346).

Diğer taraftan Husserl’in aşkın fenomenolojisi ile *kasıtlılık* kavramı yakından ilişkilidir. Bu bağlamda kasıtlılık bilince daha açık olarak herhangi bir şeyin farkında olunmasının iç deneyimine işaret etmektedir. Böylece her kasıtlılık dilsel anlama (noema) ve idrak sürecinden (noesis) oluşmaktadır. Noema fenomendir gerçek nesne değildir, dolayısıyla ağacın kendisi değil sadece görüntüsüdür. Noema ve noesis korelasyonu bize şunu göstermektedir ki algılanan şeyin şekli noema iken, kendinden mükemmel oluş ise noesistir. Bu durum her ikisi arasında bilincin kasıtlılığını içeren ilişkiye atıfta bulunmaktadır (Patton, 2018, ss. 483-484).

3. Transandental İndirgemeci Fenomenolojisi

Fenomenoloji çalışmaları Husserl tarafından sonrasında Heidegger tarafından yapılmıştır. Husserl geleneksel/betimleyici/tanımlayıcı (Transcendental Phenomenology) fenomenoloji yaklaşımı ile fenomenin anlamını ortaya koyma ve tanımlama yapılması esastır. Heidegger yorumlayıcı (Hermeneutic Phenomenology) ile fenomeni deneyimleyenlerinin düşüncelerinin yorumlamasını yapmaktadır. Betimleyici fenomenolojide fenomeni betimlemek, tanımlamak asıl amaç olduğundan araştırmacının ön yargılarını araştırma dışında tutması esas iken yorumlayıcı fenomenolojide fenomeni anlayıp

yorumlamak esas alındığı için önyargıları kenarda tutmak mümkün olmamaktadır. Bu iki fenomenolojik yaklaşım ortak yönü bireylerin fenomen ile ilgili deneyimlerini konu almasıdır (Kıral, 2021, ss. 101.102).

Fenomenoloji transandantal, varoluşçu ve hermeneutik fenomenoloji olmak üzere üç evreden geçmiştir. Transandantal fenomenoloji bilginin deneyimdeki özsel temellerine yönelik bir araştırmadan neşet eden ilk evresidir. Varoluşsal fenomenoloji ise gündelik dünyada ortaya çıkan varlığın doğasına odaklanmaktadır. Hermeneutik fenomenoloji ise varlığın önceliğini kabul etmekle beraber, dili içinde insan varlığının oluştuğunu en temel ortam olarak görmektedir (Cevizci, 2013, s. 657).

Transandantal fenomenolojinin temel yöntemi indirgemedir. Nitekim indirgemeyi Husserl fenomenler alanına ulaşmak için yöntemsel bir işlemi anlatmak için kullanmıştır. İndirgeme çeşitli kavramlarla kullanılmıştır. Bunlardan en fazla transandantal fenomenolojik indirgeme ve fenomenolojik indirgeme kavramlarıdır. Birer Antik Yunan terimi olan “epokhe” ile kullandığında yargıdan kaçınma, paranteze alma, askıya alma gibi anlamları içermekle birlikte genel olarak dış dünyaya ilişkin inançlarımız, düşüncelerimiz ve ruhsal durumlarımızın askıya alınması yani ön kabullerden kaçınmayı ifade etmektedir (Taşkın, 2021, s. 153).

4. Bir Nitel Desen Olarak Fenomenoloji

Fenomenoloji Türkçeye olgubilim olarak tercüme edilmiştir. Bu bağlamda nitel araştırma desenleri içinde yer alan olgubilim araştırmaları bireylerin herhangi bir olguya dair yaşantıları ve yaşantılara yükledikleri anlamları ortaya çıkarmayı amaçlayan bir araştırmadır. Fenomenoloji araştırmalarında benzer olgu, olay ya da kavramlardan farklı bireylerin ne anladığı ve bunu nasıl anlamlandırdığına yoğunlaşılır. Böylece herhangi bir olgunun daha iyi anlaşılmasına ve tanınmasına yardımcı olacak açıklamalar, örnekler ve yaşantılar sunabilmektedir (Sözbilir, 2019, s. 51). Ayrıca “Fenomen” kelime olarak görünen anlamına gelmektedir. Bu bağlamda fenomenoloji “görüngübilim” olarak ta tercüme edilmiştir. Ancak bu çeviri bazı yanlış anlamlara neden olabilmektedir. Burada gözle görünen somut nesnel olduğu anlamı çıkmamalıdır. Görünenden kasıt “bilince görünen” anlamı taşımaktadır. Buda iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk olarak bilincin gözle görünenleri bazı işlemlerden geçirerek yeniden görmesi, ikinci olarak ise insana dair her türlü tavır, tutum ve düşüncelerin bilinçte görülmesidir (Sofuoğlu, 2009, s. 9).

Fenomenolojik araştırma katılımcıların ve araştırmacıların bir olguya yönelik yaşanan deneyimleri kendilerini tanımladıkları şekliyle anlatıldığı felsefe ve psikolojiden neşet eden bir desendir (Creswell ve Creswell, 2021, s. 13). Aynı zamanda fenomenoloji farkında olduğumuz fakat ayrıntılı ve derinlemesine bir kavrayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmamızı sağlamaktadır. Bu olgular içinde bulunduğumuz dünyada algılar, deneyimler, olaylar, yönelimler, durumlar ve kavramlar gibi çeşitlilik göstererek karşımıza çıkabilmektedir. Diğer taraftan bu olgularla günlük yaşantımız içinde çeşitli biçimlerde karşılaşabilmekteyiz fakat bu olguları tümüyle anlamamız olanaklı olmayabilmektedir. Bu nedenle tamamıyla yabancı olmadığımız aynı zamanda da tam olarak ta anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan araştırmalar için fenomenoloji deseni uygun bir araştırma zemini hazırlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, s. 2016: 69).

Fenomenoloji yalnızca felsefi bir sistem olarak değil aynı zamanda şeyler’in içinde gizli öz’ün bilgisine erişmeye çalışan bir yöntem olduğu düşünülebilir (Özalp ve Ergen, 2017: 210). Aynı zamanda fenomenoloji başlı başına kendi odak noktası olan ve kendine özgü yöntemsel stratejileri olan bir nitel araştırmadır (Merriam, 2015, s. 26). Fenomenoloji yöntem olarak çağdaş çağın teknolojik ve hesaplamalı yöntemlerinin etik bir düzelticisidir (Van Manen, 2007, s. 12). Bu nedenle varlığın betimlenmesinin sadece nicel yöntemle sınırlı olması fenomenolojiyi ampirik ve pozitivist düşünce ile karşı karşıya getirmiştir. Bu bağlamda sürekli varlığın istatistiksel olarak betimlenemeyeceği fenomenolojinin özünü oluşturmaktadır (Sevimli, 2022, ss. 71-72).

Fenomenoloji çalışmaları bireylerin edindikleri deneyimleri ve içselleştirdikleri anlamları doğru olarak açıklayabilecekleri faraziyesine dayanmaktadır (Sözbilir, 2019, s. 52). İnsanlar yaşamları süresince her zaman görüngülerle karşılaşır fakat gördüklerimizin özüne ilişkin hakikatleri düşünme konusunda muhtemelen kimse çaba göstermemektedir. Nitekim insan yaşamı sadece istatistiklere indirgenecek durumda değildir. İstatistiklere indirgenemeyen kısımların nasıl anlamlandırılacağına ilişkin bir rehber gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda fenomenoloji yaşadığımız dünyayı anlamlandırmanın yollarını görmemize ve sorgulamamıza imkân sağlamaktadır (Sevimli, 2022, s. 68). Aynı zamanda fenomenolojik yöntem bireyin dünyaya yönelik deneyimi karşısında, dünyanın yapısı, varoluşu ve özellikleri ile ilgili tüm kabulleri yok sayarak tepkili bir tavır alması gerekmektedir (Howard, 2005, s.791).

5. Fenomenoloji Araştırmalarında İzlenecek Adımlar

Felsefe ile fenomenolojinin kesiştiği alan nitel araştırmanın odak noktası ile örtüşmektedir. Bu bağlamda fenomenoloji nitel araştırmanın temellerini oluşturan bakış açılarından bir tanesini oluşturmaktadır. Fenomenoloji araştırmalarının derinlikli olması ve olayı başkalarının empati kurabileceği düzeyde ortaya koyabilmesi özelliğiyle güçlü bir desendir. (Yılmaz, 2019, s. 127). Araştırmacıların araştırmada fenomenolojik bilimsel bir yöntem sunabilmeleri için; tanımlayıcı olması, fenomenolojik indirgeme içinde olması ve hiç değilse bir tür bireyselleştirilmiş değişmez temel anlamlar araması gerekmektedir (Giorgi, 1997, s. 249). Fenomenoloji araştırmaları bizlere hakkında hiç ya da çok az bilgisi sahibi olduğumuz olgulara ilişkin zengin veriler sunmaktadır (Starks ve Brown Trinidad, 2008: s. 1376). Bu bağlamda fenomenolojik araştırmalarda izlenecek adımlardan önemli olanlar şu şekildedir;

- Tüm bilimsel araştırma süreçlerinde olduğu gibi bir nitel araştırma deseni olan fenomenolojide de araştırma probleminin belirlenmesi ile başlamaktadır. Bu bağlamda problem belirlendikten sonra fenomenoloji desenine uygunluğu belirlenmesi önemli olmaktadır (Yalçın, 2022. s. 224). Fenomenoloji araştırmaları çoğu zaman üzerinde düşünce sahibi olunan bir durumun derinlemesine araştırılmasının gerektiği durumlarda tercih edilmektedir (Yıldırım, 2018, s. 99).
- Fenomenoloji araştırmalarında veri kaynakları oluştururken araştırmada odaklanılan olguyu yaşayan, dışa vurabilecek ya da yansıtacak birey veya gruplar olmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 69; Creswell, 2023, s. 81). Örneğin yaşlıların sosyal dışlanmışlıklarını konu alan bir çalışmada katılımcıların yaşlı olması, dışlanmışlık olgusunu deneyimlemiş olmaları ve bu olguyu dışa vurabilmeleri için yaşlılığın getirdiği mental sorunlarının bulunmaması gerekmektedir. Araştırma sorusu belirlendikten sonra olguya ışık tutacak katılımcıların belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çalışma popülasyonu ve sayısı belirlenirken daha sonrasında araştırmacının ihtiyaç duyduğu verileri elde edene kadar araştırmacı katılımcı eklemelerinde bulunabilmektedir (Kleiman, 2004, s. 11).
- Veri toplama ve analiz süreçlerinde araştırmacının deneyimli olması çok önemlidir (Yılmaz, 2019, s. 126). Fenomenolojik araştırmalarda öznel yaşamın ortaya konulması beraberinde belirli etik ilkelere uyulması ayrıca katılımcıların samimi cevap vermesi gibi bazı önlemlerin alınması gerekmektedir (Yılmaz, 2019, s. 126). Fenomenolojik araştırmalarda araştırma etiği son derece önemlidir. Araştırmacı etik ilkelere özen göstereceğini ilişkin gerekli bilgileri yazılı ve sözlü bir şekilde görüşme öncesinde belirtmelidir. Bu bağlamda görüşmecilere araştırmaya gönüllü katılım sağladıklarına dair onam formunun imzalatılması ve katılımcıların gerçek kimliği yerine araştırmada rumuz kullanılması gerekmektedir. Diğer taraftan hem çalışma sürecinde hem de çalışma sonrasında elde edilen veriler iyi bir şekilde saklanmalıdır. Son olarak araştırmacı elde etmiş olduğu verileri kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmemeli ve tarafsız şekilde analiz etmelidir (Yalçın, 2022. s. 224).
- Fenomenoloji araştırmalarında birçok veri elde etme seçeneği bulunmasına karşın yaygın olarak detaylı, açık uçlu ve derinlemesine görüşme yapılmaktadır (Sözbilir, 2019, s. 52).

Araştırmacı katılımcıların söylemlerinin dışına çıkacak şekilde yorumlayamaz fakat araştırmada bireyin yaşantısının özüne inerken bazı çıkarımlar yapması gerekmektedir. Bu nedenle fenomenoloji araştırmalarında derinlemesine veri toplanması esas alınmalıdır (Yılmaz, 2019, s. 126). Bunun içinde katılımcılarla tekrar tekrar görüşmeler yapılabilir.

- Fenomenolojinin temel veri toplama aracı görüşmedir. Bu bağlamda olgulara yönelik yaşantı ve anlamları meydana çıkarabilmek için görüşmede araştırmacılara sunulan esneklik, sondalar ve etkileşim yoluyla irdeleme özelliklerinin kullanılmasının yanı sıra görüşmenin yapıldığı bireylere empati ve güvene dayalı bir etkileşim ortamının sunulması önemli olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: s. 71). Ayrıca fenomenolojik araştırmalarda yapılandırılmış görüşmeler en önemli veri toplama aracıdır (Yılmaz, 2019, s. 126). Özellikle sosyal hizmet açısından engelli, yaşlı, göçmenler gibi dezavantajlı gruplarla yapılan çalışmalarda, araştırmacının güven vermesi araştırmacının sağlıklı yürütülmesi açısından son derece önemlidir.

- Neden sorularının kullanılmamasına dikkat edilmelidir. Çünkü neden-sonuç ilişkiseliliği rasyonelliğin olduğunu varsayar ve sebebin bilindiğini kabul eder. Böylece neden soruları tündengelimli, analitik çıkarımlarda bulunurken bireyin neyi hissettiğinin, neyi deneyimlediğinin ne düşündüğünün ve ne bildiğinin ötesine geçmektedir (Patton, 2018, ss. 363). Bu nedenle fenomenoloji araştırmalarında, katılımcılara temelde araştırma sorusu bir olguya yönelik yaşantılarının özüne ilişkin olmasının yanı sıra bu olguyu nasıl algıladıklarını ortaya koyucu şekilde sorulması gerekmektedir (Yılmaz, 2019, s. 116).

- Fenomenoloji araştırmalarında örneklem seçiminde sıklıkla amaçlı örneklem kullanılmaktadır. Nitekim herhangi bir yaşantıya ilişkin fikir elde edebilmek için o yaşantıya sahip bireylere ulaşılması gerekmektedir. Aynı zamanda kartopu örneklemeden de fenomenoloji araştırmalarında yararlanılmaktadır. Bu durum daha çok örneklem grubuna ulaşmada yaşanan güçlükler sonrasında önce birkaç katılımcı ile görüşmenin başlatılarak onların önerileriyle başka kişilere ulaşılmasına imkân sağlaması açısından kolaylık sağlamaktadır (Yılmaz, 2019, s. 116).

- Fenomenolojinin bir gereksinimi olarak elde edilen veriler yorumlanırken araştırmacının kendi görüşünü bir kenara bırakması fenomenolojik terim olarak paranteze alması gerekmektedir (Yılmaz, 2019, s. 126). Bu durum fenomenolojik indirgeme açısından en önemli aşama olarak görülebilir.

- Fenomenoloji araştırmalarında gerçeklik ve geçerlilik diğer nitel araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda gerçeklik ve geçerliliği sağlamak için araştırmacıların ön yargılarından arındırılması, veri analizi sürecinde görüşme yapılan kişilerle tekrardan görüşülerek doğru yorumlandığına ilişkin onay alınması ve farklı uzmanlardan fikir alınması önemlidir (Yılmaz, 2019, s. 126-127.) Aynı zamanda nitel çalışmalarda güvenilirlik geçerlilik için zorunludur (Neuman, 2022: 363). Fenomenoloji deseninde diğer nitel araştırmalarda olduğu gibi genellenebilirlik düşüktür (Yılmaz, 2019, s. 127.) Aynı zamanda tıpkı diğer nitel araştırma desenlerinde olduğu gibi güvenilirlik ve geçerlik önemlidir (Yalçın, 2022, s. 224).

- Görüşme sonrası bireylerin betimlemeleri kavramsallaştırılarak elde edilen veriler toplanarak sınırlı sayıda kategorilere ayrılır. Sınırlı sayıda elde edilen kategoriler tasvir edilerek ya da tanımlanarak karşılıklı ilişki kurulması ve bazı ölçütlere göre revize edilmesi için karşılaştırılmaktadır. Ancak bu analiz sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için tekrarlı ve derinlemesine görüşmeye gereksinim duyulmaktadır (Sözbilir, 2019, s. 52).

- Fenomenoloji araştırmalarında olguya ilişkin yaşantının özünün anlaşılmasının ortaya konulması için yapılan içerik analizinde, verinin kavramsallaştırılması ile olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Fenomenoloji araştırmalarında *yapısal* (katılımcılarınca durum, koşul ve içerik açısından nasıl deneyim edildiği) ve *dokusal* (katılımcılarınca neyin deneyim edildiği) betimlemeler yapılarak sık sık alıntılara yer verilmektedir. Böylece ortaya çıkan örüntüler ve temalardan elde edilen bulgular açıklanarak yorumlanması sağlanmaktadır

(Yılmaz, 2019, s. 126; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 72). Bu temalar daha çok katılımcıların ifadelerinde yer alan kavramların sıklığı ile belirlenmektedir.

- Fenomenoloji neyin, nasıl deneyimlendiği bütünlüğü içinde bireylerin deneyimledikleri özün tartışıldığı dokusal ve yapısal betimlemelerin birleştirilerek betimlendiği bir bölüm ile sonlandırılmaktadır (Creswell, 2023, ss. 81-196).

6. Sosyal Çalışmada Fenomenolojinin Uygulanabilirliği

Sosyal hizmet uygulamasında görüşme tekniği mikro, mezzo ve makro düzeyde her müracaatçı grubuyla çalışırken başvurulan en temel araçtır (Zengin, 2018, s. 28). Fenomenolojide de en temel veri toplama aracı görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 71). Bu bağlamda fenomenolojik bakış açısı ile yapılan görüşmelerin müracaatçıların sorunlarının özüne inilmesinde önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi sosyal bilimler alanında insan ve toplum davranışlarının incelenmesi temeldir. Bu bağlamda insana ve topluma özgü olgu ve olayların açıklanmasından ziyade keşfedilmesi, anlaşılması beklenen karmaşık anlamlar dünyasıdır. Dolayısıyla sayılarla bunu açıklamak pek kolay değildir. İnsanların davranış ve kanaatler nasıl oluşur? Çevrelerinde olup bitenden nasıl etkilenir? Gibi sorulara yanıt aramaktadır (Karataş, 2015, s. 79). Tüm bilimlerde olduğu gibi sosyal çalışmada da incelenen olgulara ilişkin anlaşılır, kavranılır ilişkiler arama birer amaç olarak görülmektedir (Şeker, 2018, s. 3).

Özellikle fenomenoloji araştırmalarında aynı olgunun ya da olayın farklı bireylerce nasıl algılandığı anlamlandırdığı ön plandadır (Sözbilir, 2019, s. 51). Böylece insan yaşamının istatistiklere indirgenemeyen tarafının nasıl anlamlandırıldığına ilişkin yönünün görülmesine ve sorgulanmasına olanak sağlamaktadır (Sevimli, 2022, s. 68). Özellikle sosyal hizmetin yoksulluk, engellilik, yaşlılık, göç, bağımlılık gibi pek çok alana sirayet eden çalışma ağı bulunmaktadır. Bu alanlara ilişkin birey tarafından olumlu ya da olumsuz deneyimlenen olgu ve olaylar çoğu zaman mikro düzeyde olabilirken, bazen mezzo ve makro düzeyde de deneyimlenebilmektedir. Örneğin mezzo düzeyde bağımlı bir bireyin ailesinin ve yakın çevresinin bu olguya ilişkin algısının nasıl olduğu araştırma konusu olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan içinde bulunulan toplumun bu olguya ilişkin algısının anlaşılmasında fenomenolojik çalışmadan faydalanılabilir. Bir diğer örnekte yaşlılıkta ihmal, ayrımcılık, dışlanma, yalnızlık gibi sorunlarının anlaşılmasında hem yaşlı hem yaşlıya bakım sağlayan aile ya da kurumun deneyimlerinin ne-nasıl olduğu araştırma konusu olabilir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkede deneyimleri ne-nasıldır? Gibi pek çok sorunun anlaşılmasında fenomenolojinin derinlemesine görüşme ve öze inme tekniklerinin güçlü yönlerinden faydalanılabilir. Nitekim fenomenoloji psikolojik gerçekleri ortaya çıkarmak ve gerçekleri tanımlamak için tasarlanmıştır (Baker, Wuest ve Stern, 1992, s. 1357).

Sosyal hizmetin sıklıkla başvurduğu sistem kuramı ve ekosistem yaklaşımının fenomenoloji çalışmalarında önemli referans noktaları olarak görülebilir. Nitekim müracaatçıların yaşam koşullarının ortaya çıkardığı karmaşık ve birbirinden bağımsız olmayan sorunlara odaklanan sistem kuramı sosyal çalışma açısından güçlü bir araçtır. (Duyan 2018, s. 5-17). Bir başka açıdan sosyal çalışma uygulamasında birey ve onun refahı temel hedef olarak görülmektedir. Bu nedenle ekolojik yaklaşım bireyin doğuştan var olan özellikleri, fiziksel ve ruhsal özellikleri, geçmiş yaşantısı gibi çevresel faktörleri göz önünde bulundurmaktadır (Duyan, 2012: s. 163). Bu bağlamda sosyal çalışmacılar bireyin problemlerinin belirlenmesi ve çözümü için sistem ve ekosistem kuram/yaklaşımından yararlanmalarının önemli avantajlar sağladığı bilinmektedir. Problemlerin özüne inmek için de transandantal indirgemeci fenomenolojinin bilgi temellerinin bilinmesi bireylerin deneyimlerinin özüne inilmesi için son derece önemli olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan sosyal çalışmada sıklıkla ele alınan güçlendirme yaklaşımı fenomenoloji araştırmalarına önemli bir alan açmaktadır. Nitekim sosyal hizmetin sistem modeline dayanmasından dolayı hem zayıflığı hem de gücü tanımlamayı, müracaatçıların güçlüklerini çözümlenmeye ve bu doğrultuda onların gücünü sürece dâhil etmeye çalışmaktadırlar (Zastrow, 2015, s. 20-21). Böylece güçlendirme yaklaşımı ile müracaatçının kendi kendini yönetmesi, benlik saygısı kısacası psikolojik iyi oluşuna katkı sunmak için sorun çözme becerilerini arttırmak nihai hedeftir (Teater, 2019, s. 83). Fenomenoloji bu sorunların belirlenmesinde önemli bir araç olarak görülebilir.

Sonuç

Sosyal bilimlerde nitel araştırmalar, özelinde ise fenomenolojik çalışmalar son zamanlarda sıklıkla araştırmacılar tarafından kullanılmaya başlamıştır. Özellikle insanın düşünen bir varlık olması ona birçok hissiyat/sezgisel duygu vermektedir. Aynı zamanda düşünme eyleminin soyut olması insanı anlama çabasını da fazlasıyla zorlaştırmaktadır. Nitekim insanın zihninin ölçülememesinin bir sonucu olarak insana dair pek çok şeyi gizemli kılmaktadır. Bu nedenle insanı anlamada fenomenoloji önemli bir boşluğu doldurma olanağı sunmuştur. Bu bağlamda Husserl'in transandantal indirgemeci fenomenoloji alan yazında ifade edildiği gibi öz-lerin bilinçle buluşması saf bilince ulaşma yönteminin bulunmasıyla ancak bir bilim iddiası taşıyabileceği ifade edilmiştir. Tam da bundan dolayı metodolojik bir desen olan fenomenoloji bu iddiayı yerine getirmede önemli bir çığır açmıştır. Husserl'in betimleyici fenomenolojisinde temel amaç fenomeni betimlemektir. Bu nedenle transandantal indirgeme ve epokhe araştırmacılara herhangi bir çalışma sırasında yargıdan kaçınmayı, dış dünyaya ilişkin düşünce ve inançların askıya bir diğer ifade ile paranteze alınması gerektiği üzerinde durmaktadır.

Birer sosyal bilim olan sosyal çalışmada fenomenolojik içeriğe sahip pek çok araştırma alanlarından söz edilebilir. Özellikle mikro düzeyde müracaatçıların sorunlarını anlamada ve anlamlandırmada da önemli kolaylıklar sağlayabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında fenomenolojide örneğin bir kişinin eşinden neden ayrıldığı pratikte bir yer tutabilirken, araştırma sırasında hiçbir anlam taşımamaktadır. Bireyin neden ayrıldığı değil ayrılmasına ilişkin bireyin ne hissettiği fenomenolojinin asıl konusudur. Bu nedenle fenomenoloji mikro düzeyde bireyin anlaşılması ve bu bağlamda bireyin iyilik halinin arttırmaya yönelik seçenekleri görmemize olanak sağlayabilmektedir. Bu yönüyle fenomenoloji bireyin bir olay ve olguya ilişkin his, düşünce, algı ve deneyimleri röntgenleyerek, bu his, düşünce ve deneyimlere bilimsel kimlik kazandırma çabası olarak görülebilir. Fenomenoloji temel sorunsalı, nedensellik ilkesiyle insan yaşamını anlamlandırmanın mümkün olmayacağı, herhangi bir olay ya da olguya ilişkin "ne- nasıl oluyor" probleminin fenomenolojinin temel düşüncesi olduğu söylenebilir.

Alan yazında da ifade edildiği üzere fenomenolojik araştırmaların bilimsel bir yöntem olarak kullanılmasında, fenomenolojik indirgeme içinde olması ve tanımlayıcı olması gerektiği araştırmacıların dikkatinden kaçmamalıdır. Yine alan yazında ifade edildiği üzere fenomenoloji çalışmalarının veri analiz sürecinde katılımcılarla tekrardan görüşmeler yapılarak, doğru yorumlandığından emin olunmalı ve bu doğrultuda farklı uzmanların fikirlerine başvurulabileceği unutulmamalıdır. Diğer taraftan katılımcıların neyi-nasıl deneyimlediklerinin betimlenerek ana temalara ayrılması ve bu temalara ilişkin alt kodların oluşturulması, olguya dair deneyimin özüne inilmesinde önemli bir parametre olduğu araştırmacıların dikkat etmesi gereken bir diğer husus olarak hatırlanmalıdır.

Fon

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir fondan faydalanılmamıştır.

Not

Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Kaynaklar

Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.

- Baker, C., Wuest, J. & Stern, P. N. (1992). Method slurring: *The Grounded Theory/ Phenomenology Example. Journal Of Advanced Nursing*, 17 (11), 1355-1360.
- Canatan, K. (2020). *Toplum felsefesi*. İstanbul: Beyan Yay.
- Cevizci, A. (2010). *Bilgi felsefesi*. İstanbul: Say Yay.
- Cevizci, A. (2013). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yay.
- Creswell, J. W. ve Creswell, D. C. (2021). *Araştırma tasarımı*. (Çev. E, Karadağ). Ankara: Nobel Akademik. Yay.
- Creswell, J. W. (2023). *Nitel araştırma yöntemleri; beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (Çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çüçen, A. K. (2005). *Bilgi felsefesi*. Bursa: Asa Kitapevi.
- Douglas, A. (1996). Din fenomenolojisi. (Çev. Mehmet Katar). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt XXXV. 437-465.
- Duyan, V. (2012). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Duyan, V. (2018). *Sosyal hizmet kuram ve yaklaşımları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Giorgi, A. (1997). The theory, practice, and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28 (2), 235-260.
- Güleroğlu, S. (2023). *Husserl'in fenomenolojisinde hakikat arayışı ve yöntem sorunu*. (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gür, A. (2021). Husserl fenomenolojisine köprüler kurmak. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 20 (1), 346-367.
- Heidegger, M. (2006). *Varlık ve zaman*. (Çev. Kaan H. Ökten). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Howard. J. (2005). *Epistemic issues in phenomenology*. *The shorter routledge encyclopedia of philosophy* (Ed. E. Craig). Routledge, London.
- Husserl, E. (1973). *Cartesian meditations*. (Çev. Dorion Cairns). Martinus Nijhoff, Fifth Impression.
- Husserl, E. (1997). *Kesin bilim olarak felsefe*. (Çev. A. Kaygı). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji üzerine beş ders*. (Çev. Harun Tepe), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kıral, B. (2021). Nitel araştırmada fenomenoloji deseni: *Türleri ve Araştırma Süreci Eğitim ve Öğretim Araştırmaları*. 10 (4), 92-103.
- Kleiman, S. (2004). Phenomenology: to wonder and search for meanings. *Nurse Researcher*, 11(4), 7-19.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma*. (Çev. Selahattin Turan). Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Moseley, A. (2008). *A'dan Z'ye felsefe*. (Çev. Ali Suha). İstanbul: NTV Yay.
- Neuman, W. L. (2022). *Toplumsal araştırma yöntemleri*. Nicel ve Nitel Yaklaşımlar. (Çev. Ö, Akkaya). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Patton. M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Sartre, J. P. (2009). *Varlık ve hiçlik fenomenolojik ontoloji denemesi*. (Çev. Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen). İstanbul: İthaki Yay.
- Sevimli, H. (2022). Fenomenoloji kitabı üzerine bir inceleme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 68-73. <https://doi.org/10.53495/e-kiad.1220967>.
- Starks, H. ve Brown Trinidad, S. (2017). Choose your method: Phenomenology, discourse analysis, and grounded theory. *Qualitative Health Research*, 17(10), 1372-1380.
- Sofuoğlu, N. (2009). *Alfred Schutz'un fenomenolojik sosyolojisi ve din sosyolojisine uygulanabilirliği* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Sözbilir, M. (2019). Nitel Araştırma Desenleri. (Ed. Selçuk Karaman) *Araştırma Yöntem ve Teknikleri II* içinde, ss. 48-66. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık ve Uzaktan Öğretim Fakültesi Yay.
- Şeker, A. (2018). Sosyal Çalışmanın Temel Kavramları. *Sosyal hizmete Giriş* içinde, ss. 1-32 Ed.: İlhan Tomanbay. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Taşkın, F. (2021). Husserl'in temel kavramları, *Dört Öge*, 19, 151-168.
- Teater, B. (2019). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri- uygulama için bir giriş*. Çev. Ed. A. Karatay. Ankara: Nika Yay.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de apaçıklık evidenz problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45(1), 27-55.
- Özalp, A., ve Ergen, R. (2017). Husserl'in fenomenolojisinde sembolik etkileşimciliğin kökenleri ve din. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 204-212. <https://doi.org/10.15869/itobiad.291770>
- Unat, O. (2012). Husserl ve görüngübilimcilik. *Dört Öge* (1), 11-16.
- Van Manen, M. (2007). Phenomenology of practice. *Phenomenology & Practice*. 1 (1), 11-30.
- Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma deseni olarak fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2).
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.
- Yıldırım, G. (2018). Araştırma Yöntemleri. *Araştırma Yöntem ve Teknikleri I* içinde, ss. 83-108, Ed.: Selçuk Karaman, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Yılmaz, T. K. (2019). Olgu Bilim. *Araştırma Yöntem ve Teknikleri II* içinde, ss. 111-130, Ed.: Selçuk Karaman, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık ve Uzaktan Öğretim Fakültesi Yay.
- Zastrow, C. (2015). *Sosyal hizmete giriş*. Çev.: D.B. Çitçi, Ankara: Nika Yayınevi.
- Zengin, O. (2018). Görüşmeye Başlama: İlk Görüşme ve Amacın Belirlenmesi. *Sosyal Hizmette Görüşme İlke ve Teknikleri* içinde, ss. 26-44, Ed.: Gülay Günay, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.

Adli Sürece Dahil Olan Çocuklara Yönelik Uygulamaların Hak Temelli Yaklaşım Perspektifinden Değerlendirilmesi*

Evaluation of Practices Towards Children Involved in the Judicial Process From the Perspective of Rights-Based Approach

Ayşe DEMİRCİ¹, Mehmet KIRLIOĞLU^{2,1} ve Edanur ATİK³

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID:0000-0003-2162-5723

² Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0000-0003-0130-0841

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0009-0001-9824-9693

Öz

Sosyal hizmetin bir insan hakları mesleği olduğu vurgusu sosyal hizmetin insanı, hak sahibi olarak görmesini ve insanın bu haklara ulaşması noktasında savunuculuk rolünü üstlenmesini beraberinde getirmektedir. İnsanın değerli ve haklarının önemli olduğu ortaya koyulduğunda sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duyan kesimlerden biri de şüphesiz çocuklardır. Bu çalışmada çocukların adli sürece hangi rolde ve nasıl dahil olduğu (mağdur, suça sürüklenen, tanık, vasi tayin edilen, evlat edinilen, hakkında velayet davası olan çocuklar) ve bu çocuklara sunulan hizmetler, çocukların psikososyal iyilik halleri ve hak temelli yaklaşım açısından ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Çocuk, Psikososyal iyilik hali, Hak temelli yaklaşım, Adli Süreç

Abstract

The emphasis on social work as a human rights profession brings along the fact that social work sees human beings as having rights and undertakes the role of advocacy at the point of human access to these rights. When it is revealed that human beings are valuable and their rights are important, one of the segments in need of social work intervention is undoubtedly children. In this study, the role and how children are involved in the judicial process (victims, children who are dragged into crime, witnesses, children who are appointed as guardians, children who are adopted, children who have a custody case against them) and the services provided to these children are discussed in terms of children's psychosocial well-being and rights-based approach.

Keywords: Child, Psychosocial well-being, Rights-based approach, Judicial process

Derleme Makale
Review Article

Makale Atfı: Demirci, A., Kırlioğlu, M., ve Atik, E. (2024). Adli Sürece Dahil Olan Çocuklara Yönelik Uygulamaların Hak Temelli Yaklaşım Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 8(2), 142-155.

DOI: 10.55109/tushad.1562099

Alındı 06.10.2024
Kabul Edildi 25.12.2024
Yayınlandı 31.12.2024

Telif hakkı: © 2021 yazarlar tarafından. Lisans Sahibi Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Rize, Türkiye.

Bu makale, Creative Commons Attribution (CC BY) lisansının (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makedir.

* Yazarların ikisi çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarıdır. Bu nedenle metnin alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının gözlemlerini içerdiğini belirtmek istiyoruz

¹ İletişim kurulacak yazar: Mehmet KIRLIOĞLU, kirioglumehmet@gmail.com

Giriş

İnsanın insan olmasından kaynaklı değerli olduğu düşüncesine sahip olan sosyal hizmet mesleği; tüm insanların insan onur ve değerine sahip bir yaşam sürmesini, iyilik halinin sağlanmasını, güçlenmesini ve özgürleşmesini amaçlayan insan hakları temelli bir meslektir. Sosyal adaletsizlik, eşitsizlik ve haksızlıkla mücadele eden sosyal hizmet toplumun her kesiminin eşit kaynaklara ve imkanlara ulaşabilmesini hedefler. Toplum ve bireyin yararı adına sosyal değişim ve gelişimi destekleyen sosyal hizmet insan hakları savunuculuğu yapmasının yanı sıra insan hakları ihlalleri ile de mücadele etmektedir.

İnsan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalan ve haklarını tam anlamıyla kullanmayan dezavantajlı birey ve gruplar sosyal hizmetin önemli çalışma gruplarından birini oluşturmaktadır. Dezavantajlı bireylerin haklarının farkında olmaları, haklarını kullanma noktasında bilinçlenmeleri ve insan hakları çerçevesinde bir yaşam sürmelerinde hak temelli yaklaşım önem arz etmektedir. Sosyal hizmetin önemli alanlarından birini oluşturan, kırılgan olması nedeniyle dezavantajlı grupta yer alan çocuklara yönelik müdahalelerde de hak temelli yaklaşımı benimsemek önemlidir.

Dünya genelinde gelecekle ilişkilendiren ve kıymetli olduğu vurgusu yapılan çocuklara yönelik yasalarda çocuk haklarına yer verilmekle birlikte bunlar çoğu zaman resmî belgeler üzerinde kalmaktan öteye geçememektedir. Nitekim çocuk haklarına yönelik birçok mevzuat ve yasal dayanak olmasına rağmen günümüzde sıkça çocuk ihmal ve istismarı ile karşı karşıya kalındığı, çocuk suçluluğunun arttığı, çocukların insani değerlere uygun yaşam standardından mahrum kaldığı bilinmektedir (Gencer, 2019; Bağdat, 2018; Gönültaş ve Kelebek, 2017; Uğurlu ve Gülsen, 2014). Bu durum dezavantajlı grup içerisinde yer alan çocuklara yönelik uygulamaların insan haklarına dayalı ve hak temelli bakış açısına sahip olmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ülkemizde adli sürece dahil olan çocuklara bakıldığında birçok farklı rolde adalet sisteminin dahil oldukları görülmektedir. Buldukları konuma göre çocuklara sunulan hizmetler değişmekle birlikte adli süreçte çocuğun hak sahibi olarak görüldüğü, iyilik halinin artırılmasının amaçlandığı, kaynaklara ulaşımının sağlanmasının gerektiği ve çocuk için bu yönde tedbirlerin alındığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda adli sürece dahil olan çocuklara yönelik uygulamaların çocuk hakları ve hak temelli yaklaşım perspektifinden sağlanması noktasında yasal düzenlemelerin artması, yasal düzenlemelerin çocuk dostu adliye kavramı çerçevesinde uygulamada yerini alması oldukça önemlidir.

Sosyal hizmette önemli bir çalışma alanı olan çocuklar, adli süreçte çeşitli nedenlerle yer almakla birlikte adli süreçte yer alan çocuklara ilişkin uygulamaların çocuk hakları ve hak temelli yaklaşım kavramları ile yakınlığının bilinmesi sosyal hizmet mesleği için önem arz etmektedir. Çocukların haklarına tam anlamıyla ulaşması çocuklar hakkında düzenlenen yasa ve belgelerin "hak temelli" yaklaşım çerçevesinde düzenlenmesinin yanı sıra çocuğa yönelik uygulamaların da bu çerçevede olmasıyla mümkündür. Nitekim sosyal hizmet mesleği hak temelli olan ve hak savunuculuğun da aktif rol alan, uygulamalarında hak temelli yaklaşımı benimseyen bir meslektir. Bu çalışma ile ülkemizde adli sürece dahil olan çocukların, adli sürece dahil olma biçimleri ele alınacak, adli sitemde yer alan çocuklara ilişkin uygulamaların çocuk hakları ve hak temelli yaklaşım açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Söz konusu uygulamaları bilinmesi ve her birinin çocuk hakları ve hak temelli yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesinin sosyal hizmetin önemli bir çalışma alanı olan çocuk refahı alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada öncelikle sosyal hizmet ve insan hakları kavramı birlikte değerlendirilecek, sonrasında çocuk hakları sosyal hizmet bağlamında ele alınacak, hak temelli yaklaşımın tanımı ve kapsamı detaylı bir biçimde aktarıldıktan sonra adli sürece dahil olan çocuklara yönelik her bir uygulamanın hak temelli yaklaşım perspektifinden değerlendirilmesi sunulacaktır.

1. Sosyal Hizmet ve İnsan Hakları

İnsanların insan olmasından kaynaklı doğuştan sahip olduğu, toplumda eşitliğin, özgürlüğün, demokrasinin ve insan onurunun teminat altına alınmasının gerekliliğini savunan insan hakları sosyal hizmet ile iç içedir (Erbay ve Tuncay, 2010). İnsan refahı odaklı yaklaşıma sahip, sosyal adalet, eşitlik ve

özgürlük kavramlarını benimseyen sosyal hizmet, uygulamalarında insanların doğuştan var olan haklarını en üst düzeyde kullanmalarını amaçlamaktadır (Yıldırım ve Aslan, 2019). Nitekim toplumdaki tüm bireylerin kaynaklara eşit ulaşması, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmesi, güçlenmesi ve özgürleşmesi, her anlamda iyilik halinin sağlanması çerçevesinde çalışmalarını gerçekleştiren, tüm bu çalışmaları sağlarken her insanın değerli olduğu düşüncesi ile hareket eden sosyal hizmet mesleği, özünde bir insan hakları mesleğidir (Öksüz ve Küsmez, 2021; Örgen, 2017, Zengin ve Altındağ, 2016).

İnsan odaklı çalışan sosyal hizmet mesleğinin amacı sadece sorunları çözmek değil aynı zamanda sorunları ortaya çıkaran nedenleri bulmak, bu doğrultuda mesleki uygulamalarını gerçekleştirerek bireyin sorunun farkına vararak sorunun çözümünde aktif rol almasını ve haklarının farkına varmasını sağlamaktır (Zengin ve Altındağ, 2016). Nitekim sosyal hizmet insanların ulaşamadığı kaynak ve hakları karşısında savunuculuk yapan, insanın eşitliğini, her anlamda iyilik halini hedefleyen ve hak ihlalleri ile mücadele eden bir meslektir.

Mesleğin uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanlarının, hak ihlallerini önleme ve sosyal adaleti sağlama çerçevesinde yapısal ve sosyal sorunlara vurgu yaparak, sorunlara yönelik çalışmalarını bu noktada şekillendirmesi; insanların hayatını etkileyen toplumsal güçlerin farkına varmasını ve hak kavramı üzerinde yeniden düşünmesini sağlar. Hak ihlallerinin önüne ancak bu güçlerin farkına varılması ve hak kavramının yeniden değerlendirilmesiyle geçilebilir. Tüm bunlar, insanın özgürleşmesi ve güçlenmesini hedefleyen, hak mücadelesinde aynı tavrı sergileyen sosyal hizmet ve insan haklarının yakın temasta ve aynı kulvarda hareket ettiklerinin en güzel göstergesidir (Yıldırım ve Aslan, 2019).

İnsanın insan olmasından dolayı değerli olduğu görüşüne sahip olan sosyal hizmet mesleğinin, evrensel düzeyde oluşturulmaya çalışılan insan haklarından bağımsız olduğu düşünülemez. İnsanın iyiliğinin odak nokta olarak ele alındığı evrensel insan hakları her ülkede kendisine yer bulmaktadır. Bu bağlamda her nerede olursa olsun tüm sosyal hizmet uzmanları, evrensel insan hakları çerçevesinde çalışmalarını yürütmek, hak ihlallerine karşı bir duruş sergilemek durumundadır. Sosyal hizmet uygulamalarında ne denli insan haklarına yer verilerek hareket edildiği ve ayrımcılıktan uzak kalındığı, uygulamanın yapıldığı yerlerin sosyal hizmet kalitesini ortaya koymaktadır (Zengin ve Altındağ, 2016).

Temel hedefi insanı özgürleştirmek olan sosyal hizmet, insanın onuruna yakışır bir yaşam sürmesi adına çabalar. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanları; uygulamaları gerçekleştirirken insan onuru ve insanın iyilik halini asıl amaç olarak ele alırlar. Tüm bunlar doğrultusunda sosyal hizmet uzmanları sunulacak hizmetlerin, yapılacak müdahale ve uygulamaların doğrudan insan hakları ile ilgili olduğunun bilincindedir. Birey ve toplumun iyilik ve refahı kapsamında çalışan sosyal hizmet mesleğinin, çalışmalarını gerçekleştirirken kullandığı kuram, yaklaşım ve değerlerinin, insan haklarının kuşattığı özgürlük ve hakların bütününden ayrı olmayacağını farkındadır (Yıldırım ve Aslan, 2019; Zengin ve Altındağ, 2016). Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara yönelik çalışmaların merkezinde yer alan sosyal hizmet uzmanlarının tümü insan hakları çalışanı olarak adlandırılabilir (Ife, 2001: 8).

Yıldırım ve Aslan' (2019) göre; birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşak haklar olarak ayrı kategorilere ayrılmış insan haklarında; birinci kuşak haklar, bireyi devlete karşı koruyan ve devletin yetkilerinin sınırlandırıldığı, başkasına bahşedilemeyen, yasal mekanizmalar tarafından korunması gereken hakları (yaşama ve özgürlük hakkı, kendini ifade etme hakkı, adil yargılanma hakkı, din özgürlüğü hakkı vb.), ikinci kuşak haklar; ekonomik, sosyal ve kültürel hakları (sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, çalışma, sosyal güvenlik hakkı vb.), üçüncü kuşak haklar bireyden ziyade topluma, topluluğa ve nüfusa ait hakları (ekonomik gelişme hakkı, uyumlu toplumda yaşama hakkı vb.), dördüncü kuşak haklar ise gelecek nesillerle insan hakları ilişkisini ele alan (buzulların erimesi, iklim değişiklikleri vb.) hakları kapsamaktadır. Farklı kategorilere ayrılmış olan insan haklarının temelinde insan onuruna yakışır bir yaşam ve insanların her anlamda iyilik hali ve refahı yer almakla birlikte tüm bu hakların var olması ve varlığının devamının sağlanmasında sosyal hizmet uygulamalarını görmek mümkündür.

Birinci kuşak insan haklarında sosyal hizmet uygulamasının savunuculuk yönü ön plana çıkmaktadır. Hizmet alan kesim adına, hizmet alanla birlikte, hizmet alanı güçlü ve aktif kılan savunuculuk, kaynaklara eşit ulaşım sağlanmadığında, hak ihlallerinin ortaya çıktığı anda sosyal hizmetin önemli bir rolü olarak

gündeme gelmektedir (Ife, 2008: 39). Nitekim sosyal hizmet mesleği insan hakları ihlalleri, eşitsizlik ve sosyal adaletsizlikle mücadele eden, insanların insan olmasından kaynaklı değerli olduğuna vurgu yaparak insanın değerli olmasını engelleyen tüm aksaklıklarla mücadele eden bir meslektir (Çoban-Kaynak, 2017).

Sanayi devriminin doğuşu ile sosyal yapıda ve sınıflar arasında derinleşen eşitsizliklerle ortaya çıkan ikinci kuşak haklardan yararlanmadaki aksaklıklar ve hak ihlalleri de sosyal hizmeti yakından ilgilendirmektedir. İkinci kuşak sosyal, ekonomik ve kültürel hakların önemi ve kullanımı, insan hakları kavramını sosyal hizmetin merkezine alır. Nitekim sosyal hizmet uzmanlarının çoğu hizmet alan kesimin ikinci kuşak haklarından yararlanabilmesi çerçevesinde bir hizmet yürütür. Hizmet alan kesimin ikinci kuşak haklarında yer alan yeterli bir gelir ve yaşam standardı hakkı, sağlık hakkı, gelir güvencesi hakkı sosyal hizmet uzmanının çalışma alanının sınırları içerisindedir (Ife, 2008: 42).

Hümanist bir toplum yaşamının oluşmasını destekleyen, toplumların kendi kaderini tayin hakkına vurgu yapan üçüncü kuşak haklar ve çevre ile insan hakları arasındaki ilişkiyi ele alarak gelecek nesillerin haklarına vurgu yapan dördüncü kuşak hakların da sosyal hizmetle bağlantılı olduğu aşikardır. Toplumda insan ve insan haklarının ön planda olduğu barışçı ve özgür bir toplumun oluşması sosyal hizmetin hedeflerindedir. Ayrıca iklim değişikliği, çevresel bozulmanın beraberinde getirdiği sorunlar ve bu sorunların insanlar üzerindeki etkileri de sosyal hizmetin çalışma alanlarındandır (Dominelli, 2021; Dominelli, 2014; Shaw, 2013). Tüm bunlar insan hakları ve sosyal hizmetin etkileşimini ve aralarındaki kuvvetli bağı ortaya koyan argümanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan hakları ve sosyal adalet çerçevesinde sosyal hizmet, insan onurunu ve değerini yüceltmeyi hedefler. Toplumda her bireyin eşit kaynaklara ulaşması kapsamında eşitsizlikle mücadele eden sosyal hizmet, bu anlamda sosyal politika üretmede de aktif yer alır. Hak ve özgürlükler her ne kadar yasalarla güvence altına alınmış olsa da toplumun tüm kesimi haklardan eşit düzeyde yararlanamamaktadır. Bu doğrultuda sosyal hizmet hak ve özgürlüklerden yararlanamayan kişi ve grupların haklarının korunması ve iyilik durumlarının artırılmasına yönelik mesleki müdahalelerde bulunmaktadır (Çoban-Kaynak, 2017). Ayrıca sosyal hizmetin, sürekli gelişen ve değişen toplumların ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümünde insan odaklı hareket etmesi ve insanı değerli kılacak yaklaşımlar sunabilmesi insan hakları perspektifinden önem arz etmektedir (Gedik, 2020).

2. Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, insanın değerli olduğunu savunan, insan haklarının varlığından söz eden "insan hakları kavramı" tüm dünya genelinde dikkat çekmiş ve önem kazanmıştır. İnsanın insan olmasından kaynaklı haklarının çoğu yasalarla korunmakla birlikte, her bireyin sahip olduğu haklara eşit ulaşamaması, özellikle dezavantajlı grupların haklarının varlığından haberdar olmaması ve hak ihlallerine maruz kalmaları sosyal hizmet müdahalelerini gerekli kılmıştır. İnsan hakları bağlamında sosyal hizmet müdahalelerinin gerekli olduğu alanlardan birisi de savunmasız ve korunmasız olan çocuklardır (Gedik, 2022).

Toplumların temelini oluşturan ve geleceğini şekillendiren çocukların, kaliteli bir yaşam sürmesi, karşılaştıkları sorunların değerlendirilmesi ve sorunlara çözümler üretilmesi ülkeler açısından oldukça önemlidir. Modern anlamda çocukların korunma düşüncesi sanayi devriminin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Çocukların ağır şartlarda çalışmasının uygun bulunmadığı, bu anlamda çocukların korunması gerektiğine dair düşünce çocukların korunmasına yönelik ilk sosyal politika tedbirlerini oluşturmuştur. Bu tedbirler çalışma saatlerine ilişkin hukuki düzenlemelerden oluşmaktadır (Karakaş ve Çevik, 2016).

Hukuksal anlamda çocuk haklarına ilişkin sözleşmeler ise 21.yy'da düzenlenmeye başlamıştır. Bu durum insanlığın var olduğundan bu yana çocukların korunmasız ve savunmasız olduğu düşünülürse çocuklara özel hakların tanımlanmasında, diğer bir ifade ile "çocuk hakları" kavramının oluşturulmasında geç kalınmışlığın göstergesidir. Çocuk haklarına ilişkin uluslararası alanda ilk olarak 1924'te çocuğun

korunması, gelişimi, eğitimi ve barış içerisinde yaşamanısını temel alan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi yayınlanmıştır. Çocuk haklarına yönelik ikinci uluslararası düzenleme Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre yeniden düzenlenmiş hali olan ve insanlığın çocuğa herşeyin en iyisini sunması gerekliliği bakış açısı ile hazırlanan 1959 tarihli BM Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. 1989 yılında ise bu bildiri Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi olarak BM Genel Kurulunda oy birliği ile kabul edilmiştir. 193 ülke tarafından kabul edilen bu sözleşmeyi Türkiye 1994 yılında kabul etmiş, 1995 yılında ise kanun olarak yürürlüğe koymuştur (Dirican, 2018: 44-46).

Çocuk haklarının en geniş anlamıyla tanımlandığı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bütün çocukların ırk, dil, din, cinsiyet vb. farklılıklarına bakılmaksızın aynı haklara sahip olduğu, hakların ise birbirine bağlı ve birbiri ile eşit derecede önemli olduğu vurgulanır. Her biri farklı bir hakkı tanımlayan 54 maddeden oluşan sözleşmede hakların, hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma olmak üzere dört gruba ayrıldığı görülmektedir. Hayatta kalma hakkı, her ne koşulda olursa çocuğun yaşama hakkı olduğunu, bu çerçevede çocuğun var olabilmesi için gerekli olan beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi olarak tanımlanır. Korunma hakkı, savunmasız ve güçsüz olan çocukların her türlü ihmal, istismar ve sömürüden korunması gerektiği ile ilgilidir. Gelişme hakkı, çocukların tam potansiyellerine erişebilmeleri için gerek duydukları biyolojik, fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinin zorunluluk olduğu hak olarak tanımlanmıştır. Katılım hakkı ise çocukların toplumda aktif rol alabilmeleri, kendi düşüncelerini özgürce ifade edebilmeleri, kendi yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olmaları gerektiğini kabul eder (UNICEF, 2007). Çocuk haklarına yönelik koruyucu ve önleyici tedbirler barındıran, çocukları hakların asıl sahibi olarak tanımlayan ve çocuğun yüksek yararını her şeyden üstün tutan bu sözleşme, sosyal hizmetin çocuk refahı alanındaki uygulamalarına yönelik bakış açısı ile örtüşmektedir. Nitekim sosyal hizmet çocukların korunmaya ve desteklenmeye ihtiyacı olduğu düşüncesi temelli, bunu gerçekleştirme noktasında ise kendine has yaklaşım ve müdahalelerle hareket eden, uygulamalarında çocuğun yüksek yararını her şeyin üstünden tutan bir disiplindir.

Sosyal hizmetin önemli çalışma alanlarından birini oluşturan çocuk refahı alanında temel gaye çocuğun her anlamda iyilik halinin sağlanması olmakla birlikte, çocukların ihmal ve istismardan korunması, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocukların her türlü gereksiniminin karşılanması, çocukların eşit kaynak ve haklara ulaşımının sağlanması, çocukların sağlıklı gelişimi önündeki engellerin kaldırılması, her çocuğun kendi düşüncelerini ifade edebilmesi ve değerli olduğunu düşünmesidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde tüm bu hususların yer almasına karşın uygulamada noksanlıkların olması, hakların yazılı bir belge niteliğinden çıkamaması, sosyal hizmetin çocuk refahı alanında aktif rol almasını ve müdahalelerde bulunmasını gerekli kılmıştır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, toplumun çocuklara nasıl bakması gerektiği konusunda bir bakış açısı kazandırması, insan haklarının temel öznelerinin ve değişimin ana uygulayıcılarının çocuklar olduğunun kanıtlanması açısından önemli olmasına karşın, sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten bu yana sorgulanması ve halen hak ihlallerinin var olması çocukların korunmasına ilişkin yasalarda ve yasaların uygulanmasında eksiklik olduğunun kanıtıdır (Avrupa Konseyi, 2016). Nitekim çocukların her geçen gün ihmal ve istismar ile karşı karşıya kaldığı, çocuk suçluluğunun arttığı, çocukların "hak" olarak tanımlanan eşit fırsat ve imkanlara ulaşamadığı, kendileri hakkında alınan kararlarda yer alamadığı görülmektedir. Çocukların tam ve eksiksiz bir şekilde hak sahibi olarak görülerek haklarından tam anlamıyla yararlanabilmesi çocuk haklarına ilişkin yasa ve belgelerin "hak temelli" oluşturulmasının yanı sıra çocuklara yönelik uygulamaların "hak temelli" gerçekleştirilmesiyle ilişkilidir. Hak temelli yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilecek uygulamalar, çocukların ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan haklarından bahsetmek yerine, çocukların var olan haklarının her zaman kullanabilmelerini kapsamaktadır. İnsan hakları mesleği olarak tanımlanan sosyal hizmet de çocuk refahına yönelik çalışmalarında hak temelli yaklaşımı benimsemektedir.

3.Hak Temelli Yaklaşım

İnsan hakları temelli bir meslek olarak tanımlanan sosyal hizmetin ortaya çıkışı ve gelişiminde “hayırseverlik” kavramı ön plana çıkmaktadır. Hayırseverlik temelli, iyi niyet çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin sosyal hizmet olarak görülmesi sosyal hizmetin yardım işi olarak algılanmasına yol açmıştır. Nitekim bu durum sosyal hizmetin hak temelinden ziyade “hayır yapma” ve ihtiyaçları karşılama üzerine çalışan bir meslek olarak tanımlanmasına yol açmıştır (Tufan ve ark., 2009; Çoban-Kaynak, 2017). Hayırseverlik kapsamında yürütülen faaliyetlerin sorunların çözümünde yetersiz kalması, kısa vadedeki çözümlerin, sosyal yapıdaki sorunları görünmez kılmaktan ve sorunların derinleşmesine sebep olmaktan öteye gidememesi hak temelli yaklaşımı zorunlu kılmıştır. Esas olan asıl sorunların tespit edilmesi ve bu sorunların yapısal boyutu da ele alınarak ortadan kaldırılmasıdır. Hayırseverlik anlayışının tüm bunlara cevap verememesi hak temelli yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hak temelli yaklaşımda “hak sahibi” ve “görev sahibi” kavramları ön plana çıkmaktadır. Bunlardan “hak sahibi” hakkın asıl öznelere olarak tanımlanırken “görev sahibi” hakların sağlanması noktasında sorumlulukları olan devlet ve/veya devlet dışı aktörlerdir (Zengin ve Altındağ, 2016).

Hak temelli yaklaşım haklara tam ulaşım konusunda hak sahibi ve görev sahiplerini güçlendirerek harekete geçirir (Tufan ve ark., 2009). Hak sahiplerini haklarını bilmesi ve talep etmesi yönünde teşvik ederken, görev sahiplerini ise hakların korunması, geliştirilmesi ve uygulanması konusunda sorumlu tutar (Kırılıoğlu ve Akçay, 2019).

Hak temelli yaklaşım, kişi özgürlüğü, güvenlik, hukukta eşitlik, uygun standartlarda yaşama, beslenme, barınma, giyinme, ücretsiz sağlık ve eğitim, çalışma ve eşit ücret, özgürce bir fikre sahip olma ve bu fikri ifade edebilme haklarını kapsar. Bu bağlamda hak temelli yaklaşım, insan hakları ihallelerinin var olduğu, adaletsizlik, çatışma, eşitsizlik, marjinalleştirme gibi meselelerde insan hakları odaklı müdahaleler geliştirir. Bu yönüyle hak temelli yaklaşım insan ihtiyaçları temelli yardımdan, insanların haklarını bildiği, hak arama yoluna gittikleri ve haklarını gerçekleştirme yolunda güçlendikleri bir yaklaşım olması yönüyle ayrılır (Zengin ve Altındağ, 2016).

Sosyal hizmet uygulamalarında insan hakları temelli bir bakışa yer vermek, sosyal hizmet uzmanının müracaatçıyı hak sahibi olarak tanımlayıp, müracaatçının hayatını etkileyen yapısal eşitsizliklerle mücadele etmesini gerekli kılar. Sosyal hizmet uygulamasında hak temelli yaklaşım bireysellikten ziyade, daha geniş çevresel ve yapısal sorunlara odaklanan bir değerlendirme gerektirir. Sosyal hizmet müdahalelerinde hak temelli yaklaşımı benimseyen sosyal hizmet uzmanı, sosyal adalet, eşitsizlik ve haklar mücadelesinde müracaatçının müttefiki konumundadır (McPherson ve ark., 2017).

Eşitlik, hakların kanun altına güvence altına alınması, sorunlarda köklü değişikliklere gidilerek kalıcı çözümlere gidilmesi, haklar konusunda insanların bilgilendirilip, hak arama konusunda güçlenmesine vurgu yapan hak temelli yaklaşım dezavantajlı grup içinde pozitif ayrımcılığı savunmaktadır (Ayan, 2015; Ulucan, 2013). Günümüzde, insan hakları ihlali ile karşılaşan ve haklarını tam anlamıyla kullanmayan dezavantajlı birey ve grupların; haklarının farkında olmaları, haklara erişim konusunda bilinçlendirilmeleri, haklarını tam anlamıyla kullanabilmeleri, karar verme süreçlerinde aktif rol almaları ve insan haklarının temel aldığı insan onuru ve değerine uygun bir yaşam sürdürebilmelerinde hak temelli yaklaşım büyük önem taşımaktadır. Dezavantajlı grup içerisinde yer alan çocuklara ilişkin uygulamalarda ve sunulan hizmetlerde hak temelli yaklaşımın benimsenmesi oldukça önemlidir.

4.Adli Sürece Dahil Olan Çocuklar ve Hak Temelli Yaklaşım

2005 yılında kabul edilen ve halen yürürlükte olan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocuk adalet sisteminin işleyiş ve uygulamalarına çocuk odaklı bakış açısı kazandırmıştır. Kanunun amacı korunmaya ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasını, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Çocuk Koruma Kanunu'na göre suça sürüklenen çocuk, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk olarak; korunmaya ihtiyacı

olan çocuk ise bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlanmaktadır (ÇKK m. 3/1). Kendisine karşı işlenmiş suçun sonucu olarak herhangi bir zarara maruz kalan çocuklar ise mağdur çocuk olarak nitelendirilmektedir.

Çeşitli nedenlerle adli sisteme dahil olan çocuklara sunulan hizmetlere bakıldığında bunların çocukların üstün yararını gözettiği, haklarını koruma altına aldığını ve bunları yaparken çocukları “hak sahibi” olarak gördüğünü söylemek mümkündür. Özellikle son yıllarda, adli sisteme dahil olan çocuklar kapsamında çocuk hakları odaklı ve hak temelli yaklaşımı barındıran uygulamaların artmış olması dikkat çekmekle birlikte bazen uygulamalarda çocuk hakları ve hak temelli yaklaşımın tam anlamıyla sağlanmadığı bilinmektedir. Çocukların adli sürece dahil olduğu konular; velayet davaları, vasi tayini, evlat edinme, çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulması, suça sürüklenme, mağdur olma, kendi yargılanmaları veya annelerinin yargılanmaları nedeniyle hapsedilme ve bir adli olaya tanık olmalarıdır.

Adli sisteme dahil olan çocuklar için uluslararası mevzuatta çocuk dostu adalet kavramı kullanılmakta olup bu çerçevede 6 temel ilke üzerine odaklanılmıştır. Bu ilkeler, “ayrımcılığa karşı koruma, çocuğun yüksek yararının korunması, adil yargılanma/hukukun üstünlüğü, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması, çocuğun sözünün dinlenmesi/çocuğun katılımı ve çocuğun saygınlığıdır” (Atılğan ve ark., 2014).

Çocukların adli sürece dahil olma şekilleri birden fazla olsa da hepsinde ortak amaç çocukların iyilik halini sağlamak ve her durumda üstün yararları doğrultusunda hareket etmektir. Velayet davalarında görevli meslek elemanı çocuğun hangi ebeveyni ile kalmasının onun için uygun olacağını, haklarının (barınma, sağlık, eğitim hakları) hangi durumda kontrol altında olacağını çocuk için düşünür ve onun hakları perspektifinde değerlendirir. Ebeveynlerinin boşanması halinde çocuğun velayeti taraflardan birine verilir ve çocuk yaşamını o ebeveynin sorumluluğu altında sürdürür. Boşanma sonucunda çiftlerin birbirleriyle sağlıklı bir şekilde iletişim kuramaması sonucunda çocuk bir ebeveyninden mahrum hale gelmekte, onunla görüşmemektedir. Çocuğunu görmek her ebeveynin hakkı olduğu gibi çocuk da anne/babasını görme hakkına sahiptir. Çocuğun yaşı ne olursa olsun sağlıklı bir psikososyal gelişiminin sağlanabilmesi için ebeveyn desteğine ihtiyacı vardır. Çocuğun velayeti kapsamında hazırlanan sosyal inceleme raporlarında velayetin kime verileceği hususu detaylı olarak değerlendirilmekle birlikte velayeti uygun olmayan ebeveynle, çocuğun kişisel ilişki kurması hususuna da değinilmektedir. Nitekim çocuğun anne ve babası ile ilişkisinin devamı onun en doğal hakkıdır. Mahkeme kararlarında da hazırlanan sosyal inceleme raporları doğrultusunda velayeti alamayan ebeveynle çocuğun ilişkisinin devamına yer verildiği ve ilişki aralığının belirlendiği bilinmektedir. Fakat her ne kadar mahkeme kararında yer alsada velayeti alamayan ebeveynin çocuğunu görebilmesi için icra davası açtığı, çocuğun icra kapsamında ebeveyni ile görüşmesinin sağlandığı ve bu durumun çocuk için travmatik bir süreç olduğu bilinmektedir (Erdoğan ve Kırşehirli, 2021; İmamoğlu, 2021). Çocuk haklarından uzak olan bu uygulamaya 4 Ağustos 2022 tarihli “Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlam ve Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesine Dair Yönetmelik” kapsamında son verilmiş olması çocuk hakları kapsamında önemli bir gelişme olmuştur. Yönetmelik kapsamında çocuğun üstün yararı ve hakları gözetilmiş, çocuğun travmatik süreçler yaşaması ve örselenmeye maruz kalmasının önüne geçilmiştir. Ebeveynlerin çocukları ile görüşmesi icra yoluyla değil Adalet Bakanlığı bünyesinde yer alan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü bünyesinde görevli meslek elemanları (psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı) koordinesinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Çocuğun ebeveyni kapısında değil de çocuk için planlanmış görüşme odalarında tesliminin sağlanmasını ve tüm bu süreçlere eşlik eden meslek elemanının yer aldığı bu uygulama çocuğun üstün yararı ve çocuk hakları kapsamında oldukça önemlidir.

Bakım ve sorumluluğu ebeveynleri tarafından karşılanmayan, bu sebeple kurum bakımında olan çocukların psikososyal açıdan sağlıklı bireyler olmasını sağlamak için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca yürütülen hizmetler vardır. Bunlardan biri çocukların aile ortamında büyümesini sağlayıp onların sağlıklı bireyler olmasını amaçlayan evlat edinmedir. Çocuğun kurum bakımında kalması çocuk için genellikle son seçenek olarak düşünülür. Çocuk-ebeveyn ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurularak

bireyin topluma kazandırılması amaçlanır. Evlat edinmede çocuğun üstün yararı göz önünde bulundurularak çocukla ona uygun bir aile arasında hukuki bağlar sağlanır. Ailede aranan nitelikler Medeni Kanun'da belirtilmektedir.

Evlat edinme ile aile ve çocuk arasında soy bağı kurulur. Evlat edinmek için başvurular ve gerekli incelemeler Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nce yürütülür. Çocuğu evlat edinmek için uygun bulunan aile ve çocuk meslek elemanlarınca izlenir. Sonuç olumlu olursa son aşamada Aile Mahkemesi kararı ile evlat edinme gerçekleştirilir. Bu süreçte evlat edinilecek çocuk adli sisteme dahil olur. Mahkeme çocuk için Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'nden sosyal inceleme raporu yazılmasını talep edebilir. Uzman, aile ve çocuk ile gerekli görüşmeleri yaparak çocuğun yüksek yararını düşünerek kendi kanaatini bildirir. Sonuç olarak Mahkeme kararı ile evlat edinme gerçekleştirilir.

Adli sisteme dahil olan çocuklar için sunulan hizmetlere bakıldığında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında danışmanlık, bakım, sağlık, barınma ve eğitim tedbirlerinin verildiği, bu tedbirlerin dışında meslek edindirilmesi amacıyla İŞKUR'a yönlendirildiği görülmektedir. Herhangi bir nedenle suça sürüklenen çocuk hakkında onunla görüşme yaparak sosyal inceleme raporu hazırlayan uzmanın asıl amacı çocukların gerçek ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bunların karşılanması için bir müdahale planı hazırlamaktır. Bu çerçevede hak temelli yaklaşıma göre çocuk "hak sahibi" olarak görülür. Bu tedbirlerden birini ya da birkaçını ilgili mahkemeden talep eden uzmanın müdahale planı süreci bitmiş gibi görünse de bu tedbirlerin uygulanıp uygulanmadığı, kim tarafından, ne kadar süreyle uygulandığının takibi konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Sistemin çocuğun bu haklarına ulaşma noktasında gerekli kararları aldığı ancak bu kararların uygulanması noktasında izleme sürecinde yetersiz kaldığı görülmektedir.

Adli sürece dahil olan çocuklar için yukarıda bahsedilen ÇKK kapsamında verilen tedbirler dışında sunulan hizmetlere bakıldığında mağdurun ifadesinin Adli Görüşme Odası'nda alındığı görülmektedir. Adliyeler bünyesinde kurulan adli görüşme odaları adli süreç içerisinde yer alan mağdur, tanık ve suça sürüklenen çocuklar ile cinsel suç, aile içi şiddet mağdurları ve diğer kırılgan gruba dahil mağdurlarla uygun ortam ve yöntemle görüşme yapılmasını, ikincil örselenmesinin önüne geçilmesini, korunma ihtiyaçlarının ve gerekli hizmet modellerinin belirlenmesini amaçlayan birimlerdir (AGO, 2017).

Adli Görüşme Odası'nda sadece görevli meslek elemanları psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı ile görüşme yapan ve mağdur olduğu ya da tanık olduğu olayı anlatan çocuğun bu süreçte sadece uzman ile iletişim kurması, aynı olayı birden fazla kişiye anlatarak ikincil örselenmenin yaşanmaması amaçlanır. Mağdur çocuğun maruz kaldığı olay neticesinde daha fazla örselenmesini önlemek, mağdur ve şüphelinin yan yana gelmesini engellemek, güvenlik, mahremiyet, haysiyet, insan onuruna uygun muamele görme, adil yargılama, ayrımcılıktan korunma, süreçlere katılma, görüş ile kaygılarını iletebilme haklarını korumak, yargılama sürecinin zorluklarına karşı korunma hakkını gözetmek, çocuğun adliyenin soğuk ortamından az da olsa uzak kalmasını sağlamak amaçlarıyla adli görüşme odaları kullanılmaktadır.

Adli Görüşme Odaları, çocuklar öncelikli olmak üzere tüm kırılgan grupları kapsar. Soruşturma ve kovuşturma aşamasında kullanılabilir. Soruşturma aşamasında AGO'da ifadesi alınan mağdurun kovuşturma aşamasında ifadesinin tekrar AGO'da alınması durumunda mağdur ikincil örselenmeye maruz kalmaktadır. Sanığın ilgili mahkeme kararı sonucunda ceza alacağı düşünüldüğünden mağdurdan bir kez daha ifade alınmasının gerekli olduğu durumlar görülebilmektedir. AGO haricinde adli süreçte duruşmaya çıkacak olan çocuklarla duruşma öncesinde kaygı seviyesini düşürmek amacıyla ön görüşme yapılmaktadır. Bu görüşmede çocuğun kendisini rahat hissetmesini sağlamak, heyecanını yönetmesi konusunda yardımcı olmak, duruşmada uzmanın da yanında olduğunu göstermek temel amaçlardandır.

AGO'nun önceliği adalet sistemi içine girmiş olan çocuklardır. Uygulamaya bakıldığında görüşme yapılan çocukların genellikle bir suçtan dolayı mağdur ya da tanık olduğu görülmektedir. Suça sürüklenmiş çocukların ifadesinin AGO'da alınabildiği ancak bunun uygulamada çok tercih edilmediği görülmektedir. Suça sürüklenmiş çocukların ifadesi kolluk kuvvetlerince uzman olmadan alınmadığından kolluk kuvvetlerince adliyeye getirilen çocuğun ifadesi savcı odasında alınmaktadır.

Suçta sürüklenen çocuklarla ilgili olarak Çocuk Koruma Kanunu'nun 15 maddesinde "suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır."

“Çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir” ifadesi yer almaktadır. Suça sürüklenen çocuğun ifadesi esnasında sosyal çalışma görevlisinin bulunması ile çocuğun adalet mekanizmasındaki süreçlerden olumsuz etkilenmemesi, çocuğun ifadesini rahat bir şekilde verebilmesi, çocuğun hakları ve kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargı süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgi edinmesi amaçlanmaktadır. Nitekim çocuğun içerisinde bulunduğu adli süreç hakkında bilgilendirilmesi, kendisini rahat ifade edebilmesi ve hakkındaki kararlarda yer alabilmesi çocuk hakları bağlamında oldukça önemlidir. Çocuk ifadesi esnasında kanunlarda sosyal çalışma görevlisinin bulundurulmasının zorunlu kılınmadığı dikkat çekmektedir. Çocuğun ifadesi esnasında sosyal çalışma görevlisinin bulundurulması Cumhuriyet Savcısının talebine bırakılmıştır. Ceza Muhakemesi Kanununun 150. maddesinin 2. bendine göre çocuğun ifadesinin alınması sırasında müdafî hazır bulunması zorunlu kılınırken sosyal çalışma görevlisinin zorunlu olmaması uygulamayı hak temelli yaklaşımdan uzak kılmaktadır.

Mağdur çocuklara yönelik Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 236/3. Maddesinde “Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur. Bunlar hakkında bilirkişilere ilişkin hükümler uygulanır.” ifadesi yer almaktadır. Mağdur çocuğun ifadesi, çocuğun maruz kaldığı olay kapsamında Cumhuriyet Savcısının talimatı doğrultusunda Çocuk İzlem Merkezlerinde, adli görüşme odalarında veya kolluğun çocuk birimlerinde alınmaktadır. Yukarıdaki madde kapsamında mağdur çocuğun ifadesinde alanında uzman kişiler yer almaktadır. Çocuk İzlem Merkezleri Sağlık Bakanlığı bünyesinde yer alan, öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, çocukların adli ve tıbbi işlemlerini alanında uzman kişilerce tek seferde gerçekleştirilmesini, cinsel istismara uğramış çocuklara bilinçli ve etkili bir şekilde müdahale edilmesini, çocuğun yaşadığı olaylara ilişkin kendisini rahatça ifade edebilmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuş birimlerdir. Çocuk İzlem Merkezleri ile mağdur çocuğun, adli merciler, kolluk kuvvetleri ve sağlık kurumları tarafından değerlendirilme kapsamında yaşadığı olayı defalarca anlatması ve travmasının şiddetlenmesi önlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Çocuk İzlem Merkezlerinde alanında uzman kişilerin bulunması, ortamın çocuğa uygun şekilde dizayn edilmiş olması, çocuğun kendisini rahat hissetmesini sağlamakta, kendisini rahat hisseden, güven duyan ve sürece ilişkin bilgi edinen çocuk yaşadığı konuya ilişkin sağlıklı ve korkusuzca bilgi verebilmektedir. Çocuk odaklı bu uygulama çocuk hakları ile örtüşmekte, çocuğun üstün yararının gözetildiğini göstermektedir.

Çocuk İzlem Merkezlerinde olduğu gibi adli görüşme odalarında da çocuğun kendisini rahat ifade edebileceği bir ortam bulunmakta, çocuğu sürece hazırlayan, süreçle ilgili bilgi edinmesini amaçlayan, çocuğun kendisini rahat ifade edebilmesi noktasında güçlendiren meslek elemanları yer almaktadır. Adli görüşme odalarında çocukla görüşmelerin yaş, cinsiyet ve gelişim dikkate alınarak, herhangi bir ayrımcılığa mahal vermeksizin gerçekleştirilmesi, çocuğun yaşı ve gelişimine uygun olarak hakları ve süreç hakkında bilgilendirilmesi, çocuğun tedbir kararlarına ihtiyacının olup olmadığını çocuğa ilişkin raporda değerlendirilmesi uygulamanın hak temelli yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Adli görüşme odalarında çocukla görüşme gerçekleştiren uzmanların adliyede çalışan psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacıdan oluşması çocuğun üstün yararı ve görüşmelerin kalitesi için önemlidir. Nitekim çocukla görüşürken çocuğa yaklaşım, çocuk odaklı bakış açısına sahip olma, çocuğun seviyesine inebilme, çocuk haklarını bilme ve aktarabilme, çocuğun kendisini ifade etmesinde yardımcı olma ve çocuğu güçlendirme, adli sürece ilişkin bilgi sahibi olma önem arz etmektedir. Çocuk İzlem Merkezi ve adli görüşme odalarında çocuğun ifadesinin alınmasında esas olan çocuğun üstün yararı ve çocuğun ikincil örselenmesinin önüne geçme durumu kimi zaman uygulamalarda sağlanamamaktadır. Çocuk İzlem Merkezi ve adli görüşme odalarında ifadesi alınan çocuğa adli süreçte veya duruşma esnasında yaşanan olay tekrar anlatılabilmekte, çocuğun ikincil travma yaşaması kaçınılmaz olmaktadır. Çocuk İzlem Merkezlerinin her ilde olmayışı da çocuğun ifadesinin ÇİM'lerde alınmasını engellemektedir.

Mağdur çocuk ifadeleri savcı talimatı doğrultusunda adli görüşme odaları ve Çocuk İzlem Merkezi dışında çocuk şube müdürlükleri ve çocuk bürolarında da alınabilmektedir. Çocuğun ifadesi esnasında sosyal çalışma görevlisi çocuğun yanında bulunmaktadır. Sosyal çalışma görevlisi emniyette çalışan sosyal çalışma görevlisi olabileceği gibi Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nde çalışan sosyal çalışma görevlileri ve/veya İl bünyesinde çalışan sosyal çalışma görevlisi tanımında yer alan meslek elemanlarından oluşabilmektedir. Çocuğun ifadesinin alındığı ortamın çocuk için uygun olmayışı, çocuğun ifadesinde bulunan sosyal çalışma görevlisinin (sosyal çalışma görevlisi; PDR, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik aile ve tüketici bilimler, sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensupları) adli sürece hakim olmaması ve çocukla görüşme konusunda mesleki eğitiminin bulunmayışı, çocuğun ifadesini alan polis memurunun ise çocuk görüşme yapma ile ilgili yeterli bilgi ve becerisinin olmaması ve sosyal çalışma görevlisinin çocuğun beyanının alındığı görüşmede çocuğun yanında yer alma nedenini bilmiyor olması, çocuğun kendisini rahatça ifade edebilmesini, içerisinde bulunduğu adli sürece ilişkin bilgi sahibi olmasını engellemekte, duygusal anlamda yıpranmasına, örselenme yaşamasına sebep olabilmektedir. Bu durum çocuk haklarından ve hak temelli yaklaşımdan uzak bir uygulama sergilendiğinin göstergesidir.

Çocuk Koruma Kanununun 22/2. maddesi doğrultusunda mahkeme çocuğun sorgusunun yapılacağı duruşmada çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulmasını talep edebilir. CMK 236/3. maddesi kapsamında duruşma da mağdur çocukların yanında bir uzman bulunması zorunlu iken suça sürüklenen çocukların yanında uzman veya sosyal çalışma görevlisi bulundurulması zorunlu kılınmamış, mahkemenin takdirine bırakılmıştır. Suça sürüklenen veya mağdur olmasının ötesinde her iki durumda da ortak olan çocuk olmaktadır. Çocukların sadece çocuk olmasından ötürü edindikleri çocuk haklarının her iki kavramda da yer alan çocuklar için geçerli olduğunu unutmamak gerekir. Bu kapsamda çocuğun yanında suça sürüklenen veya mağdur olması fark etmeksizin sosyal çalışma görevlisinin bulunması çocuk hakları bakımından önemlidir. Sosyal çalışma görevlisi duruşma öncesi çocukla ön görüşme yapıp, çocuğu hukuki süreçle ve hakları ile ilgili bilgilendirmeli, çocuğun yanında olduğunu hissettirmeli, çocuğun kendisini rahat ifade edebilmesi hususunda destek olmalı, çocuğun duruşmaya ilişkin talebini dikkate alıp (çocuk duruşmada faille aynı ortamda bulunmak istemeyebilir vb.) gerektiği hallerde hâkime talebi iletebilmelidir. Tüm bunlar çocuğun üstün yararı kapsamında çocuk hakları temelli yaklaşımları barındırmaktadır.

Adli sürece dahil olan çocuklara ilişkin gerek ÇİM ve AGO personeli tarafınca yapılan görüşmeler sonrası düzenlenen görüşme raporlarında gerekse mahkemenin duruşma öncesi suça sürüklenen çocuğun koruyucu destekleyici tedbirlere ihtiyacı olup olmadığının değerlendirilmesi kapsamında talep ettiği sosyal inceleme raporlarında çocuk eğitim, sağlık, danışmanlık, bakım tedbirleri kapsamında değerlendirilmekte, çocuğun ihtiyacı olduğu tedbirler raporlarda belirtilmektedir. Çocuğun üstün yararı kapsamında raporlarda belirtilen tedbir kararları mahkemece verilmekte ve ilgili kurum ve kuruluşlarca yerine getirilmektedir. Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun ihtiyaç duyduğu hizmetin tespit edilmesi ve giderilmeye çalışılması, çocuğun haklarından yararlanması kapsamında önemlidir. Nitekim her çocuğun barınma, sağlık, eğitim ve iyi bir ruh haline sahip olma, kendisini ifade edebilme hakkı vardır. Çocuğa ilişkin çocuk hakları kapsamında çocuğun bulunduğu şartların ve çocuğun iyilik halinin değerlendirildiği, gerek duyulması halinde çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen müdahale hak temelli yaklaşımı barındırmaktadır. Koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasında kurum ve kuruluşlarla iş birliği hareket edilmesi ve kurumların tedbir kararlarının uygulanmasındaki hassasiyeti oldukça önemlidir. Çocuğun koruyucu ve destekleyici tedbirler kapsamında değerlendirilme aşaması hak temelli yaklaşımı barındırırken tedbir kararlarındaki uygulamaların da çocuk hakları bağlamında hak temelli yaklaşım perspektifinde yerine getirilmesi gerekmektedir. Örneğin hakkında danışmanlık tedbir kararının verilmesi uygun görülen çocuk hakkında, çocuğun talebi olmaksızın çocuğun yararı kapsamında hazırlanan raporlarda yer alan tedbir talebi mahkemeye sunulmakta, mahkeme tedbir kararının uygulanması hükmü vermekte ve tedbir kararı uygulanacak kuruluşa iletilmektedir. Kuruluşlarca çocuk için tedbir kararını yerine getirecek personel

görevlendirilmesi yapılmaktadır. Tedbir kararını yerine getirecek personelin, tedbir kapsamında çocukla çalışma yürütmesi, çocuğun takibini sağlaması, çocuğun ihtiyaçlarını tespit etmesi ve ihtiyaçların giderilmesi noktasında çalışma sağlaması, çocuğun güçlendirilmesi yönünde destek olması, çocuğun sorunlarına yönelik müdahalelerde bulunması oldukça önemlidir. Bu kapsamda yapılacak müdahaleler hak temelli yaklaşımla bağdaşmakla birlikte, danışmanlık tedbiri adı altında çocuğun yararına olmayacak görüşmeler yapmak, tedbir kararını görev olduğu için ifa etmek, çocukla iş birliği içerisinde çalışmamak, çocuğa farkındalık kazandırmamak ve çocuğu güçlenmesi noktasında desteklememek çocuk hakları ve hak temelli yaklaşımdan uzak bir uygulamayı beraberinde getirmektedir.

Kendi yargılanması nedeniyle hapsedilen 12-18 yaş arası çocuklar ve annelerinin yargılanmaları nedeniyle hapsedilen 0-6 yaş arası çocuklarda hak temelli yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesi gereken önemli bir kesimi oluşturmaktadır. Nitekim çocuk ve hapis kelimelerinin yan yana dahi kullanılması insanda olumsuzluk çağrıştırdıkça, çocukların hapis hanelerde bulunması çocuk hakları, çocukların üstün yararı, çocukların her anlamda iyilik halinin sağlanması ve her yönden gelişiminin desteklenmesi kavramları ile bağdaşmamakta ve çocuk dostu adliye kavramından uzak kalmaktadır.

Çocukların yetişkinlerin düzenlemesi ile yargılanıyor olması mevzuat, uygulama ve düzenlemenin çocuk hakları odaklı olmamasına, hapis hanelerindeki çocukların yetişkin infaz sistemi içerisinde bir çok hak ihlaline uğramasına neden olmaktadır (CİSST, 2022). Çocuklar yetişkinlerin kaldığı koşullarda hapis edilmekte, hapis hanelerinin mevcut koşulları çocuklar için uygun olmamakla birlikte çocuğun gelişimine ve değişimine olumlu katkı sunacak argümanlar barındırmamaktadır (Sayar ve Arat, 2018). Çocuklar kötü fiziki ve sosyal şartlarda tutulmakta, iyileştirici faaliyetlerden uzakta kalmaktadırlar. Çocuğun gelişimine katkı sunacak, kendisini rahatça ifade ettiği en önemli araç olan oyundan mahrum, çocuk olmaktan uzak bir yaşama mahkum edilmektedir. Çocukların, çocuk olmasından kaynaklı haklarına ulaşamadığı, temel haklarının kısıtlandığı bir sistemde yer alması hak temelli yaklaşımdan oldukça uzaktır.

Sonuç

İnsanların iyiliği ve refahı kapsamında çalışmalarını yürüten sosyal hizmet mesleği insan hakları temelli, hak temelli yaklaşımı benimseyen ve insan hakları savunuculuğunu yapan bir meslektir. Sosyal hizmetin çalışma alanlarında yer alan bireylere ilişkin uygulamaların, insan hakları temelinde ve hak temelli yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda sosyal hizmetin çalışma alanlarında önemli bir yere sahip olan çocuklara yönelik uygulamaların çocuk hakları ve hak temelli yaklaşım ile ne ölçüde örtüşerek gerçekleştirildiğini bilmek ve bu noktada çalışmalara yön vermek sosyal hizmet için oldukça önemlidir.

Sosyal hizmetin önemli bir çalışma alanını oluşturan çocuklar çeşitli rollerde adli sürece dahil olmakla birlikte bu rollere ilişkin çocuklara yönelik farklı uygulamalar söz konusudur. Adli sürece dahil olan çocuklara yönelik uygulamaların her birinin hak temelli yaklaşım perspektifinden değerlendirilmesi sonucu; özellikle son yıllar da adli sürece dahil olan çocuklara yönelik uygulamaların çocuk hakları ve hak temelli yaklaşım perspektifinden sağlanması noktasında yasal düzenlemelerin arttığını, yasal düzenlemelerin çocuk dostu adliye kavramı çerçevesinde uygulamada yerini almaya başladığı, adliyenin soğuk ve ürkütücü yapısının kırılmasına yönelik çalışmalara yer verildiği görülmektedir (Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin kurulması, adli görüşme odalarının oluşturulması, Sağlık Bakanlığı bünyesinde Çocuk İzlem Merkezlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması, çocuğun icra yoluyla ebeveynini gördüğü uygulamanın sonlandırılarak çocuğun üstün yararı kapsamında çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına yönelik yönetmeliğin yayınlanması).

Adli sürece dahil olan çocuklara ilişkin yasal düzenlemelerin ve uygulamaların çocuk hakları perspektifinde ve hak temelli yaklaşımı barındırarak oluşturulmaya çalışıldığı görülmekle birlikte halen bazı uygulamalarda eksikliklerin olduğunu görmek mümkündür. Çocuk ifadesinin kimi zamanlar çocuklara uygun olmayan ortamlarda alınabilmesi(emniyet müdürlüğünde veya savcı odası gibi), çocuklara ilişkin tedbir kararlarını uygulayıcı meslek elemanlarının tedbir kararlarının uygulamasına ilişkin gerekli özveride

bulunması ve söz konusu tedbir kararlarının takibinin sağlanmaması, kanunlarda adli duruşmada mağdur çocukların yanında bir uzman bulunması zorunlu iken suça sürüklenen çocukların yanında uzman veya sosyal çalışma görevlisi bulundurulmasının zorunlu kılınmaması, adli görüşme odalarını ve Çocuk İzlem Merkezlerinin her ilde olmayışı, hapisanedeki çocukların çocuk haklarının göz ardı edilmesi ve çocuk haklarından uzak uygulamalara yer verilmesi bu kapsamdadır. Söz konusu uygulamalara yönelik çocuk hakları ve hak temelli yaklaşım kapsamında gerekli çalışmaların yapılması çocuk refahı alanı için oldukça önemlidir. Nitekim adli sürece dahil olan çocuklar her ne şekilde bu süreçte yer alırsa alsın "çocuk" olmaları haklarından her anlamda yararlanmalarını gerekli kılmaktadır.

Sosyal hizmet mesleğinde hak temelli yaklaşım önemli bir yer tutar. Hayırseverlikten ziyade insanın insan olduğu için sahip olduğu haklar olduğunu savunur. Bu hakların uygulanması devletin görevidir, insan hak sahibidir. Bu noktada adli sisteme dahil olan çocukların adalete erişimlerini sağlamak, hak talebinde bulunmaları için onları güçlendirmek, adli süreçte yıpranmalarını önlemek, kaynaklara ulaştırmak, yaşam standartlarının iyileşmesini sağlamak uzmanların asil görevidir.

Fon

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir fondan faydalanılmamıştır.

Not

1. Çalışmada literatür incelemesinin aşamaları takip edildiğinden etik kurul karar gerekli değildir.

Kaynaklar

- Atılğan, E. Ü., Yağcıoğlu, S. ve Çavdar, Y. (2014). Çocuklarla Adli Görüşme için Rehber. Ankara: UNICEF Türkiye.
- Ayan, B. G. (2015). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Kadına Yönelik Pozitif Ayrımcılık: Uzun Vadeli Sigorta Bakımından Bir Değerlendirme. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3, 351-382.
- Avrupa Konseyi. (2016). Çocuk Hakları Stratejisi (2016-20216). Strasbourg: Avrupa Konseyi
- Ceza Muhakemesi Kanunu. (2004, 4 Aralık). Resmî Gazete (Sayı: 25673). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041217.htm>
- Bağdat, C. (2018). 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunundaki danışmanlık tedbirinin sosyal hizmet açısından değerlendirilmesi; Ankara örneği. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.
- CİSST. (2022). *CİSST 2022 Yılı Hapishaneler Raporu*. İstanbul: Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği.
- Çoban Kaynak, R. (2017). Sosyal Adalet, Eşitlik Ve Sosyal Hizmet. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(4), 252-260.
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005, 3 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 25876). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm>
- Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlam ve Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesine Dair Yönetmelik. (2022, 4 Ağustos). Resmî Gazete (Sayı: 31913). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/08/20220804-11.htm>
- Dirican, R. (2018). Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(2), 51-62.
- Dominelli, L. (2021). A green social work perspective on social work during the time of COVID-19. *International Journal of Social Welfare*, 30(1), 7-16.
- Dominelli, L. (2014). Promoting environmental justice through green social work practice: A key challenge for practitioners and educators. *International Social Work*, 57(4), 338-345.
- Erbay, E., ve Tuncay, T. (2010). İnsan Hakları Eğitimi: Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(3), 147-162.

- Erdoğan, E., & Kırşehirli, T. (2021). Pandemi sürecinde ve öncesinde insan hakları açısından velayet su- i istimali, çocuk icrası ve ebeveyn yabancılaşma sendromu. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 4(7), 257-271.
- Gedik, M. (2020). Sosyal Hizmetlerde "Hak Temelli" Yaklaşım. *Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 28-57.
- Gedik, M. (2022). Sosyal Hizmet Perspektifinde İnsan Hakları ve Çocuk. S. B. Abay Alyüz İçinde, *Sosyal Hizmet Yazıları* (S. 119-136). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Gencer, T. E. (2019). *Göç süreçlerindeki çocukların karşılanamayan gereksinimleri, haklara erişimleri ve beklentileri: Ankara ve Hatayda yaşayan Suriyeli çocuklar örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Gönültaş, B. M., & Kelebek, G. (2017). Metropollerde önemli bir realite: Göç, çocuk suçluluğu ve sosyal hizmet odağında çözüm önerileri. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 142-155.
- Ife, J. (2001). Localandglobalpractice: Relocatingsocialwork As A Humanrightsprofession İn Thenew Global Order. *European Journal Of Social Work*, 4(1), 5-15.
- Ife, J. (2008). *Human Rights And Social Work Towards Rights Based Practice*. ABD: Cambridge University Press.
- İmamoğlu, S. H. (2021). Ana baba ve çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasında çocuğun iradesinin dikkate alınması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 70(3), 841-865.
- Karakaş, B., ve Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887-906.
- Kırlıoğlu, M., ve Akçay, S. (2019). Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Sığınmacı ve Mültecilerin Haklarına Yönelik Bir Değerlendirme. *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler-2 Alanında Yeni Ufuklar* (S. 283-296). İçinde Ankara: Gece Akademi.
- Mcpherson, J., Siebert, C. F., & Siebert, D. C. (2017). Measuring Rights-Based Perspectives: A Validation Of The Human Rights Lens İn Social Work Scale. *Journal Of The Society For Social Work And Research*, 8(2), 233-257.
- Öksüz, S., ve Küsmez, B. (2021). Sosyal Hizmet ve İnsan Hakları:Eleştirel Bir Bakış. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 5(2), 117-130.
- Örgen, A. (2017). İnsan Hakları,Sosyal Hizmet ve Mültecilik Üzerine Bir Derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 17(1), 38-52.
- Sayar, G., ve Arat, Y. (2018). Çocuk İçin Ceza Mekanları. *Journal Of Social and Humanities Sciences Research*, 5(24), 1407-1421.
- Shaw, T. V. (2013). Is social work a green profession? An examination of environmental beliefs. *Journal of Social Work*, 13(1), 3-29.
- Tufan, B., Özgür Sayar, B., & Koçyıldırım, G. (2009). Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu* (S. 76-86). İçinde Ankara: Belediye-İş Sendikası Yayını.
- Uğurlu, Z., & Gülsen, İ. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-24.
- Ulucan, D. (2013). Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15, 369-384.
- UNICEF. (2007). *Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları, Hak Temelli Perspektif*. Dublin: Teknoloji Enstitüsü.
- Yıldırım, B. ve Aslan, H. (2019). İnsan hakları ve sosyal hizmet: ortak bir kader mümkün mü? Nasıl bir ilişki, ne çeşit bir etkileşim? *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 643-664.
- Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179-190.

Yazar Biyografisi/Biyografileri

Ayşe DEMİRCİ, Karabük Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nde çocuk alanında çalışmaktadır. Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Mehmet KIRLIOĞLU, Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Güç, güçlendirme, göç, yoksulluk, ölçek geçerliliği ve güvenilirliği konularında çalışmalar yapmaktadır.

Edanur ATİK, Karabük Adli ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'nde sosyal çalışmacı olarak çalışmaktadır. Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

GRUPLARLA SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİNE İLİŞKİN TÜRKİYE'DEKİ LİSANSÜSTÜ TEZLER: SİSTEMATİK BİR İNCELEME

Postgraduate Theses on Group Social Work Interventions in Türkiye: A Systematic Review

Merve Deniz Pak Güre¹ ve Seda Erdoğan²

¹ Sosyal Hizmet Bölümü, Başkent Üniversitesi, mdpak@baskent.edu.tr, 0009-0004-1234-3307

² Sosyoloji Bölümü, Viyana Üniversitesi, sedaerdoğan@gmail.com, 0009-0006-1117-0912

Öz

Bu araştırmanın amacı, gruplarla sosyal hizmet müdahalelerini içeren Türkiye'deki lisansüstü tezlerin belirlenen değişkenler açısından incelenmesidir. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanı 1969-2023 yılları arasında "sosyal hizmet", "grup", "gruplarla sosyal hizmet", "grup odaklı sosyal hizmet", "grup çalışması", "sosyal hizmet müdahalesi" anahtar kelimeleriyle taranmıştır. Araştırma sürecinde, PRISMA protokolü doğrultusunda yapılan eleme ve seçme işlemleri sonucunda 31 tez değerlendirmeye alınmıştır. Gruplarla sosyal hizmet müdahalelerini içeren tezlerin tanıtıcı verileri (yılı, tezin yayımlandığı üniversite, yazım dili, araştırma deseni), grubun özellikleri (yapısı, büyüklüğü, katılımcılar ve müdahale biçimi, sıklığı, süresi, değerlendirme araçları) ve elde edilen sonuçlar açısından içerik analizi yapılmıştır. Bulgular, tezlerin %65'inin doktora düzeyinde olduğunu ve çoğunda nicel araştırma metodolojisinin kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca, hem yüz yüze hem de çevrimiçi grup çalışmalarının uygulandığı görülmüştür. Grup çalışmaları çocuklar, ergenler, gençler, kadınlar, profesyoneller, akut ve kronik hastalığı olan bireyler, bağımlılığı olan bireyler, sığınmacı ve göçmenler, yaşlılar ve LGBTIQ+'larla gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, lisansüstü tezlerde yürütülen grup çalışmalarının, daha geniş kapsamda dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitlendirilmesi ve geliştirilebilmesi önerilmektedir. Son olarak, çevrimiçi grup çalışmaları için yeni dijital araçların kullanılmasının, bu tür müdahalelerin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Grup çalışması, gruplarla sosyal hizmet, mezzo düzeyde sosyal hizmet müdahalesi

Abstract

This study aims to examine the postgraduate theses in Türkiye that include social work interventions with groups in terms of the variables determined. YÖK National Thesis Centre database was searched with the keywords 'social work', 'group', 'social work with groups', 'group-oriented social work', 'group work', and 'social work intervention' between the years 1969 and 2023. In the research process, 31 theses were included in the evaluation as a result of the elimination and selection processes carried out in line with the PRISMA protocol. Theses involving social work interventions with groups were content analyzed in terms of descriptive data (year, university where the thesis was published, language of writing, research design), characteristics of the group (structure, size, participants and type of intervention, frequency, duration, evaluation tools) and the results obtained. The results showed that 65% of the theses were doctoral level and most used quantitative research methodology. In addition, it was observed that both face-to-face and online group studies were applied. Group studies were conducted with children, adolescents, young people, women, professionals, individuals with acute and chronic diseases,

¹ İletişim kurulacak yazar: Doç. Dr. Merve Deniz Pak Güre, mdpak@baskent.edu.tr

Araştırma Makalesi
Research Article

Makale Atfı: Pak-Güre, M.D. ve Erdoğan, S. (2024). Gruplarla Sosyal Hizmet Müdahalelerine İlişkin Türkiye'deki Lisansüstü Tezler: Sistemik Bir İnceleme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 8(2), 156-176.

DOI: 10.55109/tushad.1582011

Alındı 08.11.2024
Kabul Edildi 30.11.2024
Yayımlandı 31.12.2024

Telif hakkı: © 2021 yazarlar tarafından. Lisans Sahibi Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Rize, Türkiye. Bu makale, Creative Commons Attribution (CC BY) lisansının (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makedir.

individuals with addiction, asylum seekers and migrants, elderly people, and LGBTIQ+'s. As a result, it is suggested that group studies conducted in postgraduate theses can be diversified and developed to meet the needs of disadvantaged groups in a wider scope. Finally, it is thought that using new digital tools for online group work can enable such interventions to reach a wider population.

Keywords: Group work, social work with groups, mezzo-level social work intervention

1. Giriş

Grup, ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelen bireyler topluluğu olarak tanımlanabilir (Sapra ve Kumar, 2020). Gruplar bireylerin etkileşimde bulunmaları, deneyimlerini paylaşmaları ve ortak hedefler doğrultusunda çalışmalarını için alan sağlamaktadır (Skolnik, 2017). Grup çalışması, sosyal hizmet uygulamasının temel bir bileşenidir. Grupla sosyal hizmet uygulamaları, paylaşılan deneyimler ve kolektif problem çözme yoluyla bireylerin desteklenmesine ve güçlendirilmesine olanak tanımaktadır (Cohen ve Olshever, 2013). Gruplarla çalışmak sosyal dinamiklerin keşfedilmesi, kişilerarası becerilerin geliştirilmesi, karşılıklı destek sunulması ve öğrenme fırsatı yaratmaktadır (Drumm, 2006). Gruplar bu yönüyle üyelerin düşüncelerini ve duygularını keşfetmelerine olanak tanıyan terapötik bir süreç olarak işlev göstermektedir. Üyeler, gruplarda yapılan paylaşımlarda başa çıkma mekanizmalarını, problem çözme tekniklerini ve grup üyelerini güçlendiren diğer becerileri öğrenebilmektedir (Duyan, 2010).

Sosyal hizmet uygulamalarında grup çalışması yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu gruplar, amaçları çerçevesinde “görev grupları” ve “tedavi grupları” olarak ele alınabilir. Görev grupları, belirlenen bir işi yapmak amacıyla bir araya gelmektedir. Bu gruplar belirli bir zaman dilimi içerisinde hedeflere ulaşmaya odaklanmaktadır (Macgowan, 2013). Sosyal hizmette görev grupları topluluk örgütlenmesi, savunuculuk çalışmaları, proje yönetimi ve program geliştirme gibi amaçlarla kullanılabilir. Görev grupları üyeler arasında iş birliğini, problem çözme ve karar almayı kolaylaştırmaktadır (Li vd., 2020). Bu işbirlikçi yaklaşım, ortak sorumluluk duygusunu teşvik etmektedir (Simon ve Kilbane, 2014). Bu gruplar bireylerin sosyal hizmet uygulamalarında önemli olan liderlik yeteneklerini, iletişim becerilerini ve takım çalışmasını geliştirmeleri için uygun ortam sağlamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları güç dinamiklerini, çatışma çözümünü ve karar verme stratejilerini bu gruplar aracılığıyla ele alabilmektedir (Euster, 2015). Örneğin, okullarda akran zorbalığıyla başa çıkmaya yönelik grup çalışmaları, öğrenciler arasında empati geliştirme ve uzlaşma stratejilerinin uygulanmasına olanak tanımaktadır (Hawley ve Williford, 2015). Benzer biçimde, göçmen topluluklarla yapılan grup çalışmalarında kadın liderleri güçlendirmek amacıyla düzenlenen grup eğitimleri, topluluk içindeki güç dengelerini yeniden yapılandırabilmekte ve karar süreçlerine katılımı artırabilmektedir (Saban ve Güre, 2015).

Sosyal hizmette tedavi grupları ise terapötik müdahalelerle bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmaktadır. Tedavi gruplarının nihai amacı iyileşmeyi teşvik etmek, farkındalığı arttırmak ve grup üyeleri arasında karşılıklı destek duygusunu geliştirmektir (Garvin vd., 2017). Grup üyelerinin seçimi ve grubun yapısı bireylerin deneyimlerini paylaşmaları, kişisel gelişim sağlamaları ve sağaltıma yönelik olmaktadır. Bu açıdan tedavi grupları, destekleyici ve güvenli bir ortam yaratacak şekilde tasarlanmaktadır (Ézhumalai vd., 2018). Sosyal hizmet uzmanları tedavi gruplarını tasarlarlarken ve yürütürken grup üyelerinin farklı geçmişlerini, deneyimlerini ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaktadır (Cohen ve Olshever, 2013). Tedavi gruplarında kayıp, yas, travma, bağımlılık, depresyon, anksiyete, öfke gibi pek çok konu ele alınabilmektedir (Coulshed ve Orme, 2018). Bu gruplar bilişsel-davranışçı terapi grupları, destek grupları, feminist grup çalışmaları, psikoeğitim grupları gibi çeşitli yöntem ve yaklaşımları kapsayabilmektedir (Malhotra ve Baker, 2022). Tedavi grupları çocuklar, ergenler, yetişkinler, hastalar, kadınlar, engelliler, göçmenler, LGBTIQ+'lar veya yaşlılar gibi pek çok nüfus grubuyla gerçekleştirilmektedir.

2. Sosyal Hizmet Uygulamalarında Grup Çalışmalarının Tarihi

Sosyal hizmette grup çalışması mesleğin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Grupların sosyal hizmet uygulamalarında kullanılmasının kökleri 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan “Yerleşim Evi Hareketine” dayanmaktadır. Yerleşim Evi Hareketi, 1889'da Chicago'da Hull House'u kuran Jane Addams ve Ellen Gates Starr'ın çabalarından esinlenerek oluşturulmuştur. Yerleşim evleri özellikle göçmenlerin ve yoksulların karşılaştığı sorunlara çözüm bulmayı amaçlayan toplum merkezleri olarak işlev göstermektedir. Yerleşim evlerinde yapılan çalışmalarda, bireylerin ve toplulukların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik grup çalışmasının faydaları keşfedilmiştir (Branco, 2018). Gruplarda bireylerin karşılıklı olarak destek sağlayabildiği, kaynakları paylaşabildiği ve sorunları beraber çözebildiği gözlemlenmiştir. Ancak bu dönemde grup çalışması sosyal hizmetin bir yöntemi olarak kabul edilmemiştir (Austin, 1983). Mary Ellen Richmond, grup çalışmasının yöntem olarak kabul edilmesinde önemli

katkıları bulunmuş; "Sosyal Teşhis" (1917) kitabında sosyal ilişkilerin önemini, grupların değişimi teşvik etme ve bireyleri destekleme potansiyelini vurgulamıştır (Agnew, 2004).

1930'lar ve 1940'lar grup çalışmasının sosyal hizmet uygulamalarında ayrı bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmesiyle ilgili çalışmaları içermektedir. Bu dönemde grupla yapılan müdahalelerin sosyal hizmetin bir yöntemi olarak görülmesi için profesyonel ağlar kurulmaya başlamış ve Ulusal Sosyal Hizmet Konferansı düzenlenmiştir. "Sosyal grup çalışması", bireylerin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Helen Harris Perlman (1957) grup çalışması teorisinin gelişimine katkıda bulunmuş; sosyal etkileşimin ve grup dinamiğinin önemini vurgulamıştır. "Sosyal Vaka Çalışması: Bir Sorun Çözme Süreci" başlıklı eserinde grup çalışması kavramlarını sosyal hizmet müdahaleleri bağlamında ortaya koymuştur. Sosyal grup çalışması okullar, toplum merkezleri ve ruh sağlığı ile ilgili kurumlar vb. ortamlarda kullanılmaya başlamıştır. Sosyal hizmet eğitim programlarına grup çalışması teorisine ve uygulamasına odaklanan dersler eklenmiştir (Northen ve Kurland, 2001).

1950'ler ve 1960'lar, grup çalışmaları teorisinin önemli gelişmeler kaydettiği bir dönemdir. Bu süreçte psikolog Kurt Lewin (1890-1947), grup dinamiği teorisinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Sosyal psikoloji alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Lewin (1947), grupların işleyişini anlamak için yenilikçi yöntemler geliştirmiştir. Özellikle, grup üyeleri arasındaki etkileşimlerin ve grup kararlarının bireyler üzerindeki etkilerini inceleyerek bu alana öncülük etmiştir. Bu kuramsal çerçeve bireysel davranış ile sosyal çevre arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Gruplarda karşılıklı yardımlaşmanın, sosyal desteğin ve kişilerarası ilişkilerin önemi kabul görmeye başlamıştır. Bununla beraber, grupların birbirine bağlı parçalardan oluşan dinamik sistemler olarak çalıştığı ve sistemin bir bölümündeki değişikliklerin bütünü etkileyebileceği üzerinde durulmuştur (Shapiro vd., 2009). Yine aynı dönemde, psikanalitik teorilerdeki kavramlar sosyal grup çalışmasına entegre edilmiştir. Bilinçdışı süreçlerin, grup normlarının ve dinamiğinin bireysel davranış üzerindeki etkisi araştırılmaya başlamıştır. Grup psikoterapisinin etkisi, özellikle de Irvin Yalom gibi öncülerin çalışmalarıyla daha belirgin hale gelmiştir (Rusu ve Davis, 2022). Küçük grup dinamiklerine odaklanan çalışmalar artmış; iletişim kalıplarının ve liderlik tarzlarının grup müdahalelerinin sonuçları üzerindeki etkisini anlaşılmasına çalışılmıştır (Steinberg ve Vinjamuri, 2014). Bu dönemde sosyal grup çalışması, sosyal hizmette ayrı bir uzmanlık alanı olarak daha fazla tanınmaya başlamıştır. Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi (CSWE) grup çalışması eğitiminin önemini vurgulamaya devam etmiştir.

1970'ler ve 1980'ler grup çalışmalarının yaygınlaştığı ve "uzmanlaşmış grup çalışması" modellerinin ortaya çıktığı dönemlerdir. Bunlar arasında psikoeğitim grupları, destek grupları, kendine yardım grupları, görev grupları ve belirli popülasyonlara ve ihtiyaçlara göre uyarlanmış terapötik gruplar bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları bilişsel davranışçı terapi, psikodinamik teori, hümanist ve feminist bakış açılarını grup çalışmalarında uygulamaya başlamıştır. Bununla beraber psikodrama, sanat terapisi ve oyun terapisi gibi farklı yaklaşımlar grup müdahalelerine dahil edilmiştir (Giacomucci, 2021). Sosyal hizmet uzmanları özellikle çocuklar, ergenler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, LGBTIQ+'lar, göçmenler gibi özel gereksinim gruplarıyla daha fazla çalışmaya başlamıştır. Grup çalışmaları ruh sağlığı klinikleri, hastaneler, toplum merkezleri, okullar, iş yerleri, yatılı bakım kurumları gibi pek çok alanda yapılmaya devam etmiştir (Andrews, 2001).

Grup çalışmaları küreselleşme ışığında, 1990-2000 yılları arasında, toplumdaki değişimlere yanıt olarak gelişmeye devam etmiştir. Bu dönemde müracaatçıların ihtiyaçlarına ve sorunlarına odaklanan uzmanlaşmış grup çalışması modelleri ve yaklaşımları sürdürülmüştür (Garvin vd., 2004). Grup çalışmalarına ilişkin deneysel araştırmalar artmıştır. Grup müdahalelerinin etkinliğini değerlendirmek, farklı müdahale türlerinin hangi gruplarda nasıl sonuçlar doğurduğunu analiz etmek gibi konularda kapsamlı çalışmalar yapılmıştır (Hepworth vd., 1990; Robinson ve Doueck, 1994; Gorey, 1996).

2000'lerden 2024'e kadar olan dönemde ise grup çalışmalarının bireylerin, küçük grupların ve toplulukların değişen ihtiyaçlarını karşılamak için farklılaştığı görülmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve COVID-19 pandemisi ile gittikçe daha fazla yaygınlaşan dijitalleşme, grup çalışmalarını şekillendirmeye devam etmiştir (Cabiati, 2021; Brusadelli vd., 2021). Sosyal hizmet uzmanları özellikle kriz zamanlarında veya yüz yüze toplantıların mümkün olmadığı durumlarda grup etkileşimlerini kolaylaştırmak amacıyla uygulamalar yapmıştır (Ashcroft vd., 2022). Müracaatçılara uzaktan destek sağlamak için telekonferans, çevrimiçi toplantılar, video görüşmeleri, çevrimiçi forumlar ve mobil uygulamaları daha fazla kullanmaya

başlamıştır (Neamtu ve Faludi, 2021). Çevrimiçi destek grupları ve sanal topluluklar bu dönemde yaygınlaşmıştır. Günümüzde grup çalışmaları sosyal hizmet uzmanlarının farklı müracaatçılara ve sorunlara odaklanmak için çeşitli müdahale tekniklerini kullanmasıyla sosyal hizmet uygulamasının ayrılmaz bir parçası olmaya devam etmektedir (Astray vd., 2023; Davies, 2024).

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye'deki sosyal hizmet uygulamalarında grup çalışmaları, bireylerin sosyal işlevselliklerini geliştirmeye, dayanışmayı artırmaya ve çeşitli sosyal sorunlara kolektif çözümler sunmaya yönelik önemli bir müdahale biçimi olarak öne çıkmaktadır. Sosyal hizmet eğitiminin tarihsel gelişimine bakıldığında Sosyal Hizmetler Akademisi'nde 1961-1962 yılını içeren ilk müfredat programında grup çalışması dersi bulunmaktadır. Bu durum, sosyal hizmet eğitiminde grup çalışmalarının uzun ve köklü bir geçmişe dayandığını ve öneminin erken dönemlerden itibaren benimsendiğini göstermektedir. 1982 yılında Akademi'nin Hacettepe Üniversitesi'ne bağlanmasıyla birlikte Sosyal Hizmetler Yüksekokulu'ndaki müfredat da yıllar içerisinde güncellenmiştir. Sosyal hizmet uygulamaları kapsamındaki saha çalışmalarında öğrencilerden sosyal grup çalışması yapmaları beklenmiştir (Karataş ve Erkan, 2002). Bu biçimdeki müfredat yapısının sosyal hizmet uzmanlarının gruplarla çalışmada deneyim kazanarak mesleğe hazırlanmalarına katkıda bulunmuştur. 2002 yılında Başkent Üniversitesi'nin sosyal hizmet eğitimine başlamasıyla beraber yine grup çalışmasıyla ilgili kuram ve uygulama dersleri müfredata eklenmiştir. İlerleyen yıllarda sosyal hizmet bölümlerinin yaygınlaşmasıyla eğitim müfredatına, isimleri okuldan okula farklılık gösterse de, grupla sosyal hizmet teorileri ve uygulamaları ile ilgili dersler eklenmeye devam etmiştir. Bu kapsamda, "Grupla Sosyal Hizmet" dersi, grup dinamikleri, liderlik rolleri, grup içi çatışmaların yönetimi ve karar alma süreçleri gibi konuları ele alırken; "Grupla Çalışma Teknikleri ve/veya Uygulama" dersi, grup çalışmalarında kullanılan yöntemlere yönelik beceriler kazandırmayı hedeflemektedir. Ayrıca, "Topluluk/Toplum Temelli Sosyal Hizmet Uygulamaları" dersinde grup çalışmaları, toplulukların güçlendirilmesi ve yerel sorunların çözümüne yönelik projelerde bir araç olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla, grup çalışmalarına yönelik eğitimin Türkiye'deki sosyal hizmet bölümlerinin genişlemesiyle birlikte artış gösterdiği, alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının uygulama bilgi ve becerilerini destekleyen önemli bir öğrenme bileşeni haline geldiği söylenebilir.

Sosyal Hizmet Ulusal Çekirdek Eğitim Programı'nın (SHUÇEP) (2020) yayınlanmasıyla beraber sosyal hizmet eğitiminde öğrencilerin grup müdahalesini planlamaya, gerçekleştirmeye ve raporlamaya dair bilgi, beceri ve değer temeline sahip olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Sosyal hizmet uygulama becerileri kapsamında öğrencilerin grup dinamiklerini anlamaları, grup oluşturmaları, süpervizyon altında grup yönetmeleri ve liderlik yapmaları beklenmiştir. Tarihsel perspektiften bakıldığında, lisans düzeyindeki bu gereksinimlerin, lisansüstü düzeyde de gelişmiş ve derinlemesine çalışmalar gerektirdiği açıktır. Buna dayanarak lisansüstü eğitimde de grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Buradan hareketle, bu araştırmanın temel amacı grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren Türkiye'deki lisansüstü tezlerin belirlenen değişkenler açısından içerik analizinin yapılmasıdır. Araştırmanın alt amaçları ise şunlardır:

- Grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren tezlerin tanıtıcı verileri (yılı, tezin yayımlandığı üniversite, yazım dili, araştırma deseni) nelerdir?
- Grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren tezlerde grubun özellikleri (yapısı, büyüklüğü ve müdahale biçimi) nelerdir?
- Tez kapsamında hangi müracaatçı grupları ile çalışılmıştır?
- Gruba yönelik müdahale sıklığı, süresi, içeriği, değerlendirme araçları ve elde edilen temel sonuçlar nelerdir?

Bu araştırma, grupla sosyal hizmet müdahalelerinin Türkiye'deki lisansüstü tezlerde nasıl ele alındığını sistematik olarak inceleyerek alandaki bilgi birikimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Türkiye'de yapılan lisansüstü tezlerin analiz edilmesinin, grupla sosyal hizmet müdahalelerinin teorik ve pratik çerçevesinin daha iyi anlaşılmasına olanak tanınması beklenmektedir. Grupla çalışma yöntemleri, özellikle güçlendirme, dayanışma, aidiyet duygusunun geliştirilmesi ve sosyal destek sağlama gibi hedeflere ulaşmada sosyal hizmet uzmanları için güçlü bir araç sunmaktadır. Bu çalışmaların yüksek lisans ve doktora tezlerinde nasıl ele alındığına dair kapsamlı bir bakış açısıyla ortaya konulan sistematik bir

incelemenin eksikliği, alandaki bir boşluğa işaret etmektedir. Buradan hareketle, bu çalışmanın, söz konusu boşluğu doldurarak Türkiye’de sosyal hizmet alanında gruplarla yapılan müdahalelerin niteliğine, çeşitliliğine ve etkinliğine dair kapsamlı bir bakış açısı kazandırması beklenmektedir.

4. Yöntem

4.1 Araştırmanın Tasarımı

Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerde gruplarla sosyal hizmet müdahalelerinin incelendiği bu araştırma, sistematik derleme olarak tasarlanmıştır. Sistematik derleme, belirli bir konudaki çalışmaları tanımlamak, değerlendirmek ve sentezlemek için kullanılan yapılandırılmış bir yöntemdir. İlgili literatürün sistematik olarak aranmasını, dahil edilen çalışmaların eleştirel bir şekilde değerlendirilmesini ve alandaki bilgi birikimine kapsamlı bir genel bakış sağlamak için bulguların sentezlenmesini içermektedir (Crisp, 2015). Neuman (2006) tarafından tanımlandığı gibi, belge analizine dayalı tepkisel olmayan bu araştırmalar belirli bir olgu veya konuya dair içgörü kazanmak için mevcut belgelerin, metinlerin veya kayıtların incelenmesini ve yorumlanmasını kapsamaktadır. Bu çalışmada yapılan inceleme ve raporlama PRISMA (*Sistematik Derlemeler ve Meta-Analizler için Tercih Edilen Raporlama Bileşenleri*) protokolüne dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. PRISMA, sistematik derlemelerin ve meta-analizlerin raporlanmasının şeffaflığını ve kapsamlılığını geliştirmek için tasarlanmış kanıta dayalı bir dizi kriterdir. Bu kriterler standartlaştırılmış bir çerçeve sağlayarak inceleme sürecinin kalitesini ve güvenilirliğini arttırmaktadır (Page vd., 2021).

4.2. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın evrenini, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde Sosyal Hizmet/ Sosyal Hizmetler, Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler, Sosyal Hizmet Yönetimi, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler ve Klinik Odaklı Sosyal Hizmet Anabilim Dallarında, gruplarla sosyal hizmet müdahaleleri ile ilgili hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Araştırmaya dahil etme kriterleri şu şekilde belirlenmiştir: yüksek lisans ve/veya doktora tez çalışması olması, Türkiye’de yapılmış olması, grupla sosyal hizmet müdahalesinin gerçekleştirilmiş olması ve tezin tam metnine erişilebilir olmasıdır. Türkiye’de sosyal hizmet lisansüstü eğitiminin başlangıç yılı olan 1969 ile 2023 yılları arasındaki tez çalışmaları araştırmaya dahil edilmiştir. Türkiye’de sosyal hizmet lisansüstü eğitiminin başlangıç yılı olan² 1969 ile 2023 yılları arasındaki tez çalışmaları araştırmaya dahil edilmiştir. Bu tezlere erişebilmek amacıyla YÖKTEZ veri tabanı ‘gelişmiş tarama’ sekmesi kullanılarak “sosyal hizmet”, “grup”, “gruplarla sosyal hizmet”, “grup odaklı sosyal hizmet”, “grup çalışması”, “sosyal hizmet müdahalesi” anahtar kelimeleri Türkçe ve İngilizce olarak taranmıştır.

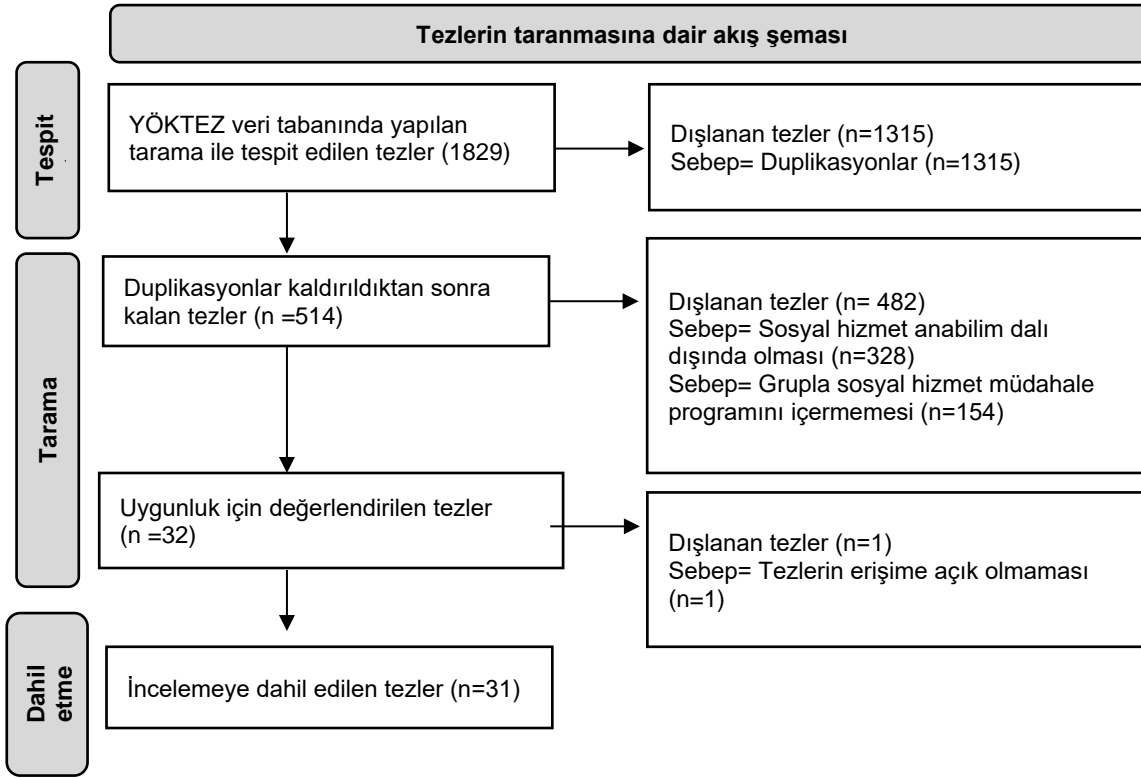
4.3. Veri Analizi

Tezlerin PRISMA akış şemasına göre sınıflandırılması Şekil 1’de sunulmaktadır. Çalışma kapsamına alınan tezlerin incelenmesi amacıyla araştırmacılar tarafından ‘tez tarama çizelgesi’ geliştirilmiştir. Bu çizelge iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde tezlerle ilgili teknik bilgilere (tezin yazarı, tezin adı, yılı, tezin türü, yayımlandığı üniversite, yazım dili, araştırma deseni) ilişkin kategoriler bulunmaktadır. İkinci bölümde ise grupla sosyal hizmet müdahalesinin hangi müracaatçı gruplarına yönelik yapıldığı, oturum sayısı, katılımcı sayısı, veri toplama araçları ve müdahaleden elde edilen çıktılar ile ilgili kategoriler yer almaktadır. PRISMA protokolü kapsamında araştırmaya dahil edilen tezler elektronik ortama aktarılmış ve tez tarama çizelgesi üzerinden gerekli bilgiler işlenmiştir. Oluşturulan çizelge kapsamında tezlerle ilgili tanıtıcı bilgiler SPSS’e aktarılmış ve betimsel istatistikler oluşturulmuştur. Grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren diğer bulgular ise tablolar haline getirilerek yorumlanmıştır. PRISMA protokolüne

² Türkiye’de sosyal hizmet alanında lisansüstü eğitim Hacettepe Üniversitesine bağlı olarak kurulan Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümünde 1969 yılında vermeye başlamıştır. Sosyal Hizmetler Akademisinin ve Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümünün bir yüksekokul olarak Hacettepe Üniversitesine bağlanmasıyla birlikte, yüksek lisans ve doktora programı, 1983 yılından itibaren Sosyal Hizmetler Yüksekokulunda devam etmiştir (Karataş ve Erkan, 2005).

uygun olarak bu raporlama stratejisi yazar ve yıl, örneklem, müdahale sıklığı ve süresi, müdahalenin içeriği, değerlendirme araçları ve sonuçlar başlıklarını içermektedir.

Şekil 1. PRISMA Protokolü Doğrultusunda Hazırlanan Tezlerin Taranmasına Dair Akış Şeması

5. Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen tanımlayıcı bulgular Tablo 1’de yer almaktadır. Gruplarla sosyal hizmet müdahalelerine ilişkin lisansüstü tezlerin yıllar içinde artış gösterdiği ve en fazla 2022 yılında tez yayımlandığı ortaya konulmaktadır. Gruplarla sosyal hizmet müdahalesine ilişkin tezlerin türüne bakıldığında doktora tezlerinin daha fazla olduğu karşımıza çıkmaktadır. Lisansüstü tezlerin yayımlandığı üniversitelerin özelliğine bakıldığında ise çoğunluğu devlet üniversitesidir. Tezlerin neredeyse tamamı Türkçe yazılmıştır. Lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı incelendiğinde yarısından fazlasında nicel yöntem; en az ise nitel yöntem kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 1. Tanımlayıcı Bulgular

	Sayı	%
Yıl		
1997	1	3,2
2000	1	3,2
2004	1	3,2
2013	1	3,2
2015	1	3,2
2016	2	6,5
2018	4	12,9
2019	3	9,7
2020	2	6,5
2021	5	16,1
2022	6	19,4
2023	4	12,9

Tezin Türü		
Yüksek Lisans	11	35,5
Doktora	20	64,5
Tezin Yayımlandığı Üniversite		
Hacettepe Üniversitesi	10	32,26
Ankara Üniversitesi	8	25,81
Başkent Üniversitesi	4	12,90
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	3	9,68
Yalova Üniversitesi	2	6,45
Çankırı Üniversitesi	1	3,23
Kocaeli Üniversitesi	1	3,23
Sakarya Üniversitesi	1	3,23
Selçuk Üniversitesi	1	3,23
Yazım dili		
Türkçe	29	93,55
İngilizce	2	6,45
Araştırma türü		
Nicel desen	18	5,6
Karma desen	11	3,4
Nitel desen	2	0,6

Tezlerdeki grup çalışmalarını tanımlayan özellikler Tablo 2'de yer almaktadır. Grup çalışmasına alınan müracaatçılar incelendiğinde çocuklar ve ergenlerle (n=15) ve gençlerle (n=6) yapılan uygulamaların daha fazla olduğu görülmektedir. Gençlerle yapılan grup çalışmalarının tamamı üniversite öğrencilerini kapsamaktadır. Kadınlara (n=4), profesyonellere (n=2), kronik hastalara, bağımlılığı olan bireylere, LGBTIQ+'lara ve yaşlılara (n=1) yönelik grup çalışmaları yapılmıştır. Sosyal hizmet müdahale alanlarına bakıldığında ise aynı grup çalışmasının hem çocuklarla sosyal hizmet hem de okul sosyal hizmeti gibi birden çok alanı kapsayabildiği görülmüştür. Buna göre gençlerle sosyal hizmet, tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmet, feminist sosyal hizmet, sığınmacı ve mültecilerle, yaşlılarla ve iş yerinde sosyal hizmet, LGBTIQ+'larla sosyal hizmet ve adli sosyal hizmet alanlarında grup çalışmaları yapıldığı değerlendirilmiştir. Grup çalışmalarının büyük çoğunluğu yüz yüze gerçekleştirilmiş ve küçük gruplarla (n<20) daha çok çalışılmıştır.

Tablo 2. Grup Çalışmasını Tanımlayan Özellikler

Grup Çalışmasının Yapıldığı Müracaatçı Grubu	Sayı	%
Çocuk / Ergen	15	48,4
Genç	6	19,4
Kadın	4	12,9
Profesyoneller	2	6,5
Bağımlılığı olan birey	1	3,2
LGBTIQ+	1	3,2
Yaşlı	1	3,2
Kronik hastalığı olan birey	1	3,2
Müdahale Alanı*		
Çocuklarla Sosyal Hizmet	13	27,7
Okul Sosyal Hizmeti	8	17,0
Gençlerle Sosyal Hizmet	6	12,8
Tıbbi Sosyal Hizmet	4	8,5
Feminist Sosyal Hizmet	3	6,4
Bağımlılık ve Sosyal Hizmet	3	6,4
Sığınmacı ve Mültecilerle Sosyal Hizmet	2	4,3

Psikiyatrik Sosyal Hizmet	2	4,3
İş yerinde Sosyal Hizmet	2	4,3
LGBTI+ Bireyler ile Sosyal Hizmet	1	2,1
Adli Sosyal Hizmet	2	4,3
Yaşlılarla Sosyal Hizmet	1	2,1
Grup Çalışmasının Gerçekleştirilme Biçimi		
Yüz yüze	23	77,4
Çevrimiçi	6	19,4
Hibrit	1	3,2
Grup Müdahalesinin Kapsamı		
Küçük grup (n<20)	24	80,6
Büyük grup (n>20)	6	19,4

*Bir grup çalışması birden fazla müdahale alanını içerebilmektedir.

Grupla sosyal hizmet müdahaleleri kapsamında yapılan çalışmalar PRISMA raporlama stratejisine uygun olarak Tablo 3'te sunulmaktadır. Grupla sosyal hizmet müdahalesinin lisansüstü tez kapsamında ilk uygulaması Duyan (1997) tarafından yapılmıştır. Ortopedik sorunları sebebiyle hastanede yatan ve en az bir kez ameliyat geçirmiş hastaların yaşadığı sosyal ve kişisel uyum sorunlarını gidermek amacıyla grup çalışması yöntemi kullanılmıştır.

Çocuk ve ergenlere yönelik yapılan gruplar akran zorbalığı, kural dışı davranışlar, sosyal beceri gelişimi, göçmen çocukların uyumu, ihmal ve istismara yönelik farkındalık ve teknoloji bağımlılığı ile ilişkilidir. Şener (2023) ve Tokuroğlu (2023) ilkokul öğrencileriyle akran zorbalığını önlemeye yönelik grup çalışması gerçekleştirmiştir. Yılmaz (2022) lise öğrencileriyle; Çavuş Bekce (2019) ilkokul öğrencileriyle yıkıcı davranışların azaltılmasına yönelik grup çalışması yapmıştır. Duman (2000) da çeteye katılma potansiyeli olan lise öğrencileriyle çalışmış, sosyal grup çalışması yapmış ve müdahalenin etkili olduğunu raporlanmıştır. Çocuk ve ergenlere yönelik grup çalışmalarının diğerinin ise sosyal beceriyi geliştirmeye yönelik olduğu anlaşılmıştır. Acar (2004) cinsel suçtan hüküm giymiş çocuklarla gerçekleştirdiği grup çalışmasında, bu çocukların benlik saygılarını artırmayı, empati kurma becerilerini geliştirmeyi ve sosyal ilişkiler kurma kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Turğut (2018) kadın sığınma evlerinde anneleriyle kalan çocuklarda sosyal beceri gelişimini; öfke kontrolü, kendini ifade edebilme, arkadaşlık ilişkileri ve sosyal yaşamdaki kurallara uyma bağlamında ele almıştır. Yalçın (2022) ise ilkokul öğrencileriyle drama etkinlikleri kullanılarak sosyal becerilerin ve motivasyonun geliştirilmesini amaçlamıştır. Güner (2016) ve Gültekin (2020) koruma altındaki çocuklarla çalışmıştır. Grup çalışmalarında Güner (2016) problem çözme becerilerinin; Gültekin (2020) ise yaşam becerilerinin artışına yönelik müdahaleler gerçekleştirmiştir.

Göçmen çocuklara yönelik grup çalışmaları da tezlerde yer almıştır. Aykut (2019) büyük grup müdahalesi kapsamında Suriyeli göçmen ve Türk çocuklara, farklılıklara saygı eğitim programını uygulamıştır. Şahin (2021) ise lisedeki göçmen öğrencilerin sosyal uyumlarının sağlanması ve benlik saygısının artışına yönelik küçük grup müdahalesi gerçekleştirmiştir.

Çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalık sağlanması amacıyla yapılan grup müdahaleleri de tezlerde bulunmaktadır. Buna göre Pişi (2013) koruma altındaki 15-16 yaşındaki kız çocuklarına; Özdemir (2018) 8-11 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklarına yönelik cinsel istismarı önlemeye dayalı farkındalık temelli grup çalışmaları yapmışlardır.

Aktan (2022), çocuklar ve ergenler için problemleri teknoloji kullanımı üzerine bir grup çalışması yürütmüştür. Pandemi döneminde çevrimiçi yürütülen bu çalışmaya lise öğrencileri katılmıştır. Grup çalışmasının sonucunda teknoloji kullanımıyla ilgili farkındalığın arttığı, teknoloji kullanım alışkanlıklarının olumlu yönde değiştiği raporlanmıştır.

Gençlere yönelik yapılan grup çalışmalarında üniversite öğrencilerinin ruh sağlığına odaklanan küçük grup müdahale programları yapılan tezlerde öne çıkmaktadır. Öksüz (2018) ve Hosseinzadeh Asl (2020) tarafından bilinçli farkındalık temelli grup çalışmaları yapılmıştır. Öztürk (2021) pandemi döneminde

öğrencilerde depresyon, anksiyete ve stresin azaltılmasına yönelik çevrimiçi grup çalışması gerçekleştirmiştir. Kalaycı (2023) öğrencilerde sosyal duygusal öğrenme ve sporla ilişkili grup çalışması yürütmüştür. Kara (2022) ise üniversite yaşamına uyumun sağlanmasına yönelik grupla müdahale programı uygulamıştır. Bu grup çalışmalarının üniversite öğrencilerinin ruh sağlığının iyileştirilmesinde, üniversite yaşamına uyumun kolaylaştırılmasında, sosyal duygusal öğrenme becerilerinin artmasında ve ruhsal semptomların azaltılmasında etkili olduğu raporlanmıştır. Gençlere yönelik diğer grup çalışması ise Uzunaslan (2021) tarafından sosyal hizmet öğrencilerine verilen kültürel yetkinlik eğitimini içermektedir. Büyük grup müdahalesini kapsayan bu çalışmada sosyal hizmet öğrencilerinin kültürel duyarlılıklarının arttığı belirtilmiştir.

Grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren iki çalışma profesyonellerle gerçekleştirilmiştir. Hasgül (2018) huzurevinde çalışan profesyonellere yönelik empati geliştirme ve ayrımcılığı önleme odaklı grup çalışması yapmıştır. Gündüz (2019) ise bir sağlık kurumunda çalışan personellerle iş stresi ve motivasyona yönelik bir psiko-eğitim çalışması yürütmüştür.

Kadınlara yönelik grup çalışmaları ele alındığında engelli çocuğa sahip olan (Tekindal, 2015) ve madde bağımlılığı olan çocukların (Uyanık Negiz, 2023) anneleriyle yapılan tezler ön plana çıkmaktadır. Her iki grup çalışmasında da toplumsal cinsiyet temelli rollerin keşfedilmesi, dayanışmanın sağlanması ve beraber güçlenme pratiklerinin geliştirilmesi gündeme gelmiştir. Feminist grup çalışması kapsamında diğer tez, Oral (2022) tarafından kadın sığınma evinde kalan kadınlarla yapılmıştır. Majör depresyon tanısı almış olan kadınlarla gerçekleştirilen ilişkiler terapisi yaklaşımına dayalı grup çalışmasında ise Oral (2016), müdahalenin depresyon, sosyal uyum ve sosyal problem çözme becerisi üzerinde etkili olduğunu raporlamıştır.

Tezler arasında LGBTIQ+'lara yönelik bir çalışma bulunmaktadır. Kara (2022) tarafından yapılan grup çalışmasında açılma sürecinde olan bireylerin katıldığı müdahale programında, üyelerin yaşadıkları sorunları paylaştıkları, deneyimlerini keşfettikleri ve Özgüven Ölçeği'nden aldıkları puanların arttığını belirtilmiştir.

İncelenen tezler arasındaki yaşlılara yönelik tek çalışma Aslan Açıkan (2021) tarafından yapılmış; yaşlıların benlik saygısı ve sosyal uyumuna yönelik grup çalışması gerçekleştirilmiştir. Grupla sosyal hizmet müdahalesini içeren diğer bir tez ise bağımlılıkla ilişkilidir. Mutlu (2021) tarafından yürütülen grup çalışmasına alkol bağımlılığı olan erkekler alınmıştır. Motivasyonel görüşmeye dayalı grup çalışmasında katılımcıların alkol kullanımının azalma eğiliminde olduğu belirtilmiştir.

Tablo 3. Grupla Sosyal Hizmet Müdahaleleri Kapsamında Yapılan Çalışmalara İlişkin Bilgiler

Yazar ve Yıl	Örneklem*	Müdahale sıklığı ve süresi (~ dk)	Müdahalenin içeriği	Değerlendirme Araçları	Sonuçlar
Duyan, V., 1997	DG: 12, KG: 12, N=23	13 oturum/ 90'	Ortopedi hastalarının kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin artışına yönelik grup çalışması	Hacettepe Kişilik Envanteri, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Gruba katılan ortopedi hastalarının kişisel uyum, kendini gerçekleştirme, duygularını kontrol, sosyal uyum, sosyal ilişkiler, normlara uyum ve genel uyum düzeylerinde grup çalışmasına katılmayan hastalara göre anlamlı fark bulunmuştur.
Duman, N., 2000	DG: 22, N=24	21 oturum/ 45'	Çeteye katılma potansiyeli olan lise öğrencilerine yönelik sosyal grup çalışması	Ergen- Anne-Baba İletişim Formu, Kısa Semptom Envanteri, Öğretmen ve Öğrenci Soru Kağıdı	Grup çalışmasının çeteye katılma potansiyeli olan çocuklar üzerinde etkili olduğu ve çeteleşmeyi azalttığı raporlanmıştır.
Acar, Y.B., 2004	DG: 12, KG: 12, N=24	12 oturum / 120'	Cinsel suçtan hükümlü çocukların benlik saygısı düzeylerinin, empatik becerilerinin ve sosyal ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik grup çalışması	Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri, Empatik Beceri Ölçeği, Hacettepe Kişilik Envanteri, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Grup çalışmasının çocukların sosyal ilişki düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı artış sağladığı raporlanmıştır.
Pişi, D., 2013	DG: 11, N=11	11 oturum / 90'	İstismar ve ihmale uğrayan çocukların farkındalık düzeylerini geliştirmeye yönelik grup çalışması	Beier Cümle Tamamlama Testi	Grup çalışmasının çocukların benlik algıları, empati geliştirme yetenekleri, kendilerini ifade edebilmeleri ve farkındalık geliştirmeleri açısından faydalı olduğu raporlanmıştır.
Tekindal, M., 2015	DG: 8, KG: 8, N=16	11 oturum / 90'	Engelli çocuğa sahip kadınlara yönelik feminist grup çalışması	Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Feminist grup çalışmasının toplumsal cinsiyete dayalı rollerin sorgulanması ve güçlenmeyi sağlaması açısından faydalı olduğu raporlanmıştır.
Güner, D., 2016	DG: 11, N=11	10 oturum / 45'	Devlet korumasındaki ergenlerin problem çözme becerilerinin artışına yönelik grup çalışması	Problem Çözme Envanteri, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Grup çalışmasının problem çözme becerilerinde istatistiksel olarak anlamlı artış sağladığı raporlanmıştır.
Oral, M., 2016	DG: 12, KG: 10, N=22	12 oturum / 90'	Majör depresyon tanısı almış kadınlarda ilişkiler terapisi yaklaşımına dayalı grup çalışması	Beck Depresyon Envanteri, Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği, Sosyal Problem Çözme Envanteri, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Grup çalışmasının depresyon, sosyal uyum ve sosyal problem çözme becerisi düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı artış sağladığı raporlanmıştır.
Turğut, B., 2018	DG: 6, N=6	7 oturum / 45'	Kadın sığınma evinde anneleriyle kalan çocukların sosyal beceriler geliştirmelerine yönelik grup çalışması	Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Müdahale programına alınan çocukların sosyal becerilerinde artış olduğu raporlanmıştır.
Öksüz, S., 2018	DG: 40, N=40	8 oturum / 45'	Üniversite öğrencileriyle bilinçli farkındalık grubu	Bilinçli-Farkındalık Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Heartland Affediciilik Ölçeği	Katılımcıların bilinçli farkındalık, affediciilik ve psikolojik iyi oluş puanlarının istatistiksel anlamlı düzeyde arttığı raporlanmıştır.
Hasgül, E., 2018	DG: 34, KG: 31, N=65	8 oturum / 120'	Çalışanlarda empati becerilerinin geliştirilmesine yönelik grup çalışması	Empati Eğilim Ölçeği, Empati Beceri Ölçeği B Formu, Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği	Müdahalenin grup üyelerinde yaşlılara yönelik ayrımcı tutumları azaltmada etkili olduğu raporlanmıştır.
Özdemir, S.G., 2018	DG: 55, N=55	1 oturum / 90'	Cinsel istismarı önlemeye yönelik çocuklarda farkındalık yaratma grup çalışması	Kişisel Güvenlik Farkındalık Ölçeği, İyi Dokunuş Kötü Dokunuş Ölçeği	Müdahale programının çocukların istismara yönelik farkındalık düzeylerinin artmasında etkili olduğu raporlanmıştır.

Çavuş Bekce, F., 2019	DG: 10, N=10	6 oturum / 40'	Yıkıcı davranışları olan çocuklara yönelik grup çalışması	Turgay Yıkıcı Davranım Bozuklukları Tarama Ölçeği, Connors Öğretmen Derecelendirme Ölçeği, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Müdahale programının yıkıcı davranışlar gösteren çocuklarda etkili olduğu raporlanmıştır.
Gündüz, B., 2019	DG: 15, KG: 15, N=30	6 oturum / 90'	İş stresi ve iş motivasyonuna yönelik psiko-eğitim grup çalışması	İş Stresi Ölçeği, Algılanan Stresi Ölçeği, Çok Boyutlu İş Motivasyon Ölçeği	Müdahale programının sağlık çalışanlarının iş stresi, algıladıkları stres ve çok boyutlu iş motivasyonu puanlarını olumlu yönde etkilediği raporlanmıştır.
Aykut, S., 2019	DG: 113, KG: 100, N=213	4 oturum / 120'	Suriyeli göçmen ve Türk çocuklara farklılıklara saygı eğitim programı	Farklılıklara Saygı Tutum Ölçeği, Okula Karşı Tutum Ölçeği	Müdahale programının çocukların farklılıklara saygı ve okula karşı tutum düzeylerini arttırdığı raporlanmıştır.
Gültekin, N., 2020	DG: 8, N=8	12 oturum / 60'	Koruma ve bakım altında olan ergenlerin yaşam becerilerinin geliştirilmesine yönelik grup çalışması	Yaşam Becerileri Ölçeği	Müdahalenin katılımcılarda karar verme/problem çözme yaşam becerisini arttırdığı raporlanmıştır.
Hosseinzadeh Asl, N., 2020	DG: 55, KG: 45, N=101	4 oturum / 45'	Kısa süreli bilinçli farkındalık eğitim programı	Depresyon, Kaygı ve Stres Ölçeği, Öz-Şefkat Ölçeği, Ruminatif Düşünce Biçimi Ölçeği, Bilinçli Farkındalık Ölçeği, Toronto Empati Ölçeği	Müdahalenin öğrencilerin psikolojik sağlığının iyileştirilmesinde etkili olduğu, terapötik ilişkilerini geliştirmede istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı raporlanmıştır.
Aslan Açı, B., 2021	DG:8, KG:8, N=16	8 oturum / 90'	Yaşlı bireylerin benlik saygısı ve sosyal uyumuna yönelik grup çalışması	Benlik Saygısı Ölçeği, Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği	Müdahale programının katılımcıların benlik saygısı ve sosyal uyum düzeylerini arttırdığı raporlanmıştır.
Öztürk, B., 2021	DG: 7, N=7	8 oturum / 60'	Beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin pandemi nedeniyle yaşadıkları depresyon, anksiyete ve stresin azaltılmasına yönelik grup çalışması	Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Depresyon, Anksiyete, Stres Ölçeği	Müdahale programının katılımcıların depresyon ve anksiyete düzeylerini azalttığı raporlanmıştır.
Mutlu, E., 2021	DG: 16, KG: 16 Toplam: 32	5 oturum / 90'	Alkol kullanım bozukluğu olan bireylerle motivasyonel görüşmeye dayalı grup çalışması	Öz-Etklilik-Yeterlik Ölçeği, Tedavi Motivasyonu Anketi	Müdahale programının alkol kullanım bozukluğu olan hastaların tedavi motivasyonu ve öz yeterliklerini arttırmada, alkol kullanım sıklık ve miktarlarını azaltmada etkili olduğu raporlanmıştır.
Şahin, Y., 2021	DG: 16, KG: 16, N=32	8 oturum / 90'	Mülteci öğrencilerin sosyal uyum ve benlik saygısının artışına yönelik çözüm odaklı grup çalışması	Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Müdahale programının sosyal uyum ve benlik saygısı düzeylerini arttırdığı raporlanmıştır.
Uzunaslın, Ş., 2021	DG: 29, KG: 29, N=58	10 oturum / 60'	Sosyal hizmet öğrencilerinde kültürel yetkinlik eğitim modelinin uygulanmasına yönelik grup çalışması	Schwartz Değerler Ölçeği, Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği, Çeşitlilik ve Sosyal Adalet Ölçeği, Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Müdahale programının katılımcıların kültürel bilgilerini, öz-farkındalıkların, sosyal adalet ve çeşitlilik düzeylerini, sosyal baskınlık düzeylerini ve kültürel duyarlılıklarını arttırdığı raporlanmıştır.
Kara, H.Z., 2022	DG: 16, KG: 16, N=32	10 oturum / 90'	Üniversite yaşamına uyumun sağlanmasına yönelik grup çalışması	Üniversite Yaşamına Uyum Ölçeği, Üniversite Öğrencileri Temel İhtiyaçlar Ölçeği, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Deney grubunda yer alan katılımcıların üniversite yaşamına genel uyum, kişisel uyum, sosyal uyum düzeylerinde ve temel ihtiyaçlarının karşılanması düzeyinde anlamlı bir artış saptanmış; akademik uyum boyutunda anlamlı bir değişim olmamıştır.
Aktan, M.C., 2022	DG: 10, N=10	10 oturum / 90'	Ergenlerde problemli teknoloji kullanımının önlenmesine yönelik grup çalışması	Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği, Teknolojik Bağımlılık Ölçeği, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Grup üyelerinin teknoloji kullanımıyla ilgili farkındalık geliştirdiği, teknoloji kullanım alışkanlıkları ve kullanım süreleri olumlu yönde değişiklik gösterdiği raporlanmıştır.
Oral, M., 2022	DG: 11, KG: 8, N=19	13 oturum / 90'	Kadın sığınma evinde kalan kadınların güçlendirilmesine yönelik grup çalışması	Kontrol Odağı Ölçeği, Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Yapılan grup içi ve gruplar arası karşılaştırmalarda ölçek toplam ve alt boyutlarında ön test ve son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Kara, Y., 2022	DG: 10, KG: 10, N=20	10 oturum / 60'	Açılma sürecinde olan LGBTQ bireylere yönelik Queer grup çalışması	Özgüven Ölçeği, Kendini Açma Ölçeği, Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Grup üyeleri açılma süreciyle ilişkili yaşadıkları sorunları, güçlükleri anlamlandırarak, bunlara yönelik duygu, düşünce ve davranış tanımlamaları gerçekleştirmişlerdir. Deney grubunun hem özgüven puanlarında hem de kendini açma puanlarında istatistiksel olarak anlamlı artış raporlanmıştır.
Yalçın, Z., 2022	DG: 15, KG: 15, N=30	4 oturum / 40'	Öğrencilerde drama etkinlikleri ile sosyal beceri gelişimi ve motivasyon artışına yönelik grup çalışması	Matson Çocuklarda Sosyal Beceri Ölçeği	Drama etkinliklerinin uygulandığı deney grubunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuş ve öğrencilerin sosyal beceri gelişimini ve motivasyonunu olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.
Yılmaz, A., 2022	DG: 23, KG: 20, N=43	10 oturum / 40'	Ergenlerin kural dışı davranış eğiliminin azaltılmasına yönelik grup çalışması	Kural Dışı Davranış Ölçeği	Gruba katılan ergenlerin kural dışı davranış eğilimi düzeyi uygulamaya katılmayanlara kıyasla daha düşüktür. Deney grubunun kural dışı davranış eğiliminde düşüş meydana gelmiştir.
Kalaycı, E., 2023	DG: 19, KG: 19, N=38	10 oturum / 90'	Sosyal hizmet öğrencilerine yönelik sosyal duygusal öğrenme grup çalışması	Sosyal Duygusal Öğrenme Ölçeği	Grup çalışmasının sosyal duygusal öğrenme becerilerini geliştirdiği ve grup çalışması ile spor yapan öğrencilerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin daha fazla geliştiği bulunmuştur.
Uyanık Negiz, Z., 2023	DG: 5, N=5	6 oturum / 70'	Madde bağımlısı çocuğa sahip annelere yönelik narrative terapi temelli psikoeğitim grubu	Grup sürecine ilişkin yazılı dokümanlar	Narrative terapi gruba katılan annelerde olumlu değişim yaratmıştır.
Tokuroğlu, C., 2023	DG: 18, KG: 18, N=36	5 oturum / 80'	Akran zorbalığını önlemeye yönelik grup çalışması	Zorbalıkta Seyirci Müdahale Ölçeği, Çocuklar İçin Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği	Programın öğrencilerin akran zorbalığına karşı tutumlarında ve seyircilerin zorbalığa karşı müdahale becerilerinin geliştirilmesinde etkili olduğu ortaya konulmuştur.
Şener, R., 2023	DG: 27, N=27	10 oturum / 40'	Saldırıcılık eğilimi ve akran zorbalığı gösteren çocuklarda davranış değiştirmeye yönelik eğitici drama programı	Buss-Perry Saldırıcılık Ölçeği, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği	Saldırıcılık ölçeği ve alt boyutları düzeyleri ile akran zorbalık ölçeği ve alt boyut düzeyleri arasında birbirleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

*DG: Deney grubu, KG: Kontrol grubu, N: Toplam Katılımcı Sayısı

6. Tartışma

Grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren Türkiye'deki lisansüstü tezlerin belirlenen değişkenler açısından incelenmesini amaçlayan bu araştırmaya 31 tez dahil edilmiştir. Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde özellikle 2018 yılından itibaren grupla sosyal hizmet müdahalelerinin giderek arttığı görülmektedir. Son 5 yılda (2018-2023) daha önceki yıllara kıyasla tez sayısının daha fazla olması araştırmacıların teorik veya pratik alanlar arasındaki boşlukları tespit ederek müdahale programları uyguladıkları biçiminde yorumlanabilir. Aynı zamanda tezlerdeki artış toplumsal ihtiyaçlara yönelik bir müdahale motivasyonu olarak da düşünülebilir.

Grupla sosyal hizmet müdahalesini içeren tezlerin çoğunluğu doktora düzeyindedir. Doktora tezleri genellikle daha kapsamlı ve derinlemesine çalışmaları içermektedir ve belirli bir alanın bilgi tabanının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Weatherall, 2019). Doktora tezlerinin sayıca fazlalığı yeni teorilere ve uygulamalara ışık tutacak grupla sosyal hizmet müdahalelerine ilişkin bakış açısının geliştirilmesine odaklandığı biçiminde yorumlanabilir.

Grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren tezlerdeki metodolojik yaklaşımların başında nicel araştırma desenleri gelmektedir. Bu açıdan tezlerin pozitivist bilim felsefesiyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Nicel araştırma yöntemleri genellikle müdahalelerin etkililiğine ilişkin sayısal kanıtlar sağlayabilen deneysel kesinlik ve istatistiksel analizle ilişkilendirilmektedir (McCarthy vd., 2017). Araştırmacıların müdahalelerden elde ettikleri sonuçları ölçmeye yönelik bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Nicel yöntemin yanı sıra nitel araştırma desenleri de kullanılmıştır. Bu yaklaşımın müdahalelerde yer alan deneyimlere, duygulara ve bakış açılarına ilişkin derinlemesine bilgi edinme açısından faydalı olduğu düşünülebilir.

Grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren tezlerde pek çok müracaatçı grubuyla çalışıldığı görülmektedir. Bunlar arasında çocuklar, ergenler, gençler, kadınlar, profesyoneller, bağımlılığı olan bireyler, sığınmacı ve göçmenler, akut ve kronik hastalığı olan bireyler, yaşlılar, LGBTIQ+'lar bulunmaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarında çalışılan popülasyonun çok daha geniş olduğu bir gerçektir (Zastrow, 2019). Bu yönüyle tezlerde engelliler, tutuklu ve hükümlüler vb. gibi farklı gereksinimleri olan nüfus gruplarına yönelik çalışmaların olmadığı görülmektedir. Araştırmacıların bu popülasyonların ihtiyaçlarına yönelik grup müdahalelerinde bulunmada çeşitli zorluklarla karşılaştıkları düşünülebilir. Bu zorluklar arasında kişilere ulaşamama, kurumlardan izin alamama, grup çalışmasına katılmayı reddetme, grup çalışmasının yapılması için gerekli olan fiziksel alana ve mali kaynaklara erişememe vb. olabilir (Duyan, 2010). İlerleyen araştırmalarda farklı popülasyonların gereksinimlerine yönelik grup çalışmalarının yapılması faydalı olabilir.

Grupla sosyal hizmet müdahalesini içeren tezlerde en fazla çalışmanın çocuk ve ergenlerle gerçekleştirildiği görülmektedir. Gelişimsel açıdan bakıldığında bu dönemin fiziksel, psikososyal, duygusal ve davranışsal sorunların sıklıkla ortaya çıktığı kritik gelişim aşamalarını içerdiği ifade edilebilir (Demircioğlu ve Yoldaş, 2019). Bu yaş gruplarını hedef alan sosyal hizmet müdahaleleri kimlik gelişimi, akran ve aile ilişkileri, akademik başarı ve ruh sağlığı sorunları gibi konuları ele alması açısından önemlidir (Purutcuoğlu ve Doğan, 2013; Çoban ve Bulut, 2016; Güdek vd., 2016; Ege, 2021; Çatulay ve Uğurlu, 2023). Nitekim bu müdahaleler de akran zorbalığı, akademik başarı, teknoloji ile olan ilişkiler, ihmal ve istismara yönelik farkındalık odağında yapılmıştır. Çocukların ve ergenlerin iyilik halini ve gelişimini desteklemek için erken müdahale ve önleme çabaları açısından bu çalışmalar önemlidir.

Gençlerle yapılan grup çalışmalarının tümü üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Üniversite öğrencileri kimlik keşfi, özerklik gelişimi ve yeni sosyal ortamlara uyum sağlamaya karakterize edilen kritik bir geçiş dönemindedir (Evans vd., 2009; Eryılmaz ve Mutlu, 2017). Yapılan grup çalışmaları daha çok depresyon, anksiyete, stres gibi ruh sağlığı ile ilişkili konulara odaklanmıştır. Bu çalışmalar üniversite öğrencilerinin akademik, sosyal ve kişisel zorluklarla başa çıkmalarına destek olma potansiyeli taşımaktadır.

Kadınlara yönelik grup çalışmalarında, annelik deneyimi üzerinden benzer sorunlar yaşayan kadınların stres kaynaklarına ve destek ihtiyaçlarına odaklanılmıştır. Bu bağlamda, anne olma ve kadın olma kimliklerinin birbiriyle kesiştiği noktalar ön plana çıkmaktadır. Bu gruplar kadınları güçlendirmeye, dayanıklılık oluşturmaya ve karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma stratejileri geliştirmeye odaklanmaları yönünden önemlidir (Tunç, 2013). Kadınlarla yapılan diğer grup çalışması kadın sığınma evleri

odağındadır. Kadın sığınma evlerinde kalan birçok kadın fiziksel, psikososyal ve ekonomik açıdan güçlükler yaşamaktadır. Feminist sosyal hizmet odaklı grup müdahaleleri kadınların birbirleriyle bağlantı kurması, deneyimlerini paylaşması ve destekleyici bir ortamda kaynaklara erişmesi için fırsatlar sağlayarak güçlenmeyi olanaklı kılmaktadır (Dominelli, 2017). Kadınlarla yapılan diğer grup çalışması ise majör depresyon tanısı alan bireyleri kapsamaktadır. Kadınlarda ruh sağlığının korunmasını ve geliştirilmesini odağına alan grup çalışmalarının baş etme ve problem çözme mekanizması geliştirme açısından faydalı olabileceği düşünülmektedir (Western, 2013).

İş yerinde sosyal hizmet bağlamında grup çalışmaları bakımevleri ve sağlık kurumları gibi zorlu ortamlarda çalışan profesyonellere yönelik olup; empati geliştirme, ayrımcılığı önleme, iş stresini azaltma ve motivasyon sağlamaya ilişkilidir. Bu alandaki profesyoneller çalışma ortamlarında stres etkenleriyle karşılaşabilir; bu onları tükenmişliğe ve merhamet yorgunluğuna karşı savunmasız hale getirebilir (Salari vd., 2020; Krystal, 2020). İş yerinde gerçekleştirilen grup çalışmaları eğitim vererek, başa çıkma stratejileri geliştirerek ve destek sağlayarak stres faktörlerini azaltmayı ve personel arasında motivasyonu artırmayı sağlayabilir (Weiner vd., 2020).

LGBTIQ+'ların açılma sürecinde desteklenmesini amaçlayan bir grup çalışması bulunmaktadır. LGBTIQ+'lar korku, kaygı, belirsizlik ve sosyal damgalanmayla beraber karmaşık ve çoğu zaman izole edici bir süreç yaşamaktadır (Bosley-Smith ve Reczek, 2024). Müdahale programları ortak temaları, zorlukları ve duyguları paylaşmak açısından önemli görülmektedir. Grup müdahaleleri, aile üyeleri veya sosyal çevre tarafından reddedilen veya ayrımcılığa maruz kalan LGBTIQ+'lar için faydalı olabilecek akran desteği ve bağlantı kurma fırsatları sunmaktadır (Lefevor ve Williams, 2021; Freeman-Coppadge ve Langroudi, 2021).

Grupla sosyal hizmet müdahaleleri kapsamında son çalışma ise bağımlılıkla ilişkilidir. Bağımlılık örüntülerinin sağaltımında grup çalışmaları etkili sonuçlar vermektedir (Goslar vd., 2020; Zeidi vd., 2020; Garland vd., 2022). Grup müdahaleleri, bağımlılıkla mücadele eden bireyler için desteklenme ve sorumluluk alma fırsatı sunmaktadır (Görgülü, 2020; Ibrahim ve Ibrahim, 2022). Bağımlılıkta nükslerin yaşanması, değişime karşı kararsızlık ve direnç tedaviye katılımı olumsuz etkilemektedir (Yeşildal vd., 2014; Cıbir, 2022). Grup çalışmaları bireyleri değişime hazırlayan ve içsel motivasyon yaratan işlevleri desteklemektedir.

7. Sonuç ve Öneriler

Grup çalışmaları sosyal hizmet müdahalelerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu çalışmada sosyal hizmet tezleri grup çalışması pratikleri açısından incelenmiştir. Araştırma kapsamında grupla sosyal hizmet müdahalelerini içeren çalışmaların son beş yılda arttığı görülmüştür. Tezlerin çoğunluğu doktora düzeyinde olup, nicel metodolojiyi içermektedir. Gruplar çocuklar, ergenler, gençler, kadınlar, profesyoneller, bağımlılığı olan bireyler, yaşlılar sığınmacı ve göçmenler, LGBTIQ+'larla yapılmıştır. Sosyal hizmet müdahale alanlarını çocuklarla ve gençlerle sosyal hizmet, okul sosyal hizmeti, tıbbi-psikiyatrik sosyal hizmet, feminist sosyal hizmet vb. birden çok alanı kapsamaktadır. Araştırma kapsamında şu öneriler sunulabilir:

- Sosyal hizmette grup çalışmalarını içeren tezlerin, yaşlılar, engelliler, sığınmacı ve mülteciler, akut ve kronik hastalığı olan bireyler, kadınlar, çocuklar, ergenler, gençler, tutuklu ve hükümlüler, şehit yakınları ve gaziler gibi daha gelişmiş ve çeşitlendirilmiş popülasyonları kapsamaları önerilebilir. Böylece, gruplarla yapılan müdahaleler daha geniş bir toplum kesimini kapsayacak şekilde uygulanabilir.
- Tezlerde karma yöntem araştırmalarının teşvik edilmesi, hem nicel hem de nitel verilerin bir arada kullanılarak grup müdahalelerinin etkinliğini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmeye olanak tanıyabilir. Karma yöntemler, sosyal hizmet uygulaması hakkında daha derinlemesine bilgi sunabilir ve grup çalışmasının etkilerini daha geniş bir perspektiften analiz edebilir.
- Doktora tezlerinin fazla olması, derinlemesine teorik ve pratik araştırmalar yapıldığını düşündürmektedir. Bunun yanında, yüksek lisans tezlerinde de grup çalışmaları teşvik edilmelidir. Yüksek lisans seviyesinde daha fazla saha çalışması yapılması, teorik bilgilerin pratiğe dönüşmesini sağlayabilir. Bu, akademik araştırmaların toplumsal faydaya dönüşmesini hızlandırabilir.

- Grup temelli müdahalelerin gerçekleştirilmesinde üniversiteler, kamu kurumları, özel sektör, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliklerinin teşvik edilmesi önemlidir. Çapraz sektör iş birlikleri, grup müdahalelerinin daha etkili ve yaygın hale gelmesine yardımcı olabilir. Bu iş birlikleri, sosyal hizmet müdahalelerinin daha geniş alanlarda uygulanmasını sağlayabilir.
- Çoğunlukla yüz yüze yapılan grup çalışmalarının yanında, çevrimiçi grup çalışmaları ve hibrit model (hem yüz yüze hem çevrimiçi) uygulamalarının etkililiği de araştırılmalıdır.
- Teknolojinin sosyal hizmet uygulamalarına entegrasyonunun artışıyla çevrimiçi grup çalışmalarının yapılması önerilebilir. Buna dayalı olarak çevrimiçi grup çalışmalarının lisansüstü eğitim müfredatına eklenmesi faydalı olabilir. Bu eğitim dijital erişilebilirlik, mahremiyet kaygıları ve teknolojik okuryazarlıkla ilgili konuları içerebilir.
- Küçük gruplarla yapılan çalışmaların fazla olması, grup dinamiklerinin daha derinlemesine araştırılmasına olanak tanımaktadır. Ancak, daha büyük gruplarla yapılan çalışmalar da yürütülmeli, büyük gruplarla yapılacak müdahalelerin etkinliği incelenmelidir.
- Grup müdahalelerinin kültürel ve toplumsal bağlamda farklılıklar göz önünde bulundurularak uygulanması önerilebilir. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ve kültürel farklılıklar gösteren topluluklarda grup çalışmaları yürütülebilir. Böylece, grup dinamiklerinin kültüre özgü değişikliklere nasıl tepki verdiği daha iyi anlaşılabilir ve farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip gruplar için daha etkili müdahaleler geliştirilebilir.
- Sosyal hizmet uzmanlarına yönelik grup yönetimi becerilerini geliştiren ek klinik eğitimler (örneğin, psikodrama, grup psikoterapileri, yaratıcı drama gibi) eğitim müfredatına eklenebilir. Böylece grupla sosyal hizmet uygulamalarını geliştiren müdahale becerileri artırılabilir.
- Grup çalışmasının etkililiğini belirlemek için daha fazla uzun dönemli takip çalışmaları yapılması önerilebilir. Lisansüstü tezlerde kısa vadeli sonuçlar genellikle incelenmektedir, ancak grup müdahalesinin uzun vadeli etkileri hakkında bilgi edinmek, müdahalenin kalıcılığını ve sürdürülebilirliğini değerlendirmeye olanak tanıyabilir.

Fon

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir fondan faydalanılmamıştır.

Not

Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Sistemik derlemeler, mevcut literatürde yer alan yayınların analiz edilerek yorumlanmasını ve bütünleştirilmesini amaçlayan çalışmalardır. Bu tür çalışmalarda yeni veri toplanmaz, yalnızca önceden yayımlanmış ve kamuya açık akademik çalışmalar incelenir. Dolayısıyla, araştırmada doğrudan bireylerle etkileşime geçilmediği ve kişisel veya hassas veriler toplanmadığı için etik kurul izni gerekliliği ortadan kalkmaktadır.

Kaynaklar

- Acar, Y.B., (2004). *Cinsel Suçtan Hükümlü Çocukların Yaşam Öyküsü Çalışması ve Grupla Sosyal Hizmet Çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Agnew, E. N. (2004). *From Charity to Social Work: Mary E. Richmond and the Creation of an American Profession*. University of Illinois Press.
- Aktan, M.C., (2022). *Ergenlerde Problemler Teknoloji Kullanımının Önlenmesinde Gruplarla Sosyal Hizmet Uygulaması: Bir Karma Yöntem Araştırması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Andrews, J. (2001). Group Work's Place in Social Work: A Historical Analysis. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 28(4), 45-65.
- Ashcroft, R., Sur, D., Greenblatt, A., & Donahue, P. (2022). The impact of the COVID-19 pandemic on social workers at the frontline: A survey of Canadian social workers. *The British Journal of Social Work*, 52(3), 1724-1746.
- Aslan Açıkan, B. (2021). *Rol Bırakma Kuramı Perspektifinden Grup Çalışmasının Yaşlı Bireylerin Benlik Saygısı ve Sosyal Uyumuna Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi. Ankara.

- Astray, A. A., González, D. A., Cisneros, L. V. D., & Iglesias, J. B. (2023). Digital Social Group Work: Evolution, State of the Art and a Renewed Research Agenda. *The Routledge International Handbook of Digital Social Work*, 1(1), 165-177.
- Austin, D. M. (1983). The Flexner Myth and the History of Social Work. *Social Service Review*, 57(3), 357-377.
- Aykut, S. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunları: Farklılıklara Saygı Eğitimi Odağında Okul Sosyal Hizmeti Önerisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bosley-Smith, E., & Reczek, R. (2024). Why LGBTQ Adults Keep Ambivalent Ties with Parents: Theorizing "Solidarity Rationales". *Social Problems*, 71(1), 220-236.
- Branco, F. J. (2018). The Circle Of Social Reform: The Relationship Social Work—Social Policy In Addams And Richmond. In *Private Troubles or Public Issues?* (pp. 113-127). Routledge.
- Brusadelli, E., Ferrari, L., Benetti, M., Bruzzese, S., Tonelli, G. M., & Gullo, S. (2021). Online Supportive Group as social intervention to face COVID lockdown. A qualitative study on psychotherapists, psychology trainees and students, and community people. *Research in Psychotherapy: Psychopathology, Process, and Outcome*, 23(3), 501.
- Cabiati, E. (2021). Social workers helping each other during the COVID-19 pandemic: Online mutual support groups. *International Social Work*, 64(5), 676-688.
- Catulay, D., & Uğurlu, Z. (2023). Çocuk Yoksulluğu Bağlamında Sosyal Hizmet Planlı Müdahale Süreci: Örnek Vaka Sunumu. *Çocuk ve Medeniyet*, 8(14), 263-286.
- Cıbrır, S. E. (2022). Alkol ve Madde Bağımlılığında Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Bir Uygulama Yöntemi: Motivasyonel Grup Çalışması. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 241-252.
- Cohen, C., & Olshever, A. (2013). IASWG Standards for Social Work Practice with Groups. *Social Work With Groups*, 23(1), 111-129.
- Coulshed, V., & Orme, J. (2018). *Social Work Practice*. Bloomsbury Publishing.
- Council on Social Work Education (CSWE). (1993). Reviewing our past: A history of the Association of Baccalaureate Social Work Program Directors. [https://www.cswe.org/getattachment/About-CSWE/CSWE-A-Brief-History/References/History-\(2\).pdf](https://www.cswe.org/getattachment/About-CSWE/CSWE-A-Brief-History/References/History-(2).pdf)
- Crisp, B R. (2015). Systematic Reviews: A Social Work Perspective. *Australian Social Work*, 68(3), 284-295.
- Çavuş Bekce, F. Ö. (2019). *Yıkıcı Davranışlar Gösteren İlkokul Öğrencilerine Yönelik Çözüm Odaklı Yaklaşım Dayalı Grupla Okul Sosyal Hizmet Müdahalesi Etkililiğinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çoban, A. İ., & Bulut, I. (2016). Cinsel İstismara Uğramış Ergen Kızlarla Grup Odaklı Sosyal Hizmet Uygulaması. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 80-94.
- Davies, B. (2024). *Use of Groups in Social Work Practice*. Taylor & Francis.
- Demircioğlu, H., & Yoldaş, C. (2019). Çocukluk ve Ergenlik Döneminde Psikososyal Risk Faktörleri Ve Koruyucu Unsurlar. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 18(1), 40-48.
- Dominelli, L. (2017). *Feminist Social Work Theory and Practice*. Bloomsbury Publishing.
- Duman, N. (2000). *Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Duyan, V. (1997). *Sosyal Grup Çalışması Uygulamasının Ortopedi Hastalarının Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.
- Ege, A. (2021). Ergenlerle Sosyal Hizmet Uygulamalarında Yaratıcı Dramanın Kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 403-420.
- Eryılmaz, A., & Mutlu, T. (2017). Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı Perspektifinden Kariyer Gelişimi ve Ruh Sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 227-249.
- Euster, G L. (2015). Group Work Revisited: Directions for the Third Century. *Social Work with Groups*, 1, 207-214.
- Evans, N. J., Forney, D. S., Guido, F. M., Patton, L. D., & Renn, K. A. (2009). *Student Development in College: Theory, Research, and Practice*. John Wiley & Sons.

- Ezhumalai, S., Muralidhar, D., Dhanasekarapandian, R., & Nikketha, B S. (2018). Group Interventions. *Indian Journal of Psychiatry*, 60(4), S514–S521.
- Freeman-Coppadge, D. J., & Langroudi, K. F. (2021). Beyond LGBTQ-affirmative therapy: Fostering growth and healing through intersectionality. *Queer psychology: Intersectional perspectives*, 159-179.
- Garland, E. L., Hanley, A. W., Nakamura, Y., Barrett, J. W., Baker, A. K., Reese, S. E., ... & Donaldson, G. W. (2022). Mindfulness-Oriented Recovery Enhancement vs Supportive Group Therapy For Co-Occurring Opioid Misuse And Chronic Pain in Primary Care: A Randomized Clinical Trial. *JAMA internal medicine*, 182(4), 407-417.
- Garvin, C. D., Gutiérrez, L. M., & Galinsky, M. J. (2017). *Handbook of social work with groups*. Guilford Publications.
- Giacomucci, S. (2021). *History of Social Work with Groups in Practice and Education*. Springer.
- Gorey, K. M. (1996). Effectiveness of social work intervention research: Internal versus external evaluations. *Social Work Research*, 119-128.
- Goslar, M., Leibetseder, M., Muench, H. M., Hofmann, S. G., & Laireiter, A. R. (2020). Treatments For Internet Addiction, Sex Addiction And Compulsive Buying: A Meta-analysis. *Journal of Behavioral Addictions*, 9(1), 14-43.
- Görgülü, T. (2020). Tedavi Motivasyonu ve Özyeterliliğin Geliştirilmesinde Psikososyal Grup Çalışmaları Ne Kadar Etkili? Madde Kullanıcılarıyla Deneysel Bir Çalışma. *Nöro Psikiyatri Arşivi*, 57, 241-247.
- Güdek, K., Yetim, A., Baş, F., & Kılıç, A. (2016). Ergenlik ve sosyal çalışma. *Çocuk Dergisi*, 16(2), 92-97.
- Gültekin, N., (2020). *Koruma ve bakım altında olan ergenlere yaşam becerileri kazandırılması 'Grup odaklı sosyal hizmet müdahalesi örneği'*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Gündüz, B., (2019). *Çok Boyutlu Psiko-Eğitim Grup Çalışması İle Yapılan Sosyal Hizmet Müdahalesinin Hastane Personellerinin İş Stresi Ve İş Motivasyonlarına Etkisinin İncelenmesi: Üsküdar Devlet Hastanesi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Güner, D., (2016). *Grup Odaklı Sosyal Hizmet Müdahalesinin Devlet Korumasındaki Ergenlerin Problem Çözme Becerilerine Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Hasgöl, E. (2018). *Empati Eğitim Programının Huzurevi Çalışanlarının Empati Becerileri Ve Yaşlı Ayrımcılığına Yönelik Tutumları Üzerine Etkisi: Kastamonu, Tosya Örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hawley, P. H., & Williford, A. (2015). Articulating the theory of bullying intervention programs: Views from social psychology, social work, and organizational science. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 37, 3-15.
- Hepworth, D. H., Larsen, J. A., & Rooney, R. H. (1990). *Direct social work practice: Theory and skills*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Hosseinzadeh Asl, N., (2020). *Sosyal Hizmet Öğrencileri İçin Kısa Süreli Bilinçli Farkındalık Eğitim Programı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ibrahim, W., & Ibrahim, O. F. (2022). The Role of Group Therapy in Developing Social Relationships for Those Recovering from Addiction. *Egyptian Journal of Social Work*, 13(1), 153-172.
- Kalaycı, E., (2023). *Sosyal Hizmet Öğrencilerinde Sosyal-Duygusal Öğrenme Becerilerine Sporun Ve Grup Çalışmasının Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kara, H.Z., (2022). *Seçim Kuramına Dayalı Çevrimiçi Psikoeğitim Grup Çalışmasının Öğrencilerin Üniversite Yaşamına Uyum Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kara, Y., (2022). *Açılma Sürecinde LGBTQ Bireylere Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi: Queer Grup Çalışması Örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karataş, K. & Erkan, G. (2002). Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihçesi. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002: Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*. (Ed. Ümit Onat). ss.112-133, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

- Krystal, J. H. (2020). Responding to the Hidden Pandemic for Healthcare Workers: Stress. *Nature Medicine*, 26(5), 639-639.
- Lefevor, G. T., & Williams, J. S. (2021). *An Interpersonally Based, Process-Oriented Framework for Group Therapy with LGBTQ Clients*. Springer International Publishing.
- Lewin, K. (1947). Group Decision and Social Change. *Readings in Social Psychology*, 3(1), 197-211.
- Li, H., Hu, L., & Wang, Y. (2020). *The Application of Group Psychological Counseling in the Practical Course of Mental Health Education for College Students*. DEStech Transactions on Social Science, Education and Human Science Press.
- Macgowan, M J. (2013). Development and Application of a Standards-Based Inventory of Foundation Competencies in Social Work with Groups. *Social Work With Groups*, 36(2-3), 160-173.
- McCarthy, C. J., Whittaker, T. A., Boyle, L. H., & Eyal, M. (2017). Quantitative approaches to group research: Suggestions for best practices. *The Journal for Specialists in Group Work*, 42(1), 3-16.
- Mutlu, E., (2021). *Motivasyonel Görüşmeye Dayalı Grupla Sosyal Hizmet Müdahalesinin Alkol Kullanım Bozukluğu Olan Bireylerin Tedavi Motivasyonu, Öz Yeterlilik Ve Remisyona Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Neamtu, N., & Faludi, C. (2021). Learning Effectiveness of Social Work Methods With Groups, in Online and Face-to-Face Contexts. *Frontiers in Psychology*, 12, 649691.
- Neuman, W.L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Yayın Odası.
- Northern, H., & Kurland, R. (2001). *Social Work with Groups*. Columbia University Press.
- Oral, M., (2016). *Majör Depresyon Tanısı Almış Kadınlarda Kişilerarası İlişkiler Terapisi Yaklaşımına Dayalı Grupla Sosyal Hizmet Uygulamasının Psikososyal İşlevsellik Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Oral, M., (2022). *Gruplarla Sosyal Hizmet Uygulaması İle Şiddet Gören Kadınların Güçlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Öksüz, S., (2018). *Bilinçli Farkındalığın Sosyal Hizmet Uygulamasında Kullanımı: Üniversite Öğrencileri Arasında Bilinçli Farkındalık Çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, S.G., (2018). *Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Cinsel İstismarı Önleme Eğitiminin 8-11 Yaş Grubundaki Çocukların Farkındalık Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Öztürk, B., (2021). *COVID-19 pandemi sürecinde sosyal hizmet perspektifinden beliren yetişkinler; 'çevrimiçi grup çalışması örneği'*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Page, M J., McKenzie, J E., Bossuyt, P M., Boutron, I., Hoffmann, T., Mulrow, C D., Shamseer, L., Tetzlaff, J., Akl, E A., Brennan, S., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J., Hróbjartsson, A., Lalu, M M., Li, T., Loder, E., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., . . . Moher, D. (2021). *The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews*.
- Perlman, H. H. (1957). *Social Casework: A Problem-Solving Process*. University of Chicago Press.
- Pişi, D., (2013). *İstismar ve ihmale uğrayan çocukların psiko-sosyal özellikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Purutçuoğlu, E., & Doğan, İ. (2013). Yetiştirme Yurdunda Kalan İhmal ve İstismara Uğramış Ergenlerin Sosyal Uyum Düzeylerinin Artırılması: Sosyal Grup Çalışması. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2013 Bildiri Kitabı*. Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Robinson, E. A., & Doueck, H. J. (1994). Implications of the pre/post/then design for evaluating social group work. *Research on Social Work Practice*, 4(2), 224-239.
- Rusu, A. S., & Davis, R. (2022). Interdisciplinary Approach of Yalom's Group Therapy Factors: A Theoretical Model for including Animal Presence in Social Work Education and Practice. *Frontiers in Veterinary Science*, 9, 1024355.
- Saban, A., & Pak Güre, M. D. (2024). Feminist Sosyal Hizmet Perspektifiyle Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlarda Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığını Geliştirmeye Yönelik Bir Grup Çalışması Tasarımı. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 8(1), 17-37.

- Salari, N., Khazaie, H., Hosseinian-Far, A., Khaledi-Paveh, B., Kazeminia, M., Mohammadi, M., ... & Eskandari, S. (2020). The Prevalence of Stress, Anxiety and Depression within Front-Line Healthcare Workers Caring for COVID-19 Patients: A Systematic Review And Meta-Regression. *Human resources for health*, 18, 1-14.
- Sapra, J., & Kumar, B. (2020). Inter-relation of Psychological Safety, Courage And Vulnerability in The Workplace. *International Journal of Engineering Applied Science and Technology*, 5(3), 562-567.
- Shapiro, B. Z., & Coyle, G. L. The Association for the Advancement of Social Work with Groups, Inc., An International Professional Organization (AASWG). *Encyclopedia of Social Work with Groups*, 19, 35-46.
- Simon, S R., & Kilbane, T. (2014). The Current State of Group Work Education in U.S. Graduate Schools of Social Work. *Group Work Honoring our Roots, Nurturing our Growth*, 1, 95-106.
- Skolnik, S. (2017). Coming Together: Factors that Connect Social Workers to Group Work Practice. *Social Work With Groups*, 42(1), 2-17.
- Sosyal Hizmet Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (SHUÇEP) (2020). https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ulusal-cekirdek-egitimi-programlari/sosyal-hizmet-ulusal-cekirdek-egitim-programi.pdf
- Steinberg, D. M., & Vinjamuri, M. K. (2014). Activating Adult-Learning Principles Through Small Groups In Preparing Social Work Students To Achieve CSWE Research Competencies. *Journal of Teaching in Social Work*, 34(4), 363-383.
- Şahin, Y., (2021). *Çözüm Odaklı Grupla Çalışmanın Mülteci Öğrencilerin Sosyal Uyum Ve Benlik Saygısı Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Şener, R., (2023). *Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Saldırganlık Eğilimi Ve Akran Zorbalığı Gösteren Çocuklarda Davranış Değiştirmeye Yönelik Eğitici Drama Programı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Tekindal, M., (2015). *Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Feminist Grup Çalışması Deneyimi: Bir Karma Yöntem Araştırması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tokuroğlu, C., (2023). *Akran Zorbalığını Önlemeye Yönelik Okul Sosyal Hizmeti Müdahalesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı.
- Tunç, M. (2013). Feminist Grup Çalışması: Temeli, Kapsamı ve Süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 209-230.
- Turğut, B., (2018). *Kadın Sığınma Evinde Kalan Çocuklarla Öfke, Arkadaşlık İlişkileri, Kendini İfade Edebilme ve Toplu Yaşam Kuralları Konulu Grup Odaklı Sosyal Hizmet Uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Uyanık Negiz, Z., (2023). *Bağımlılık Sürecinde Anneliğin Yeniden İnşası: Bir Bağımlının Annesi Olmak*. Doktora Tezi. Yalova.
- Uzunlaşan, Ş., (2021). *İnsani Hizmet Uygulamalarında Kültürel Yetkinlik Eğitimi Modeli: Sosyal Hizmet Öğrencileriyle Bir Eğitim Grubu Çalışması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Weatherall, R. (2019). Writing the doctoral thesis differently. *Management Learning*, 50(1), 100-113.
- Weiner, L., Berna, F., Nourry, N., Severac, F., Vidailhet, P., & Mengin, A. C. (2020). Efficacy Of An Online Cognitive Behavioral Therapy Program Developed For Healthcare Workers During The COVID-19 Pandemic: The Reduction Of Stress (REST) Study Protocol for a Randomized Controlled Trial. *Trials*, 21, 1-10.
- Western, D. (2013). *Gender-Based Violence and Depression in Women: A Feminist Group Work Response*. Springer Science & Business Media.
- Yalçın, Z., (2022). *Drama Etkinliklerinin İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Beceri Gelişimine Ve Motivasyonuna Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Yeşildal, A., Oğuz, G., Güven, M., Sungur, M. Z., & Üstünuçar, İ. (2014). Sigara Bağımlılığı Tedavisinde Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi. *Bağımlılık Dergisi*, 15(2), 76-84.
- Yılmaz, A., (2022). *Gruplarla Sosyal Hizmetin Ergenlerin Kural Dışı Davranış Eğilimi Düzeyine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Zastrow, C. (2009). *Social Work with Groups: A Comprehensive Workbook*. Brooks/Cole.
- Zeidi, I. M., Divsalar, S., Morshedi, H., & Alizadeh, H. (2020). The Effectiveness of Group Cognitive-Behavioral Therapy on General Self-Efficacy, Self-Control, and Internet Addiction Prevalence Among Medical University Students. *Asian Journal of Social Health and Behavior*, 3(3), 93-102.

Yazar Biyografileri

Merve Deniz PAK GÜRE, Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Grup psikoterapileri, psikodrama, aile terapileri, EMDR, travma ve kriz durumlarında sosyal hizmet gibi konularda çalışmalar yapmaktadır.

Seda ERDOĞAN, sosyal hizmet uzmanıdır. Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünden lisans ve Ankara Üniversitesi, Disiplinlerarası Aile Danışmanlığı programından yüksek lisans derecesi almıştır. Halen Viyana Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde lisansüstü eğitimine devam etmektedir.

Madencilik Kaynaklı Çevresel Bozulmayı Ekososyal Çalışma Bağlamında Değerlendirmek

Evaluating Mining Induced Environmental in the Context of Ecosocial Work

Merve Akıncı¹ ve Filiz Yıldırım²

¹ Sosyal Hizmet, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, makinci@ankara.edu.tr, ORCID ID 0000-0003-2414-3834

² Sosyal Hizmet, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, fyildirim@ankara.edu.tr, ORCID ID 0000-0002-6987-9485

Öz

Bu makale, madencilik kaynaklı çevresel bozulmayı, bu bozulmanın nedenlerini ve sonuçlarını incelemekte ve bu küresel sorunun ele alınmasında ekososyal çalışmanın önemini açıklamaktadır. Madencilik faaliyetleri; ormansızlaşma, su kirliliği, toprak erozyonu ve biyoçeşitlilik kaybı gibi çeşitli çevresel bozulma biçimlerine neden olmaktadır. Bu çevresel bozulma biçimleri ekolojik yıkıma neden olmasının yanı sıra savunmasız nüfusları orantısız bir şekilde etkileyerek mevcut eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Ekososyal çalışma, bu etkileri anlamak için değerli bir çerçeve sunma potansiyeline sahiptir. Bu eşitsizlikleri odağına alan ekososyal çalışma çevresel bozulmaların ortaya çıktığı yerde bireyle, grupla, aileyle ve toplumla çalışma yapılmasında önemli bir çerçeve sağlayabilir.

Anahtar kelimeler: Çevresel bozulma, madencilik faaliyetleri, ekososyal çalışma

Abstract

This paper explains mining induced environmental degradation, its causes and consequences, and discusses the importance of ecosocial work in addressing this global problem. Mining activities cause various forms of environmental degradation such as deforestation, water pollution, soil erosion and biodiversity loss. In addition to causing ecological destruction, these forms of environmental degradation disproportionately affect vulnerable populations, deepening existing inequalities. Ecosocial work has the potential to provide a valuable framework for understanding these impacts. Ecosocial work that focuses on these inequalities can provide an important framework for working with individuals, groups, families and communities where environmental degradation occurs.

Keywords: Environmental degradation, mining activities, ecosocial work

Derleme Makale
Review Article

Makale Atfı: Akıncı, M. ve Yıldırım, F. (2024). Madencilik Kaynaklı Çevresel Bozulmayı Ekososyal Çalışma Bağlamında Değerlendirmek. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 8(2), 177-188.

DOI: 10.55109/tushad.1597814

Alındı 07.12.2024
Kabul Edildi 30.12.2024
Yayınlandı 31.12.2024

Telif hakkı: © 2021 yazarlar tarafından. Lisans Sahibi Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Rize, Türkiye. Bu makale, Creative Commons Attribution (CC BY) lisansının (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

¹ İletişim kurulacak yazar: Merve Akıncı, makinci@ankara.edu.tr

Bu çalışma, ikinci (danışman) yazarın danışmanlığında Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda yürütülen birinci yazarın doktora tez çalışmasının bir bölümünden derlenmiştir.

Giriş

Antroposen’de insanlığın ve doğanın karşı karşıya olduğu en önemli tehditlerden biri çevresel krizlerdir. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) Küresel Risk Raporu’nda (2024, s. 8) en kritik on uzun vadeli risklerin ilk dördü arasında aşırı hava olayları, biyoçeşitlilik kaybı, ekosistemin çöküşü ve doğal kaynakların yetersizliği yer almaktadır. Dünyanın karşı karşıya olduğu bu çevresel riskler büyük ölçüde, insan faaliyeti nedeniyle artan çevresel bozulmaların sonucudur (UNDRR, 2021). Çevresel bozulma ‘doğal afetlerden, kirlenici konsantrasyonlardan ya da uygunsuz arazi kullanımı gibi nedenlerden ve süreçlerden kaynaklanan çevresel kalitedeki bozulma’ olarak tanımlanmaktadır (UNEP, 2019 s.10). Dolayısıyla doğal çevrenin, sosyal ve ekolojik amaç ve ihtiyaçları karşılama kapasitesinin azalması çevresel bozulmayı ifade etmektedir (UNDRR, 2021). Böylece çevresel bozulma, doğal çevrenin tehlikeye girdiği, biyolojik çeşitliliğin ve çevrenin genel sağlığının azaldığı bir sürece işaret etmektedir. Bu süreç tamamen doğal kaynaklı olabileceği gibi insan faaliyetleri nedeniyle de hızlanabilir.

Çevresel bozulma doğal kaynakların tükenmesine, doğal çevrenin estetiğinin bozulmasına, hava, su ve toprak gibi temel çevresel kaynakların zehirlenmesine neden olabileceği gibi dezavantajlı nüfusları orantısız bir şekilde etkilemektedir (Moxley, 2018). Zira tehlikeli ve zehirli atık alanları, kaynak kirliliği, hava kirliliği ve diğer birçok çevresel bozulma biçimi düşük gelirli ve azınlık toplulukları daha savunmasız hale getirmektedir (Teixeira ve Krings, 2015). Diğer bir ifadeyle çevresel kaynaklar üzerinde kontrole sahip olmayan dünyanın en yoksul, savunmasız ve ezilen nüfus grupları genellikle çevresel olarak daha fazla bozulmuş ortamlarda yaşamlarını sürdürmektedir (Hawkins, 2010). Dolayısıyla çevresel bozulmanın hem doğaya hem de dezavantajlı nüfus gruplarına yönelik adaletsizlikleri pekiştiren mevcut güç dinamikleri ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir (Besthorn ve McMillen, 2002).

Öte yandan çevresel bozulmanın önemli bir itici gücü olan madencilik faaliyetleri, çevresel fayda ve zararların eşitsiz dağılımı nedeniyle önemli adalet sorunlarını gündeme getirmektedir. Madencilik bir yandan özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli ekonomik fırsatlar ve gelir akışları sağlayarak yoksulluğun azaltılmasına ve ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesine yardımcı olurken diğer yandan sosyal ve çevresel pek çok soruna neden olmaktadır (Annor, Annor ve Abdul-Nasiru, 2024). Madencilik faaliyetleri ölçeği son yıllarda katlanarak artmış, küresel maden çıkarımı benzeri görülmemiş bir hızda büyümüştür (Xiong vd., 2023). Bu hızlı genişleme, ekosistemlerin parçalanması ve bozulması, biyolojik çeşitlilik kaybı ve arazi kullanım şekillerinin değişmesi gibi daha geniş sosyal ve çevresel sorunlara yol açmıştır (Xiong vd., 2023). Bu nedenle madencilik faaliyetlerinin çevresel etkileri giderek artan bir endişe kaynağı haline gelmiştir ve madenler çevresel bozulmanın başlıca nedenlerinden biri olarak tanımlanmıştır (Worlanyo ve Jiangfeng, 2021; Xiong vd., 2023). Maden kaynaklarının eşitsiz dağılımı ve yatakların sınırlı doğası jeopolitik gerilimlere ve madenciliğin fayda ve maliyetlerinin eşit olmayan dağılımına yol açmaktadır (Pedro vd., 2017). Ayrıca madencilik faaliyetleri ev sahibi çevreyi değiştirmekte ve hükümetlerin ciddi sosyal ve çevresel sonuçlara karşı koruma sağlayamadığı veya sağlamak istemediği ülkelerde önceden var olan kırılganlıkları daha da kötüleştirebilmektedir (Lèbre vd., 2020). Bu nedenle madencilik sektörü sıklıkla büyük toplumsal ve ekolojik sonuçları olan kararlarla ilişkilendirilmektedir.

Geleneksel sosyal hizmet, madencilik kaynaklı çevresel bozulmanın derinleştirdiği adaletsizlik sorununu ortak bir felsefi zemini paylaşan ‘sosyal adalet’ ve ‘çevresel adalet’ odağında ele alma eğilimindedir. Çevresel adalet, sosyal hizmette fiziksel çevrenin odağa alınması için yapılan çağrılarda en yaygın kullanılan terimlerden biridir. Öyle ki çevreciliğin uygulanmasında sosyal adalete öncelik verilmesine yaptığı vurgu nedeniyle sosyal hizmet için en uygun paradigma olduğu ifade edilmektedir (Mathias, Krings ve Teixeria, 2023). Ancak çevresel adalet tıpkı sosyal adalet gibi çevresel sorunları ele

almada yalnızca insan türü arasında adaletin nasıl sağlanabileceğini anlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla savunmasız nüfusları korumaya yönelik kayda değer çabalarına rağmen doğal çevreyi koruma konusunda büyük ölçüde başarısız olmuştur (Besthorn, 2013). Çevresel adalet, gıda, su ve enerji gibi çevresel kaynaklara erişim konusunda insan eşitliğine odaklanmaktadır. Bu kavram çevre politikaları bağlamında savunmasız nüfusların karşılaştığı orantısız yükü vurgulamaktadır. Dolayısıyla, çevresel adaletin amacı dezavantajlı insan gruplarının yaşam standartlarını yükseltmektir ve doğal çevrenin korunmasına ancak bu amaca hizmet ettiği takdirde önem atfetmektedir (Kopnina ve Washington, 2020).

Öte yandan ekolojik adalet, çevresel krizlerin dünyanın en yoksul nüfus grupları üzerindeki orantısız etkisini kabul ederken, adaleti bütüncül bir bakış açısıyla kavramsallaştırarak tüm canlı organizmalar için önemini vurgulamaktadır. İnsanları ekosistemin yalnızca bir parçası olarak görmekte ve bir bütün olarak ekosistem için adaletle odaklanmaktadır (Boetto, 2017; Rambaree, Powers ve Smith, 2019). Ekolojik adalet anlayışını benimseyen ekososyal çalışma, çevresel bozulmalara yönelik müdahalelerde birey, grup, aile ve toplum düzeyindeki çalışmaları yapılandırmak için önemli bir temel sağlayabilir. Bu nedenle mevcut çalışmanın amacı, madencilik kaynaklı çevresel bozulmayı, bu bozulmanın nedenlerini ve sonuçlarını açıklayarak; bu bozulmanın ortaya çıktığı yerde mikro, mezzo ve makro düzeydeki müdahalelerde ekososyal çalışmayı benimsemenin önemini açıklamaktadır. Makale ilk olarak ekososyal çalışmayı tanımlayarak başlamaktadır. Daha sonra madencilik kaynaklı çevresel bozulmanın doğa ve insanlar üzerindeki sonuçlarını açıklamaktadır.

2. Ekososyal Çalışma

Sosyal hizmet, uzun yıllar yalnızca sosyal çevreyi odağına alarak fiziksel çevreyi hem pratik hem de teorik açıdan ele almada geç kalmıştır (Mathias, Krings ve Teixeira, 2023). Bu durum sosyal hizmetin çevresel konuları ihmal etmesine yol açmıştır. Ancak son yıllarda sosyal hizmetin çevresel bozulmalara yanıt vermesi ve çevresel krizlere karşı rol alması için küresel bir çaba söz konusudur (Coates ve Gray, 2011). Bu çabaların bir sonucu olarak sosyal hizmet literatüründe ekoeleştirel tartışma etrafında çeşitli kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında çevresel sosyal hizmet, derin ekolojik sosyal hizmet, ekospiritüel sosyal hizmet, yeşil sosyal hizmet ve ekososyal çalışma yer almaktadır (Besthorn, 2015). Hangi yaklaşımın en uygun olduğu konusunda bir anlaşmaya varılmamıştır. Ancak yaklaşımların ortak noktaları geleneksel sosyal hizmetin teorik temellerinin ve yöntemlerinin mevcut çevresel krizleri ele almada yetersiz kalacağı inancı ve doğal çevreyi mesleğin merkezine yerleştirme hedefidir (Boetto, 2017; Nöjd vd., 2024; Mathias, Krings ve Teixeira, 2023).

Geleneksel olarak Batı düşüncesine dayanan sosyal hizmet, 21. yüzyılın karmaşık sorunlarını, özellikle de Antroposen'in küresel zorluklarını etkili bir şekilde ele almak için Batılı köklerinin ötesine geçmelidir. Bu nedenle "sosyal adalet" ve 'insan hakları' gibi temel değerlerinin eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirilmesi ve farklı perspektifleri kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir (Bell, 2021; Ife, 2021). Sosyal hizmet, toplumsal değişimlere sürekli olarak uyum sağlamıştır. Dünyanın karşı karşıya olduğu çevresel bozulma sorununun aciliyeti göz önüne alındığında, sosyal hizmet, bu zorluğun üstesinden gelmek için yeniden dönüşmelidir (Panagiotaros vd., 2022). Sosyal hizmetin çevresel bozulmaları etkili bir şekilde ele alabilmesi için öncelikle 'çevresi içinde birey' perspektifini genişletmesi ve insanı önceleyen bilgi, beceri ve değer temelinin sorgulanması gerekmektedir (Gray ve Coates, 2011; Gray ve Coates, 2015). Sosyal hizmet literatüründe "çevre" neredeyse sadece sosyokültürel veya psikososyal çevreyi ifade etmektedir. Ancak sosyal hizmet uzmanlarının bu odağı mesleğin yapısal sorunlarla eleştirel olarak ilgilenmesini sınırlandırmış (Besthorn, 2013) ve fiziksel çevrenin etkilerinin göz ardı edilmesine neden olmuştur (McKinnon, 2008; McKinnon ve Alston, 2016).

Ayrıca sosyal hizmette sosyal adaletin felsefi temellerinin eleştirel bir şekilde incelenmesi ve bu kavrama ilişkin anlayışın genişletilmesi gerekmektedir. Sosyal adalete bağlılık, sosyal hizmetin cinsiyetçilik, ırkçılık ve sömürgecilik de dahil olmak üzere çeşitli baskı biçimleri konusundaki farkındalığını artırmıştır. Ancak mesleğin modernist düşünceye dayanan kökleri, insan merkezci bir bakış açısını, 'antroposentrik yaklaşımı', aşmasını engellemektedir (Dylan ve Coates, 2012). Modernite, sosyal hizmet mesleğinin bireysel güçlendirme ve kendi kaderini tayin etme gibi ilkelere öncelik vermesini sağlamış olsa da modernist dünya görüşünün altında yatan felsefi varsayımlar, doğal kaynakların sürdürülemez şekilde sömürülmesiyle bağlantılı olduğu için eleştirilmektedir (Boetto, 2017). Bu yüzden sosyal hizmet, adalet kavramsallaştırmasının merkezi felsefi zeminini ekolojik adaleti benimseyecek şekilde değiştirmelidir.

Bu bağlamda ekolojik adalet ilkelerine dayanan ekososyal çalışma yaklaşımı (Boetto, 2017), madencilik kaynaklı çevresel bozulmayı ele almada uygun bir çerçeve sunma potansiyeline sahiptir. 'Ekososyal' terimi, sosyal hizmet içinde sosyal ve ekolojik sistemlerin nasıl ilişkili olduğuna dair farklı anlayışları yansıtan çeşitli yorumlara sahiptir. Bazı yaklaşımlar bu sistemleri derinlemesine birbirine bağlı olarak görürken, diğerleri potansiyel çatışmaları veya uyumluluk fırsatlarını vurgulamaktadır. Bu farklı bakış açıları, insan ihtiyaçlarına mı yoksa ekolojik refaha mı öncelik verilmesi gerektiğini ve bu önceliklerin doğası gereği çelişkili olup olmadığını veya sosyal hizmet bağlamında uyumlu bir şekilde bir arada var olup olamayacağı görüşlerini yansıtmaktadır (Thyssel and Cuadra, 2023). Bazı çalışmalar, doğal çevre bağlamında çevresel adalet ve sosyal adaletin kesişimine odaklanarak daha sınırlı bir yaklaşım benimsemektedir. Bu bakış açısı genellikle doğal kaynaklara eşit erişim ve çevresel tehlikelerin marjinalleştirilmiş topluluklar üzerindeki orantısız etkisi gibi konulara vurgu yapmaktadır. Buna karşılık, diğer yorumlar ekolojik adaleti ve ekosentrizmi savunan daha dönüştürücü bir perspektifi benimsemektedir. Bu yaklaşım, sosyal ve çevresel sorunları ele almanın ötesine geçerek, bunun yerine toplumsal değerleri ve sistemleri doğal dünya ile daha uyumlu bir ilişkiye doğru temelden değiştirmeyi amaçlamaktadır.

Ekososyal çalışma, sosyal hizmetin insan merkezli kapitalist sistemlerle tarihsel ve süregelen ilişkisine meydan okuyarak geleneksel sosyal hizmete bir alternatif sunmaktadır. Gelişmekte olan bu yaklaşım, ekonomik, çevresel ve sosyal sistemlerin birbiriyle bağlantılı olduğunu kabul ederek, büyüme odaklı ekonominin, aşırı tüketimin ve kaynak israfının eşitsizliğe, afetlere ve biyolojik çeşitlilik kaybına neden olduğunu vurgulamaktadır. Ekososyal çalışma, "çevresi içinde birey" kavramını yalnızca sosyal değil aynı zamanda doğal ve yapılı çevreleri de kapsayacak şekilde genişletmekte ve çevresel krizleri sosyal hizmet uygulamasına temel bir yön olarak dahil etmektedir (Shackelford vd., 2024). Öte yandan ekososyal çalışma, dezavantajlı grupların genellikle hem çevresel hem de sosyal adaletsizlik yaşadığını kabul ederek, sosyal ve çevresel sorunlar arasındaki güçlü bağlantıyı öne çıkarmaktadır. Ancak bunu yaparken doğanın içsel değerini vurgulamakta ve ekolojik adaleti teşvik etmektedir (Boetto, 2017; Stamm, 2023).

Ekososyal çalışma, ekosistem teorisi, ekolojik teori, güçlendirme teorisi, baskı karşıtı yaklaşım, kesişimsellik perspektifi ve yeşil kalkınma gibi teorik bakış açılarından yararlanmaktadır (Wang ve Altanbulag, 2022). Doğal çevre ile insan refahı arasındaki karşılıklı bağımlılığı kabul ederek sürdürülebilir bir dünyaya katkıda bulunmayı, küresel ısınmanın dezavantajlı gruplar üzerindeki etkilerinin iyileştirilmesini ve doğal çevreyi sosyal hizmet uygulamasına dahil etmeyi amaçlamaktadır (Boetto, 2016; Rambaree, Powers ve Smith, 2019). Her ne kadar yeşil sosyal hizmet, çevresel sosyal hizmet ve sürdürülebilir sosyal hizmet yaklaşımlarıyla benzer endişelere sahip olsa da ekososyal çalışma, yerel ekososyal bilgiyi önceleyen bir sürdürülebilirlik anlayışıyla daha çok ilgilenmektedir (Wang ve Altanbulag, 2022). Bu nedenle ekososyal çalışma, çevresel sürdürülebilirliği temel bir mesleki ilke olarak destekleyen baskı karşıtı bir sosyal hizmet uygulaması modeli olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşım yapısal sosyal hizmet

ilkelerini içermekte ve sosyal sorunlara neden olan toplumsal yapıları da ele almaktadır (Rambaree, Powers ve Smith, 2019). Doğal dünyayla daha derin bir bağ kurarak insan refahına odaklanmaktadır. Ekolojik adalet meselesi olarak insan-doğa ilişkisinin mikro, mezzo ve makro düzeyde anlaşılmasını, sosyal hizmet için bir hedef olarak görmektedir (Norton, 2011).

3. Madencilik Kaynaklı Çevresel Bozulma

Madencilik faaliyetlerinin uzun zamandır ekonomik kalkınmanın önemli bir itici gücü olduğu, çeşitli endüstriler için gerekli hammadde ihtiyacını karşıladığı, istihdam olanakları sağladığı ve dünyanın dört bir yanında ülkeler için gelir yarattığı bilinmektedir (Worlanyo ve Jiangfeng, 2021). Ancak madenciliğin sosyal ve çevresel etkileri yeterince gündeme gelmemektedir (Gumbo vd., 2024; Nguyen, Boruff ve Tonts, 2018). Madencilik, yatırım maliyetlerinin yüksek olduğu ve geri kazanımının riskli olduğu bir sektördür. Ayrıca yer seçimi yapılamayan, yani kaynağında yapılması gereken bir faaliyettir. Tüm bu zorlukların yanı sıra, her üretim süreci gibi çevresel etkileri olan bir sanayi dalıdır (Ceylan, 2022). Madencilik, hammadde olarak kullanılan jeolojik kaynakların yer kabuğundan çıkarılarak ekonomiye kazandırılması anlamına gelmektedir (Worlanyo ve Jiangfeng, 2021). Madencilik çoğu küresel endüstri için vazgeçilmezdir ve neredeyse her ülkede yapılmaktadır. Bununla birlikte, sıklıkla çevresel ve sosyal bozulmalara neden olmaktadır. Maden işletmeleri açık saha/yüzey (açık ocak) ve kapalı saha (yeraltı) maden işletmeleri olmak üzere iki ana işletme tarzına ayrılmaktadır.

Açık saha maden işletmeleri, cevher yatağının hemen yüzeyde oluşması durumunda yeryüzüne yakın bir tabakada bulunan madenlerin çıkartılarak doğrudan maden üretimine başlanılan işletme türüdür. Kapalı saha maden işletmelerinde ise yeryüzünün derinlerinde tabakalar halinde bulunan madenler çıkartılmaktadır. Madenin açık bir sahadan çıkarıldığı açık ocak madenciliği, stratejik mineraller için en yaygın madencilik biçimlerinden biridir. Bu madencilik türü çevreye özellikle zarar vermektedir. Toprak altını, yer yüzeyini, yer altı ve yer üstü sularını, flora ve faunayı, yani çevrenin tüm bileşenlerini önemli ölçüde etkilemektedir (Chmykhalova, 2023). Çünkü stratejik mineraller genellikle sadece küçük konsantrasyonlarda bulunmaktadır ve bu da çıkarılması gereken cevher miktarını artırmaktadır. Dolayısıyla çoğu yüzey madenciliği yöntemi büyük ölçeklidir ve maden yatağını çıkarmak için büyük hacimlerde malzemenin çıkarılmasını gerektirmektedir. Açık ocak madenciliği sürecinin her aşamasında çevresel tehlikeler mevcuttur. Jeolojik çağlar boyunca açığa çıkmamış olan kayaları açığa çıkarmaktadır. Bu kayalar kırıldığında radyoaktif elementler, asbest benzeri mineraller ve metalik toz açığa çıkmaktadır (Rouhani, Gusiatin ve Hejzman, 2023). Ayrıştırma sırasında, toz haline getirilmiş kaya ve sıvı karışımları olan artık kaya bulamaçları atık olarak üretilir, bu sıvılardaki toksik ve radyoaktif elementler uygun şekilde tutulmazsa ana kayaya sızabilmektedir. Ayrıca yüzey madenciliği gürültü ve rahatsızlığa neden olabilmekte ve havayı tozla kirletebilmektedir.

Diğer yandan yeraltı madenciliği tünel çökmeleri ve arazi çökmesine neden olabilmektedir. Ayrıca, geleneksel madencilik türlerinin çoğunda olduğu gibi, yeraltı madenciliği de havaya ve suya zehirli bileşikler salabilmektedir. Su, zararlı mineral ve ağır metal konsantrasyonlarını aldığı anda kirletici bir madde haline gelmektedir. Bu kirli su, madeni çevreleyen bölgeyi ve ötesini kirletebilir. Maden atıklarının uygunsuz bertarafı da atmosferin ve yakın su kaynaklarının kirlenmesine yol açabilir (Khan vd., 2020; Mi vd., 2023). Çoğu yeraltı maden işletmesi, hidrolik pompalar kullanarak yakındaki nehirlerde tortulaşmayı artırmaktadır. Hidrolik pompalarla patlatma, tohum bankaları içeren ekolojik açıdan değerli üst toprağı kaldırarak bitki örtüsünün iyileşmesini zorlaştırmaktadır (Mi vd., 2023). Ayrıca madencilik, doğası gereği istilacı bir süreçtir ve maden sahasının kendisinden çok daha geniş bir alanda peyzaja zarar verebilmektedir (Sinha, Chakraborty ve Goswami, 2017). Bu zararın etkileri, maden operasyonları bittikten yıllar sonra bile devam edebilmektedir. Öte yandan madencilik faaliyetleri özellikle daha önce

bozulmamış doğal yaşam alanlarında yürütölmek istendiğinde önemli çevresel sonuçlara yol açabilir. Çünkü madenlerin inşası geniş arazilerin, genellikle de ormanlık alanların açılarak doğal yaban hayatı habitatlarının ortadan kaldırılmasını gerektirir.

Madencilikğin geniş ölçeği, doğa, insan sağlığı ve toplum üzerindeki etkisinin tam olarak değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Büyük ölçekli madencilik, arazilerin, çiftliklerin, altyapının ve hatta tüm toplulukların yerinden edilmesini gerektirebilir (Krüger, Kraus ve Kaifie, 2022). Ayrıca madencilik, tüm canlıların bağımlı olduğu su kaynaklarını giderek daha fazla tehdit etmektedir (Chen vd., 2023; Xiong vd., 2023). Madenlerin birçoğu, cevherin işlenmesinde yoğun su kullanmalarının yanı sıra deşarj edilen maden atık sularını maden sahasına yakın olan doğal kaynak sularına boşaltmaktadır. Bu durum akarsu, nehir ve göl gibi ekosistem için hayati öneme sahip olan doğal su kaynaklarının olumsuz olarak etkilenmesine neden olabilmektedir. Maden atıklarının içinde arsenik, kurşun ve civa gibi tehlikeli kimyasallar bulunmaktadır ve bu maddeler özellikle kırsal toplumların içme suyu ve balıkçılık için yararlandığı birçok nehir ve göl gibi sulak alanlara karışmaktadır (Khan vd., 2020; Muneeb vd., 2021; Xiong vd., 2023). Madencilik faaliyetlerinin çoğunda çıkarma, işleme ve atık bertarafı için yüksek su ihtiyacı vardır. Bu işlemlerden kaynaklanan atık sular yakınlardaki su kaynaklarını kirletebilir ve madeni çevreleyen bölgedeki tatlı su kaynaklarını tüketebilir (Khan vd., 2020). Dolayısıyla madencilik ve mineral işleme operasyonları genellikle yüksek su ayak izine sahiptir. Çünkü toz azaltma, çözünebilir partiküllerin giderilmesi, eleme ve ayırma işlemleri ve atık yönetimi için atık barajlarının oluşturulması gibi birçok aşama su kullanımını gerektirmektedir. Bazı aşamalarda suyun yeniden kullanılması ve geri dönüştürülmesi mümkün olsa da havadaki tozun giderilmesi için püskürtme yapılması gibi diğer aşamalar suyun kirlenmesine yol açarak suyun geri dönüştürülmesini engellemektedir.

Madencilik faaliyetlerinde yüksek su kullanımı, yerel halkın kirlenmemiş tatlı su kaynaklarına erişiminin azalmasına ve bölgenin su stresinden muzdarip olmasına neden olabilir. Madencilik faaliyetlerinden kaynaklanan suyla ilgili en önemli sorunlardan bir diğeri Asit Maden Drenajı (AMD) sorunudur. AMD, en önemli çevresel sorunlardan biridir ve dünya çapında önemli bir su kirliliği nedenidir. AMD, kömür madencilikğinde yaygın bir durumdur ve sülfür içeren kayalar hava ve suya maruz kaldığında oluşmaktadır. Bu drenajlar genellikle su yataklarını ve yeraltı sularını kirletebilen tehlikeli maddeler içermektedir (Worlanyo ve Jiangfeng, 2021). Madenlerden gelen asidik su çevreye akarken demir, alüminyum, sülfat, bakır, kurşun, çinko, kadmiyum ve selenyum gibi zararlı maddeler taşır. Bu maddeler asidik ve oksijen açısından zengin koşullarda kolayca çözünmektedir. Bu asidik sular akarsulara ve nehirlere ulaştığında, suyu ve tortuyu kirleterek, özellikle su havzaları olmak üzere akıntı yönündeki çevreye önemli zararlar vermektedir (Yucel ve Baba, 2013).

Madencilik faaliyetleri, arazi ve bitki örtüsünün bozulması, doğal topografyanın değişmesi ve bunun sonucunda arazinin başka amaçlarla kullanılma olanaklarının kısıtlanması, yüzey ve yeraltı su dengesinin ve hava kalitesinin değişmesi gibi pek çok olumsuz sonuç doğurmaktadır (Cetin vd., 2023; Worlanyo ve Jiangfeng, 2021). Bu bağlamda özellikle maden faaliyetlerinin ve maden ıslahının ayrı ayrı planlanması, "önce madencilik, sonra ıslah" anlayışı, arazi bozulmasının büyümesine yol açmaktadır (Li vd., 2022). Madencilik faaliyetlerinin neden olduğu arazi/kara bozulması, madencilik faaliyetleri nedeniyle arazi kalitesinin, verimliliğın veya ekolojik dengenin bozulması veya kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum madencilik faaliyetleri arazinin doğal durumunu bozduğunda veya değiştirdiğinde ortaya çıkmakta ve olumsuz çevresel, sosyal ve ekonomik etkilere neden olmaktadır (Bouaziz ve Benndorf, 2024). Arazi/kara bozulması; arazi yüzeyinin, bitki örtüsünün, toprağın ve su kaynaklarının bozulması, ortadan kaldırılması veya kirlenmesini içermektedir ve arazi kalitesinde düşüşe, biyolojik çeşitlilik kaybına, ekosistem işleyişinde azalmaya ve arazi verimliliğında bozulmaya yol açmaktadır (Bouaziz ve Benndorf,

2024). Bu bozulmanın habitat tahribatı, toprak erozyonu, su kirliliği, hava kirliliği, tarım potansiyelinde kayıp, yerel toplulukların yerinden edilmesi ve ekosistem hizmetlerinin bozulması gibi geniş kapsamlı ekolojik ve sosyoekonomik sonuçları olabilmektedir.

Diğer yandan madencilik faaliyetleri nedeniyle arazi, su, toprak ve hava dahil olmak üzere çevre üzerinde önemli olumsuz etkileri olan büyük miktarlarda katı atık ortaya çıkmaktadır (Worlanyo ve Jiangfeng, 2021). Bu atıklar, maden sahipleri için değerli olmadığı için uygunsuz bir şekilde çevreye atılabilmekte ve çevre için ciddi bir tehdit oluşturabilmektedir. Bu durum özellikle hem yüzey hem de yeraltı su kalitesini etkileyebilmektedir (Jain ve Das, 2017). Ayrıca madencilik sürecinde, topraktan çıkarılan malzemenin atık olarak ayrılan kısmında önemli miktarlarda geçiş metalleri (ağır metaller) bulunmaktadır. Atıklar siyanür, civa veya arsenik gibi çıkarma işleminde kullanılan maddelerden oluşmaktadır. Bu maddeler, atıkların genellikle radyoaktif, zehirli veya asidik olması nedeniyle çevreye zarar vermesini önlemek için genellikle büyük atık barajlarında depolanmaktadır (Lira vd., 2022). Madenin ölçeği ne kadar büyükse, üretilen atık maddelerin miktarı da o kadar fazla olmaktadır. Bu nedenle, yerüstü veya açık ocak madencilik süreçleri, yeraltı madenlerine kıyasla 8 ila 10 kat daha fazla miktarda maden atığı ürettikleri için daha fazla önem taşımaktadır (Anon, 2006).

Sonuç olarak madencilik faaliyetleri çok sayıda tartışmaya konu olmuştur. Madencilik faaliyetleri ekonomik fayda ve istihdam olanakları yaratsa da madenciliğin neden olduğu çevresel bozulma konusunda son derece hassas bir endişe söz konusudur. Madencilik faaliyetleri hem işletilen hem de terk edilmiş maden sahalarında çok çeşitli çevresel sorunlara neden olmaktadır. Fauna ve florayı yok etme, yeraltı su kaynaklarını tehdit etme ve toprak, hava ve suyu kirliletme gibi nedenlerle çevreye en çok zarar veren uygulamalardan biri olarak ifade edilmektedir (Gusiatin ve Hejcman, 2023). Genellikle bir madenin ömrü on ila otuz yıl arasında değişmektedir. Ancak maden sahası kapatıldıktan sonra bile çevre üzerindeki etkileri uzun yıllar devam etmektedir (Hoxha, Symochko ve Pinheiro, 2024).

4. Son Söz: Madencilik Kaynaklı Çevresel Bozulmalara Karşı Ekososyal Çalışmayı Anaakımlaştırmak

Antroposen'de, insan egemen çağda, gezegenin ekolojisine ve jeokimyasına insan hükmetmektedir. Antroposentrik, insan merkezci bakış açısı, insanlara özel ahlaki değer ve haklar vererek insanların doğa üzerindeki tahakkümünü meşrulaştırmaktadır. Antroposentrizm tipik olarak etik değerlendirmeyi sadece insan türüne tahsis etmektedir ve sadece insan haklarına odaklanmaktadır. İnsanların diğer türlerden daha önemli ve üstün olduğu inancını ifade etmektedir (Kopnina ve Washington, 2020). Diğer yandan ekosentrizm, doğanın içsel değerini kabul ederek antroposentrizmden çok daha geniş bir dünya görüşü benimsemektedir (Kopnina ve Washington, 2020). Bu makale, ekososyal çalışmanın, ekosentrik değer temeli ve ekolojik adalet taahhüdü ile madenciliğin neden olduğu çevresel bozulmayı nasıl ele alabileceğini tartışmaktadır. Çünkü madencilik kaynaklı çevresel bozulma hem ekolojik hem de psikososyal etkileri olan kapsamlı bir müdahale gerektirmektedir.

Zengin maden yatakları bulunduğu anda, bu yataklara erişmek ve maden çıkarmak için arazi satın alınmaktadır. Madencilik faaliyetleri için arazi temizlendiğinde yaşam alanlarını yok edilmekte ve biyolojik çeşitlilik kaybına neden olmaktadır. Madencilik nehirlere, göllere ve yeraltı sularına zararlı kimyasallar ve ağır metaller salabildiğinden, su kirliliği bir diğer önemli sorundur. Madencilik işlemleri sırasında açığa çıkan toz, partikül madde ve gazlardan kaynaklanan hava kirliliği de hava kalitesini düşürebilir. Madencilik, enerji kullanımı ve ulaşımdan kaynaklanan sera gazı emisyonları yoluyla iklim değişikliğine neden olabilir. Madencilikten kaynaklanan büyük miktarlardaki atık kayalar uygun şekilde bertaraf edilmediği takdirde toprağı ve suyu kirliletebilir. Madencilik ayrıca toprak erozyonunu artırarak su yollarında tortulaşmaya yol açabilir ve doğal yaşamı ve yerel toplulukları rahatsız eden gürültü kirliliği

yaratabilir. Hatta madencilik faaliyetleri peyzajı büyük ölçüde değiştirebilir ve uzun süre devam edebilecek görsel izler bırakabilir.

Madencilik kaynaklı çevresel bozulma sorunu, fayda ve maaliyetlerin adaletsiz dağılımının ötesinde bir tanınma ve katılım hakkı arayışı sorunudur (Özkaynak, 2021). Maden sahasındaki çevresel bozulmalara orantısız bir şekilde maruz kalan topluluklar karar alma süreçlerinden dışlanabilirler. Oysa ki maden faaliyetleri, bu toplulukların temel geçim kaynaklarını tehdit etmekte ve aşına oldukları doğal çevreyi bozmaktadır. Krüger vd. (2022)'nin ifade ettiği gibi sağlık ve refah büyük ölçüde doğal çevreye ve doğal geçim kaynaklarımızın üzerine inşa edildiği ekosistemlere bağlıdır. Nasıl ki ev ortamının bütünlüğü psikososyal sağlık için önemli bir unsur olarak kimliğe, güvenliğe, kültüre ve aidiyet duygusuna katkıda bulunuyorsa, ekosistemin bütünlüğü de insan toplumlarının geleceği için önem taşımaktadır. Ancak bu durum özellikle çevresel sürdürülebilirlikten önce ekonomik faydanın gözetildiği durumlarda göz ardı edilmektedir.

Bu bağlamda ekososyal çalışma, insan refahı ve çevre arasındaki karşılıklı bağa odaklanarak madencilik kaynaklı çevresel bozulmanın etkilerinin azaltılması için mikro, mezo ve makro düzeyde önemli bir çerçeve sağlayabilir. Boetto vd. (2020), ekososyal çalışma için mikro, mezo ve makro müdahaleleri kişisel, bireysel, grup, toplum ve yapısal düzey olmak üzere beş düzeyde açıklamaktadır. Kişisel düzey, özellikle ekososyal çalışmacının, dünya görüşü ve doğa ile ilişkisi üzerine düşünmesini içermektedir. Bireysel düzey, yalnızca ekonomik refaktan ziyade doğal, fiziksel, sosyal, kültürel ve politik bağlamları kapsayan bütünsel refaha odaklanmayı gerektirmektedir. Grup düzeyi, uygulama için topluluk oluşturmayı içermektedir. Topluluk düzeyi, yerel güçlerden ve bilgiden yararlanan kültürel açıdan duyarlı, toplum temelli yaklaşımları vurgulamaktadır. Son olarak yapısal düzeyde ise sosyal ve siyasi boyutlar da dahil olmak üzere daha geniş toplumsal meseleler ele alınabilir (Boetto vd., 2020).

Sosyal hizmet uygulamasında, ekososyal çalışma, mikro düzeyde değerlendirme ve müdahale; mezo düzeyde örgütsel ve topluluk çalışması ve makro düzeyde savunuculuk, politika oluşturma ve ekolojik adaleti teşvik edebilir (Norton, 2012). Daha adil ve sürdürülebilir bir gelecek için doğal çevrenin ve insanın refahına birlikte odaklanılmasına katkı sağlayabilir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları, ekososyal bir bakış açısı benimseyerek koruyucu ve önleyici müdahalelerde rol alabilirler. Özellikle maden faaliyetleri başlamadan önce etkilenmesi muhtemel olan topluluklara yönelik koruyucu-önleyici faaliyetleri planlayabilirler. Bu noktada özellikle toplulukların karar alma süreçlerine katılımı için sosyal hizmet uzmanları, hak savunuculuğu, kaynaklarla buluşturma, liderlik, harekete geçirme ve toplumla çalışma gibi mevcut becerilerini ekososyal mercekten yeniden yapılandırabilirler. Özellikle belirtilmelidir ki çevresel bozulmaların beraberinde getirdiği psikososyal sorunlar kırsal bölgede yaşayan insanları, doğayla kurmuş oldukları bağ dikkate alındığında daha fazla etkileyebilir. Bu nedenle çevresel bozulmaların gerçekleştiği yerde ekososyal çalışmacıların psikososyal destek müdahalelerinde bu bağı dikkate almaları önemlidir.

Madencilik kaynaklı çevresel bozulmalara yönelik koruyucu-önleyici müdahalelerin yanı sıra bu sorun ortaya çıktıktan sonra ise ekososyal çalışmacılar, mezo düzeyde, madencilikle ilgili ekolojik adaletsizlikleri ele almak için toplum örgütlenmesini ve hak savunuculuğu çabalarını teşvik edebilirler. Bunun için yerli halk ile birlikte çevresel etkileri izleyebilirler ve böylece madencilik şirketleri ve madencilik faaliyetlerinden etkilenen gruplar arasındaki diyalogu sağlayabilirler. Özellikle belediye, dernek ve vakıflar gibi yerel kuruluşlar ve paydaşlarla işbirliği yapabilirler. Makro düzeyde ise daha sürdürülebilir ve adil madencilik politikalarının, yönetmelik ve mevzuat gibi yasal düzenlemelerin geliştirilmesine katkıda bulunabilirler. Savunmasız nüfusları çevresel tehlikelerden koruyan ve çevresel adaleti teşvik eden politikaları savunabilirler. Bu, endüstrilere yönelik daha sıkı düzenlemelerin savunulmasını, temiz su ve

havaya erişimin teşvik edilmesini ve sürdürülebilir kalkınma girişimlerinin desteklenmesini içerebilir. Politika kararlarını etkilemek ve değişim yaratmak için toplum kuruluşları, devlet kurumları ve diğer paydaşlarla birlikte çalışabilirler. Bu bağlamda özellikle sürdürülebilir çevre standartlarının savunulması, madencilik sektöründe sosyal sorumluluğun teşvik edilmesi ve maden endüstrilerine bağımlılığı azaltan alternatif ekonomik modellerin geliştirilmesi için sosyal hizmet uzmanlarının ekososyal çalışmayı benimsemesi ve bu çalışmalarda rol alması gerekmektedir. Son olarak belirtilmelidir ki sosyal hizmet uzmanları sadece bölgesel veya yerel düzeyle sınırlı kalmadan madencilikle ilgili çevresel bozulmanın nedenlerini ve sonuçlarını ele alan uluslararası düzeydeki gündemi takip etmeli ve bu tartışmalarda yer almalıdırlar. Böylece çevresel bozulmanın küresel boyutlarına yönelik uluslararası işbirliği ve politika üretme sürecinde de sosyal hizmet uzmanlarının temsiliyetinin olması önemlidir.

Kaynaklar

Anon, (2006). *Dirty Metal, Mining Communities and Environment*, Earthworks, Oxfam America, Washington, 4.

Annor, F., Annor, S., ve Abdul-Nasiru, I. (2024). "In my own land, I am treated like a foreigner": mining-induced challenges and psychological distress among farmers in Ghanaian mining communities. *Society & Natural Resources*, 37(9), 1359–1377.

Bell, K. (2021)., "A philosophy of social work beyond the Anthropocene. V. ", Bozalek ve B., V. and Pease, B. (Ed.s), *Post-anthropocentric Social Work Critical Posthuman and New Materialist Perspectives (58-67)*. , Taylor & Francis, New York, NY, pp. 58–67.

Besthorn, F. H. (2013). *Radical Equalitarian Ecological Justice: A Social Work Call To Action*. M. In Gray, J. M., Coates, J. ve T. , and Hetherington n, T. (Ed.), *Environmental Social Work* (. New York: Routledge 31-45).

Besthorn, F. H. (2015). *Ecological social work: Shifting paradigms in environmental practice*. In J. Wright (Ed.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences (2nd ed., pp. 871–877)*. Elsevier.

Besthorn, F.H. ve McMillen, D.P. (2002). The Oppression of Women and Nature: Ecofeminism as a Framework for an Expanded Ecological Social Work. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*. Vol. 83(No.3), pp. 221–232.

Boetto, H. (2016). Developing ecological social work for micro level practice. In J. McKinnon ve & M. Alston (Ed.s.), *Ecological social work: Towards sustainability* (pp. 59–77). Houndmills, UK: Palgrave Macmillan.(59–77).

Boetto, H. (2017). A transformative eco-social model: Challenging modernist assumptions in social work. *British Journal of Social Work*. 47(1), 48–67.

Boetto, H., Bowles, W., Närhi, K. ve Powers, M. (2020), Raising awareness of transformative ecosocial work: Participatory action research with Australian practitioners. *Int J Soc Welfare*. 29: 300-309.

Bouaziz, M. Ve Benndorf, J. (2024). Remote monitoring of land degradation in the mining context: an updated review focusing on potentials and challenges. *Euro-Mediterr J Environ Integr*. 9, 689–703.

Cetin, M., Isık Pekkan, O., Ozturk Bilge, G. Cabuk, S. N., Anil, M., Senyel Kurkcuoglu, M. A. ve Cabuk, A.I. (2023). Determination of the Impacts of Mining Activities on Land Cover and Soil Organic Carbon: Altintepe Gold Mine Case, Turkey. *Water Air Soil Pollut*. 234 (272).

- Ceylan, H. (2022). "Environmental impact assesment regulation applications and their analysis in Turkey". *Open Chemistry*. 20(1), 88-96.
- Chen, W., Alharthi, M., Zhang, J. ve , Khan, I. (, 2023). The need for energy efficiency and economic prosperity in a sustainable environment. *Gondwana Res*.
- Chmykhalov, S. V. (2023). Toward a reclamation effort estimation procedure for open pit mines. *EurasianURASIAN MiningINING*. 1, 83-85.
- Coates, J., ve& Gray, M. (2011). The environment and social work: An overview and introduction. *International Journal of Social Welfare*. 21(3), 230–238.
- Dylan, A. ve Coates, J. (2012). The Spirituality of Justice: Bringing Together the Eco and the Social. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*. 31:1-2, 128-149
- Gray, M. ve Coates, J. (2011). Environmental ethics for social work: Social work's responsibility to the non- human world. *International Journal of Social Welfare*. 21(3), 239–247.
- Gray, M. ve , & Coates, J. (2015). Changing Gears: Shifting to an Environmental Perspective in Social Work Education. *Social Work Education*. 34(5), 502–512.
- Gumbo, E., Matsa, M., Kowe, P., Shabani, T. ve Shabani, T. (2024). Towards developing a framework to manage mining-induced land degradation in rural areas of Zimbabwe: a review. *GeoJournal*. 89.
- Hawkins, C.A. (2010). Sustainability, Human Rights, and Environmental Justice: Critical Connections for Contemporary Social Work. *Critical Social Work Journal*. 11(3).
- Hoxha, E., Symochko, L., ve & Pinheiro, M. N. C. (2024). The environmental impact of mining activities in Europe: a comprehensive analysis. *EQA - International Journal of Environmental Quality*. 66, 30–42. <https://doi.org/10.6092/issn.2281-4485/20521>
- Ife, J. (2021). , "Social Work in the Anthropocene. J. ", Boulet ve L. , J. and Hawkins , L. (Ed..s), Practical and Political Approaches to Recontextualizing Social Work, Information Science Reference. (241-255).
- Jain, M. K., ve& Das, A. (2017). Impact of mine waste leachates on aquatic environment: a review. *Current Pollution Reports.*, 3(1), 31–37.
- Khan, A.J., Akhter,G., Gabriel, H.F. ve, Shahid, M. (2020). Anthropogenic effects of coal mining on ecological resources of the central Indus Basin, Pakistan. *Int. J. Environ. Res. Publ. Health*. 17 (4), 1255.
- Kopnina, H. ve Washington, H. (2020). , "Conservation and justice the anthropocene: definitions and debates.", H. Kopnina ve H. , H., Washington , H. (Ed.s), Conservation Integrating Social and Ecological Justice (, Springer, 3–17).
- Krüger, T., Kraus, T., ve Kaifie, A. (2022). A changing home: a cross-sectional study on environmental degradation, resettlement and psychological distress in a western german coal-mining region. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 19(12), 7143. <https://doi.org/10.3390/ijerph19127143>
- Lèbre, É., Stringer, M., Svobodova, K., Owen, J. R., Kemp, D., Côte, C., Arratia-Solar, A. ve Valenta, R. K. (2020). The social and environmental complexities of extracting energy transition metals. *Nat Commun*. 11, 4823.

- Lira, W.A.S., Silva, E.C. ve , Pocrifka, L.A. (2022). Waste from an amazon mining company applied as a catalyst in photocatalysis reactions for environmental remediation. *Water Air Soil Pollut.* 233(255).
- Mathias, J., Krings, A. ve Teixeira, S. (2023). Wwhich environmental social work? Eenvironmentalisms, social justice, and the dilemmas ahead. *Social Service Review.* 97(3), 569-601.
- McKinnon, J. (2008). Exploring the Nexus Between Social Work and the Environment. *Australian Social Work.* 61:3, 256-268.
- Mckinnon, J. ve Alston, M. (2016). Ecological Social Work Towards Sustainability. PALGRAVE.
- Mi, J., Hou, H., Jin, Z., Yang, X., ve Hua, Y. (2023). Long-Term Impact of Ground Deformation on Vegetation in an Underground Mining Area: Its Mechanism and Suggestions for Revegetation. *Land.* 12(6), 1231.
- Moxley, D. P. (2018). Ddocumenting environmental degradation and iits consequences using visual methods as pedagogical tools in social work education. *Journal of Social Work Education.* 54(2), 198–211.
- Muneeb, A., Iftikhar, A., Hameed, M., ve Humayun, B. (2021). Sstatus of soil and water pollution at the largest coal mining area of Ppunjab, Ppakistan. *Fresenius Environmental Bulletin.* 30. 441-447.
- Nguyen, N., Boruff, B. ve Tonts, M. (2018). Ffool’s gold: understanding social, economic and environmental impacts from gold mining in Qquang Nnam province, Vietnam. *Sustainability.* 10, 1355. <https://doi.org/10.3390/su10051355>
- Norton, C. L. (2012). Social work and environment: An ecosocial approach. *International Journal of Social Welfare.* 21(3), 299–308.
- Nöjd, T., Kannasoja, S., Niemi, P., Ranta-Tyrkkö, S., ve Närhi, K. (2024). Ecosocial work among social welfare professionals in Finland: Key learnings for future practice. *International Journal of Social Welfare.* 33(3), 732–744.
- Özkaynak, B. (2021, Haziran). Maden İhtilafları Merceğinden Çevre Adaleti/Adaletsizliği. Madencilik’in Politik Ekolojisi Sempozyumunda sunulan bildiri..
- Panagiotaros, C. V., Boddy, J., Gray, T. ve Ife, J. (2022). (Re-)Imagining sSocial work in the Aanthropocene. *The British Journal of Social Work.* 52 (8), 4778–4794.
- Pedro, J. (2017). "Resettled by Coal: vale in Mozambique." *İçinde Mozambique and Brazil: Fforging new partnerships oOr developin g dependency.* 194-213.
- Rambaree, K., Powers, M., ve Smith, R. (2019). Ecosocial work and social change in community practice. *Journal of Community Practice.* 27. 1-8. 10.1080/10705422.2019.1660516.
- Rouhani, A., Gusiatin, M.Z. ve Hejzman, M. (2023). An overview of the impacts of coal mining and processing on soil: assessment, monitoring, and challenges in the Czech Republic. *Environ Geochem Health.* 45, 7459–7490
- Shackelford, A., Rao, S., Krings, A. ve Frances, K. (2024). Abolitionism and ecosocial work: Towards equity, liberation and environmental justice. *The British Journal of Social Work.* 54(4), 1402–1419,
- Sinha, S., Chakraborty, S. ve Goswami, S. (2017). Ecological footprint: an indicator of environmental sustainability of a surface coal mine. *Environ Dev Sustain.* 19, 807–824.

Teixeira, S. ve Krings, A. (2015). Sustainable social work: An environmental justice framework for social work education. *Social Work Education*. 34:5, 513-527.

Thyssel, M., ve Cuadra, C. B. (2023). Imagining the ecosocial within social work. *International Journal of Social Welfare*. 32(4), 455–472.

United Nations Environment Program (UNEP). (2019). Global Environment Outlook: Environment for development (GEO6), Erişim adresi available at: <https://www.unep.org/resources/unep-annual-report-2019>

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) (2021). Words into Action: Nature-based solutions for disaster risk reduction.

Wang, P. ve Altanbulag, A. (2022). A concern for eco-social sustainability: Background, concept, values, and perspectives of eco-social work. *Cogent Social Sciences*. 8:.1

Worlanyo, A. S., ve Jiangfeng, L. (2020). Evaluating the environmental and economic impact of mining for post-mined land restoration and land-use: A review. *Journal of Environmental Management*. 111623.

World Economic Forum (WEF). (2024). Global Risk Report, available at Erişim adresi: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/>

Xiong, Y., Guo, H., Nor, D., Song, A. ve Dai, L. (2023). Mineral resources depletion, environmental degradation, and exploitation of natural resources: COVID-19 aftereffects. *Resources Policy*. 103907.

Yucel, D.S. ve Baba, A. (2013). Geochemical characterization of acid mine lakes in northwest Turkey and their effect on the environment. *Arch Environ Contam Toxicol*. 64, 357–376.

Fon

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir fondan faydalanılmamıştır.